

”OOKSÄÄ NIINKU POIKA VAI MIES VAI NAINEN VAI
MIKÄ HITTO SÄÄ OOT??”

Diskurssianalyttinen tutkimus normatiivisen transnarratiivin ja
transaktivismiin vaikutuksesta transihmisten itsemäärittelyyn

Jael-Aleksis Tuominen
Pro gradu -tutkielma
Nais- ja sukupuolentutkimuksen maisteriohjelma
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
Huhtikuu 2018

*Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.*

TUOMINEN, JAEL-ALEKSIS ”Ooksää niinku poika vai mies vai nainen vai mikä hitto sää oot??” – Diskurssianalyttinen tutkimus normatiivisen transnarratiivin ja transaktivismin vaikutuksesta transihmisten itsemäärittelyyn.

Pro gradu s. 110

Nais- ja sukupuolentutkimuksen maisteriohjelma

Huhtikuu 2018

Tiivistelmä

Asiasanat: sukupuoli, transsukupuolisuus, sukupuolen moninaisuus, normikriittisyys, transaktivismi, normatiivinen transnarratiivi, diskurssi, identiteetti, tila, kokemus, valta, itsemäärittely.

Tutkimusaineistonani toimii vuonna 2015 alkanut, yhä jatkuva *Sukupuolena ihminen* -projekti, joka koostuu eri-ikäisten, eri puolilla Suomea asuvien trans- ja muunsukupuolisten ihmisten haastatteluista ja valokuvista. Lähestyn aineistoani ensisijaisesti diskurssianalyysin kautta, mutta hyödynnän myös feminististä etnografiaa ja nk. transgender standpoint -näkökulmaa. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että teen tutkimusta transihmisenä transihmisistä, ja lisäksi pyrkimyksenäni on edistää transihmisten toimijuutta ja asemaa yhteiskunnassamme.

Käsittelen tutkimuksessani ennen kaikkea normatiivisen transnarratiivin ja transaktivismin vaikutusta transihmisten itsemäärittelyyn ja tapaan sanallistaa menneisyyttään. Tarkastelen esimerkiksi eri auktoriteettien ja epätasaisten valtasuhteiden vaikutusta tiedon tuottamiseen ja transihmisten mahdollisuuksiin valita tarvitsemansa sukupuolen korjaushoidot. Samalla kysyn mm. sitä, miten pelko mahdollisista katujista vaikuttaa lääketieteen käytäntöihin ja millä tavoin tyytyväisyys valittuihin hoitoihin olisi helpointa varmistaa. Tapahtuuko tämä pitkien, raskaiden ja transihmisten itsemäärittelyyn puuttuvien sukupuoli-identiteetin tutkimusten avulla vai kenties hoitokäytäntöjä muuttamalla?

Esitän, että niin kauan kuin pelkona on hoitoihin pääsyn rajoittuminen, transihmiset eivät uskalla ilmaista todellisia kokemuksiaan ja tarpeitaan sukupuolen korjausprosessin sisällä. Siitä huolimatta, että transihmisten itsemäärittelyssä näkyvät myös sellaiset tekijät kuin transaktivismin vaikutus, positiivisten identiteettien luomisen tarve ja pelko cisnormatiivisten kauneusihanteiden pönkittämisestä, lääketieteen diskurssit kaikkuvat yhä edelleen vahvoina identiteettikertomusten taustalla. Tällöin transdiskurssit ja -identiteetit eivät pohjaudu ainoastaan todellisiin kokemuksiin, vaan kyse on aina myös vallasta. Diskurssit muotoutuvat suhteessa sellaisiin kysymyksiin kuin, mitä voidaan sanoa hoitoja vaarantamatta, minkälaisia mahdollisuuksia jo olemassa olevat diskurssit tarjoavat ja miten vallitsevia käsityksiä voidaan muuttaa ottamatta liian suuria riskejä.

Tutkimukseni kulkua ohjaa näkemys, jonka mukaan transihmiset vaikenevat usein kohtaamistaan ongelmista ja pettymyksistä. He pelkäävät esimerkiksi sitä, että tyytymättömyys prosessin käytäntöihin tulkitaan virheellisesti joko hoitojen katumiseksi tai sukupuoli-identiteetin häilyvyydeksi. Tämän vuoksi keskitynkin tutkielmassani ensisijaisesti juridislääketieteellisestä sukupuolen korjausprosessista pudonneiden ja sen taakseen jättäneiden transihmisten identiteettikertomuksiin, jotka eivät ole enää yhtä riippuvaisia lääketieteen diskursseista kuin tutkimusjakson aikana tuotetut identiteettikertomukset.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimusaineiston esittely	2–4
1.2 Tutkimuksen kulku	4–5
2. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TEOREETTINEN TAUSTA.....	6
2.1 Metodologia ja itsereflektio	6
Diskurssianalyttinen tutkimus.....	6–8
Itsereflektio ja oman tutkijaposition esittely.....	8–11
2.2 Keskeiset käsitteet	11
Trans- ja cissukupuolisuus.....	11–13
Sukupuoliristiriita ja dysforia.....	13
Normatiivisuus ja cisseksismi.....	14
2.3 Edeltävä tutkimus ja tutkimuksen tavoitteet	15–17
3. SUKUPUOLEN TULKINTAREPERTUAARIT TRANS- IHMISTEN OMAELÄMÄKERRALLISISSA TEKSTEISSÄ	18
3.1 Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen jaottelusta olemukselliseen tulkintarepertuaariin	19
Sosiaalisen repertuaarin monitulkintaisuus ja olemuksellisen tulkintarepertuaarin tarjoamat mahdollisuudet.....	21–24
3.2 Performatiivinen sukupuolikäsitys olemuksellisen tulkintarepertuaarin haastajana	24
Maskuliiniset naiset ja feminiiniset miehet sekä väärinsukupuolittumisen mahdollisuus.....	26–28
Suunnanmuutos cissukupuolisesta käymisestä osittaiseen, tilanteittain vaihtelevaan ja/tai riittävään tunnustuksen saamiseen.....	28–30
Tyyllisten seikkojen merkitys muuttuu sukupuolen korjausprosessin edetessä.....	30–32
3.3 Sukupuolisen moninaisuuden ja androgynian tulkintarepertuaarit	32
Näkemyksistä biologisesta sukupuolesta moninaistuu.....	35–36
Eri repertuaarit yhdistyvät.....	36–38
4. NORMATIIVINEN TRANSNARRATIIVI JA YHTENÄISEN IDENTITEETIN VAATIMUS.....	39
4.1 Narratiivinen identiteettiprosessi ja omaelämä- kerrallisten tekstien tuottaminen	39
Identiteettikertomukset vertaistuen mahdollistajina.....	41–42
Normatiivisen transnarratiivin kritiikkiä.....	42–44
Transnormatiivisuus ja eriarvoisuus.....	44–46
4.2 Normatiivisen transnarratiivin synty, kehitys ja muutos	46
Sukupuoliristiriidan kokemukset varhaisessa lapsuudessa	48–50
Murrosikä ja transsukupuolisuus-kategorian löytäminen	50–53
Sukupuolen korjausprosessi Suomessa.....	53–56

Uudenlainen lähestymistapa sukupuolidysforiaan.....	56–57
Transkeho ciskehon huonona kopiona.....	57–59
Sukuelinkirurgiaan hakeutuminen.....	59–62
Leikkauskeskusteluissa esiintyvät narratiiviset erot.....	62–64
4.3 Eri tulkintarepertuaarien kokonaishallinta ja käyttö	
transihmisten omaelämäkerrallisissa teksteissä.....	64
Valmistautuminen monelta suunnalta tulevaan kritiikkiin.....	67–69
5. RISTIRIITAISET TRANSDISKURSSIT JA KYSYMYKSET	
VALLASTA.....	70
5.1 Normaaliusdiskurssista ja ikuisesta toiseudesta.....	70
Transihmiset ikuisina toisina.....	72–74
Naisesta tai miehestä käymisessä epäonnistumisen hyvät puolet.....	74–76
5.2 Keskustelu transsukupuolisuuden merkityksestä ja transtutkimusten tarpeellisuudesta.....	76
Keskustelu transtutkimusten tarpeellisuudesta.....	78–81
Stereotyyppiset sukupuolikäsitykset ja kohtuuttomat vaatimukset.....	81–83
Leikkauskeskustelu ja katumisen pelko.....	83–86
Tavoitteena sairausleiman poistaminen.....	86–87
5.3 Transyhteisön sisäiset kiistat eri käsitteiden määritelmistä ja yhteisöä koskevista poliittisista päämääristä.....	87
Moneen suuntaan toimivat oikeusdiskurssit.....	90–91
Diskurssien moninaiset tavoitteet ja seuraukset.....	91–93
Kärsimysdiskurssista vastadiskurssien suureen suosioon.....	93–95
Moninaisten erojen huomioimisen tärkeys.....	95–98
5.4 Vaihtoehtoiset tulkinnat ja transtutkimuksen tulevaisuus.....	98
Ei-normatiivinen voi olla myös erittäin tervettä.....	100–101
6. LOPUKSI.....	102
6.1 Muutama sana tulevaisuuden tutkimuksesta.....	105–106

1. JOHDANTO

Tiia Aarnipuun mukaan sukupuoli on kyse ennen kaikkea itsemäärittelystä, minän kokemisesta ja itseilmaisusta. Mikäli sukupuolen kokemus tai ilmaisu kuitenkin poikkeaa huomattavasti ympäristön odotuksista, voi eheän ja myönteisen minäkuvan rakentaminen olla hankalaa. (Aarnipuu 2008, 62.) Transihmisten on esimerkiksi todettu joutuvan rakentamaan identiteetin, johon monien mielestä liittyy stigma, eli identiteetti on toisin sanoen pilattu (mm. Huuska 2011, 251). Koska sukupuoli-identiteetit muiden identiteettien tavoin muodostuvat esittämisen eli representaation sisällä, on mielestäni tärkeää tarkastella, minkälaisen reunaehtoisen sisällä transihmisten sukupuoli-identiteetit muodostuvat ja minkälaisia vaihtoehtoisia sukupuolen määritelmiä on mahdollista tuottaa ja omaksua. Kielen käyttö ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan se myös merkityksellistää todellisuutta rakentamalla, muuntamalla ja uusintamalla sitä (mm. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18). Identiteetit muodostuvat aina suhteessa siihen, miten historian, kulttuurin ja kielen tarjoamia resursseja käytetään tullessa joiksikin eikä niinkään oltaessa joitakuita. Tällöin kyse ei ole niinkään siitä, keitä me olemme tai mistä me tulemme, vaan siitä, keitä meistä voi tulla, kuinka meidät on esitetty ja mikä kaikki vaikuttaa siihen, miten me mahdollisesti esitämme itsemme. (Hall 1999, 250.)

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani *transihmisten* – henkilöiden, joiden sukupuolikokemus ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta – sukupuoli-identiteettien muodostumista perehtymällä ensin erilaisiin sukupuolen tulkintarepertuaareihin, joiden pohjalta tai joita kommentoiden transihmiset määrittelevät sukupuoli-identiteettinsä. Tämän jälkeen tarkastelen *normatiivisen transnarratiivin* – kaikkia transsukupuolisia yhdistävän metakertomuksen, jota voidaan tarkastella juonirakenneanalyysin avulla – ja lääketieteen diskurssien vaikutusta transihmisten itsemäärittelyyn ja tapaan sanallistaa menneisyyttään. Nostan esiin sekä normatiivisen transnarratiivin kritiikkiä että haastan hetero-oletuksen ja perinteisen sukupuolikäsityksen varaan rakentuvia aikaisempia tulkintoja. Samalla tarkastelen myös yhtenäisen identiteetin ja eri tulkintarepertuaarien kokonaishallinnan vaatimusta nostamalla esiin sekä identiteetikertomusten sisältämiä ristiriitoja ja poikkeamia normatiivisesta transnarratiivista että erilaisia tapoja selittää näitä. Lopuksi perehdyn vielä vähän tarkemmin erilaisiin transdiskursseihin ja transyhteisön sisäisiin, eri käsitteiden määritelmiä ja yhteisön poliittisia päämääriä koskeviin kiistoihin. Kysyn muun muassa sitä, minkälaisia sosiaalisia seurauksia

transsukupuolisuuden eri määritelmillä voi olla ja miten ne vaikuttavat sukupuolen korjaushoitojen saatavuuteen.

Määrittelen *diskurssin* Maarit Huuskan (1998, 35–36) tavoin yhteiskunnallisesti, historiallisesti ja institutionaalisesti erityiseksi esitystapojen, ilmausten, käsitteiden ja uskomusten järjestelmäksi. Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (1993, 26–28) mukaan erilaisia merkityssysteemejä voidaan kutsua niin *diskursseiksi* kuin *tulkintarepertuaareiksi*. Käsitteet ovat heidän mukaansa niin lähellä toisiaan, että he määrittelevät ne molemmat ”*verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta*”. Diskurssin käsite sopii kuitenkin heidän mukaansa repertuaarin käsitettä paremmin tutkimuksiin, joissa painopiste on ilmiöiden historiallisuuden tarkastelussa, institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä tai valtasuhteiden analyysissä, kun taas tulkintarepertuaareista puhuminen soveltuu luontevimmin tutkimuksiin, joissa spesifioidaan yksityiskohtaisesti arkisen kielenkäytön vaihtelevuutta.

1.1 Tutkimusaineiston esittely

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani *Sukupuolena ihminen* -projektissa tuotetuista transihmisten omaelämäkerrallisista kertomuksista esiin nousevia sukupuolen tulkintarepertuaareja sekä trans- ja muunsukupuolisuutta määriteltäessä käytettäviä diskursseja. *Sukupuolena ihminen* -projekti on keväällä 2015 aloitettu, yhä edelleen jatkuva eri-ikäisten ja eri puolilla Suomea asuvien transihmisten elämää dokumentoiva projekti. Projektin tuottajien – valokuvaaja Vesa Tynin, sisällöntuottaja Maiju Ritskarin ja projektin kuraattorin Nina Sunin – tarkoituksena on kartoittaa *Sukupuolena ihminen* -projektilla mm. sitä, minkälaista on olla trans- tai muunsukupuolinen nykypäivän Suomessa. Projektilla halutaan osoittaa, että vaikka trans- ja muunsukupuolisuus rikkovatkin totuttua, jokaisen sukupuolikokemuksen ytimenä on kuitenkin ihmisyyden ja myös trans- ja muunsukupuolisuuden takaa löytyy lukemattomia erilaisia tapoja elää. Transnäkyvyyden ja sukupuolen moninaisuutta koskevan ymmärryksen lisäämisen ohella keskeistä on kuitenkin myös kuvien ja tarinoiden tuottama apu ja tuki omaa sukupuoltaan vielä pohtiville ja heidän läheisilleen sekä muutosten vaatiminen tämänhetkiseen translakiin, johon sisältyy mm. vaatimus lisääntymiskyvyttömyyden osoittamisesta ennen juridisen sukupuolen muuttamista.

Tutkimusaineistoni koostuu 11 ensimmäisestä *Sukupuolena ihminen* -projektissa tuotetusta haastattelusta, jotka olivat ensimmäistä kertaa esillä syksyllä 2016 järjestetyssä valokuvanäyttelyssä Andorrassa. Tämän jälkeen näyttelyä on voinut käydä katsomassa muun muassa TransHelsinki-yhteisöseminaarissa Pasilan kirjastossa. Tarkastelemani transihmisten omaelämäkerralliset tekstit ovat valokuvineen esillä myös projektin internetsivuilla – sukupuolena.ihminen.fi –, jotka tarjoavat tarkastelemani aineiston lisäksi myös arvokasta tietoa sukupuolen moninaisuudesta, yhteistyömahdollisuuksista ja projektin tulevaisuudesta. Lisäksi projektia varten on perustettu projektin nimeä kantava facebook-sivusto, johon ilmestyy säännöllisesti uusia haastatteluja, ajankohtaisia uutisia ja tietoa projektin etenemisestä ja tuotantotavoista.

Sukupuolena ihminen projekti syntyi alun perin projektin tuottajien halusta tehdä jotakin yhteiskunnallisesti merkityksellistä, ja vaikka sille on pyritty hakemaan apurahoja, se on hyvin pitkälti tuottajien itsensä rahoittama. Osallistujat puolestaan on kerätty projektia varten luodun facebook-sivuston avulla sekä ”kysymällä mukaan muutamaa tuttua”. Osallistujat on otettu mukaan tarinoiden tuottamiseen siten, että heille on tarjottu mm. mahdollisuutta tehdä haluamiaan muutoksia tekstiin ja luvattu, ettei mitään julkaista lupaa kysymättä. Lisäksi myös kuvista on neuvoteltu ennen vedosten tekoa. Projektin tuottajien mukaan heidän tarkoituksenaan on edelleen jatkaa jossakin määrin kuvauksia ja haastatteluja sekä kierrättää näyttelyä Suomessa vähintään lokakuuhun 2018 asti. Tämän lisäksi projektin tuottajat ovat miettineet mm. erilaisia workshop-mahdollisuuksia sekä työpajojen tarjoamista kouluille ja eri organisaatiolle. Mikäli projektille tarjoutuu apurahaa, suunnitelmissa on myös projektin laajentaminen ruotsin ja englannin kielelle.

Tarkastelemani aineisto voidaan karkeasti määriteltynä jakaa kuuden transfeminiinisen ja viiden transmaskuliinisen henkilön kertomuksiin. Jako ei kuitenkaan ole ongelmaton, sillä osa tutkittavista määrittelee itsensä sukupuolettomiksi tai muulla tavoin kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän ulkopuolelle putoaviksi. Projektin osallistujat ovat iältään 19–46-vuotiaita, hyvin eri-ikäisinä oman trans- tai muunsukupuolisuutensa oivaltaneita, eri puolilla Suomea asuvia ja asuneita sekä niin sukupuolen korjaushoitoja läpikäyneitä ja/tai toivovia kuin niitä tarvitsemattomia tai jostain syystä haluamattomiakin. Tämä on kuitenkin pitkälti sattuman ansiota, sillä projektin tuottajat kertovat sähköpostitse käymässämme

haastattelussa kuvanneensa ja haastatelleensa osallistujia ilmoittautumisjärjestyksessä ja työstäneensä projektia aluksi Helsingistä käsin.

1.2 Tutkimuksen kulku

Tutkielmani jakautuu kolmeen pääluokkaan, joista ensimmäinen käsittelee transihmisten *Sukupuolena ihminen* -projektissa käyttämiä erilaisia sukupuolen tulkintarepertuaareja. Aloitan tutkielmani tarkastelemalla ensin biologista ja sosiaalista sukupuolikäsitystä, jotka vaikuttavat lähes kaikkien sukupuolen tulkintarepertuaarien taustalla. Tämän jälkeen kirjoitan *olemuksellisesta tulkintarepertuaarista*, jossa transnaiset ja transmiehet nähdään cis-ihmisten – henkilöiden, joiden sukupuolikokemus vastaa syntymässä määriteltä sukupuolta – tavoin olemuksellisina naisina ja miehinä. Luvussa 3.2 siirryn käsittelemään *performatiivista tulkintarepertuaaria*, jonka mukaan sukupuoli ei ole ruumiiden luonnollinen ominaisuus eikä edes sosialisatiossa kulttuurisesti ihmiseen tuotettu ominaisuus, vaan aktiivinen tapa elää nykyhetkessä omassa ruumiissaan (Ks. Butler 1990/2006, 140–141; Huuska 1998, 80). Lopuksi – luvussa 3.3 – tarkastelen sukupuolta vielä *sukupuolisen androgynian* ja *moninaisuuden repertuaarien* kautta, joista ensimmäinen korostaa sukupuoli-identiteettien ja sukupuolen ilmaisutapojen moninaisuutta, kun taas jälkimmäinen yhdistelee eri tulkintarepertuaareja ja ottaa kantaa myös sukupuolen biologiseen moninaisuuteen. Tässä luvussa keskeisenä tutkimuskirjallisuutenani toimii mm. Maarit Huuskan teos *Transseksuaalisen sukupuoli-identiteetin rakentuminen* (1998), jota täydennän Judith Butlerin *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous* (2006/1990) -nimisessä teoksessa esittämällä näkemyksillä sekä esimerkiksi Riki Lanen (2009), Samantha Frostin (2011) ja Sade Kondelinin (2014) vähän uudemmilla sukupuolta ja sen moninaisuutta käsittelevillä teksteillä.

Tutkielmani toisessa pääluvussa keskityn erilaisiin transnarratiiveihin pohtimalla ensin narratiivista identiteettiprosessia ja omaelämäkerrallisten tekstien tuottamista yleisesti. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan *normatiivista transnarratiivia* eli kaikille transsukupuolisille yhteistä tiettyä juonirakennetta noudattavaa metakertomusta, jonka on väitetty vaikuttavan enemmän tai vähemmän yksittäisten transihmisten identiteetikertomusten rakentumiseen. Käyn normatiivista transnarratiivia läpi vaihe-vaiheelta tuoden samalla mukaan keskusteluun niin kyseiseen narratiiviin kohdistunutta kritiikkiä kuin sen taustalla vaikuttavia tekijöitä.

Lopuksi tarkastelen vielä tutkimusaineistostani löytyviä poikkeamia tästä narratiivista, eri tulkintarepertuaarien ja narratiivien välisiä ristiriitoja ja päällekkäisyyksiä sekä yhtenäisen identiteetin ja repertuaarien kokonaishallinnan vaatimusta. Tarkastelen identiteettiin liittyviä kysymyksiä erityisesti Stuart Hallin teoksen *Identiteetti* (1999) sekä Tiia Aarnipuun teoksen *Trans: Sukupuolen muunnelmia* (2008) pohjalta, kun taas normatiivista transnarratiivia lähestyn mm. Austin H. Johnsonin artikkelin ”Transnormativity: A New Concept and Its Validation through Documentary Film About Transgender Men” (2016) ja Luca Tainion ”Dikotomisesta transsukupuolisuudesta queeriin transgenderiin? Paradigmanmuutoksen mahdollisuus lääketieteen tavassa käsitteellistää trans*kokemusta” (2013) -nimisen artikkelin pohjalta.

Tutkielmani viimeisessä pääluvussa keskityn trans- ja muunsukupuolisuuden määrittelyyn sekä sukupuolen korjaushoitojen perustelemiseen käytettäviin diskursseihin. Tässä luvussa keskeistä on erityisesti valtaan ja eri diskurssien seurauksiin liittyvät kysymykset. Keskeisimpänä tutkimuskirjallisuutenani toimii Jan Wickmanin teos *Transgender Politics: the Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community* (2011), jonka pohjalta jaan transdiskurssit ensin transihmisten itse itsestään käyttämiin puhetapoihin ja sekä transyhteisön ulkopuolisten käyttämiin diskursseihin. Aloitan luvun pohtimalla ensin valtaväestön käyttämää normaaliusdiskurssia ja sen vaikutusta transihmisten sukupuolen kokemuksiin. Tämän jälkeen tarkastelen lääketieteen diskurssien vaikutusta transihmisten itsemäärittelyyn ja keskityn vähän tarkemmin medikalisaation kritiikkiin. Lopuksi kuvaan vielä transyhteisön sisäisiä diskursiivisia kiistoja ja keskenään ristiriitaisia poliittisia päämääriä. Wickmanin ohella muita keskeisiä lähteitäni ovat esimerkiksi Susan Strykerin artikkeli ”Trans Health Is Queer (and Queer Health Isn’t Normal)” (2013), Axel ja Adrian Repkan artikkeli ”The (Im)patients: An Analysis of How Stigma Leaks Through the Layers of Trans Specific Health Care” (2013) sekä Viviane Namasten artikkeli ”Clinical Research or Community Health? Transsexual Perceptions of Gender Identity Clinics” (2000).

2. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TEOREETTINEN TAUSTA

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia ja pohdin, mitä uutta voin tuoda transtutkimuksen kentälle. Aloitan luvun kirjoittamalla ensin lyhyesti diskurssianalyysistä, jonka jälkeen kuvaan omaa suhdettani tutkimusaineistooni ja esittämiini tutkimuskysymyksiin. Lopuksi esittelen vielä tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä, transtutkimuksen taustaa sekä tutkimukselle asettamiani tavoitteita.

2.1 Metodologia ja itsereflektio

Diskurssianalyttinen tutkimus

Kun kieli ymmärretään kilpailevina diskursseina – tapoina tuottaa merkityksiä ja jäsentää maailmaa – tulee kielestä itsessään tutkimisen ja kamppailun paikka. Me emme vain kuvaa käsitteellistyksillämme todellisuutta, vaan me myös rakennamme todellisuuden mahdollisuuksia, jolloin sanottu voi saada aikaan muutoksia vallitsevassa todellisuudessa. (Mm. Salo 2007, 241.) Stuart Hall kirjoittaa Michel Foucault’ta lainaten, että pikemminkin valta kuin todellisuutta koskevat faktat tekee asioista ”tosia”. Valta ja tieto nimittäin edellyttävät toinen toisensa: valtasuhdetta ei ole olemassa ilman sitä vastaavan tiedon kentän tuottamista ja olemassaoloa. Lisäksi ei ole myöskään olemassa sellaista tietoa, joka ei edellyttäisi ja rakentaisi valtasuhteita. (Hall 1999, 102; Foucault 1980, 27.)

Diskurssianalyysin tehtävänä onkin näin ollen pyrkiä jäljittämään toisinaan selkeitä, mutta useimmiten ristiriitaisia ja piilossa olevia eri diskurssien tuottamia seurauksia (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 43). Samalla tarkoituksena on myös selvittää, miten aineistosta tunnistettuja hegemonisia diskursseja tuotetaan ja uusinnetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Ks. Jokinen & Juhila 1993, 89). Kuten Jokinen ja Juhila painottavat, mikään analyysissä vastaan tuleva teko tai puhe ei ole sinällään negatiivinen tai positiivinen, vaan merkittävää on sen sijaan se, minkälaisen kokonaisuuden osana teko tai puhe rakentuu. Esimerkiksi viattomilta ja kauniilta kuulostavat puhetavat saattavat olla tuottamassa täysin päinvastaisia seurauksia ja oikeuttamassa epätasa-arvoisia suhteita. (Jokinen & Juhila 1993, 87.) Diskursseja tarkasteltaessa tuleekin näin ollen kiinnittää huomiota mm. seuraaviin kysymyksiin: Minkälaisiin subjektipositioihin ihmiset voivat asemoitua tai tulla asemoiduiksi kyseisen diskurssin sisällä? Mistä kyseisessä diskurssissa saa puhua ja mitä tietystä kohteesta voidaan sanoa? Lisäksi voidaan myös kysyä, kenelle tarjoutuu

puhevalta. Miten eri osanottajia määritellään, ja otetaanko kaikista positioista lausuttu puhe vakavasti? Onko diskurssiin sisäänpääsyä kenties rajoitettu jollakin tavalla; vaatiiko puhe esimerkiksi erikoiskielenkäyttöä, kuten tietyn ammattisanaston osaamista? (Jokinen & Juhila 1993, 86–87.)

Diskurssianalyysin tavoitteena ei ole ilmaisuaan odottavien valmiiden ajatusten ja toimijoiden toiminnalleen antamien tarkoitusten esiinkaivaminen, vaan merkitysten nähdään rakentuvan sosiaalisissa käytännöissä, tietystä kontekstista käsin. Tarkastelu painottuu esimerkiksi yksilöiden kielen käyttöön eri tilanteissa sekä niihin laajempiin merkityssystemeihin, joita he toiminnassaan tuottavat. (Ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 37–38.) Myöskään ideologisten seurausten ei välttämättä tarvitse olla läsnä analysoitavassa aineistossa, vaan niitä voidaan kuvata spekulatiivisen päättelyn tuloksiksi. Spekulatiivisten seurausten analyysissä voidaan pohtia esimerkiksi sitä, millaisia potentiaalisia asioita kyseinen diskurssi saattaa olla oikeuttamassa. Tällöin analyysissä vapaudutaan tiukasta aineistosidonnaisuudesta eli irtaannutaan tilannesidonnaisesta kontekstista. Samalla mahdollisten ideologisten seurausten pohjalta voidaan kritisoida sellaisia käytäntöjä ja diskursseja, jotka ovat legitimoimassa erilaisia alistussuhteita. (Jokinen & Juhila 1993, 97–98.)

Kuten diskurssianalyysissä on tapana, kohdistan huomioni minän rakentamisen ja rakentumisen prosesseihin sen sijaan, että keskittyisin erittelemään minän olemusta. Oman tutkimuksen kohdalla tämä tarkoittaa esimerkiksi sellaisten kysymysten tarkastelua kuin, minkälaisen reunaehtojes sisällä transihmisten sukupuoli-identiteetit rakentuvat ja minkälaisia vaihtoehtoisia merkityssystemejä annettujen ”totuuksien” kyseenalaistamisesta syntyy. Analyysin tavoitteena ei näin ollen ole ilmaisuaan odottavien valmiiden ajatusten ja toimijoiden toiminnalleen antamien tarkoitusten esiinkaivaminen tai toimintaan johtaneiden syiden tarkastelu, vaan merkitysten nähdään rakentuvan sosiaalisissa käytännöissä, tietystä kontekstista käsin. Tarkoitukseni on kiinnittää huomioita siihen, miten sama fyysinen toimija kykenee liikkumaan hyvin monenlaisissa toiminnallisissa positioissa ja voi tuottaa monia keskenään ristiriitaisia versioita itsestään. Yhden ja yhtenäisen minän sijaan yksilölle saattaakin näin ollen rakentua monta, eri kontekstissa realisoituvaa ”minää”. (Mm. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 37–38.)

Hall (1999) totesi jo vuosia sitten, että subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina. Hänen mukaansa nämä identiteetit eivät ryhmitä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi minkään eheän ”minän” ympärille, vaan *identifikaatiomme* sen sijaan vaihtelevat jatkuvasti. Hän kirjoittaa, että sosiaalista todellisuutta vakauttaneet vanhat

identiteetit ovat rappeutumassa ja antamassa tietä uusille identiteeteille. Lisäksi myös nk. ”identiteetikriisi” voidaan nähdä osana laajempaa muutosprosessia, joka siirtää modernien yhteiskuntien keskeisiä rakenteita ja prosesseja pois paikoiltaan. (Hall 1999, 19, 23.) Yksi tällaisista aikaisemmin sosiaalista todellisuutta vakauttaneista identiteeteistä on nähdäkseni sukupuoli-identiteetti. Tarkemmin sanottuna näkemys yhtenäisestä, muuttumattomasta sukupuolen kokemuksesta, jonka pysyvyyttä ja horjumattomuutta voidaan (joidenkin näkemysten mukaan) arvioida sukupuoli-identiteetin tutkimuksissa. Lähdän kuitenkin tässä tutkielmassani liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan täysin yhtenäinen identiteetti on mahdottomuus ja tarkastelemani identiteetikertomukset heijastavat väistämättä yhteiskuntamme arvoja ja sukupuolinormeja. En kuitenkaan kysy, mikä yksilön eri konteksteissa tuottamista versioista edustaa aidoimmin hänen minäänsä, vaan pidän versioiden moninaisuutta itsessään kiinnostavana tutkimuskohteena ja keskityn tarkastelemaan transihmisten itsemäärittelyssä tapahtuneita ja yhä käynnissä olevia muutoksia suhteessa lääketieteen diskursseihin ja transaktivismiin.

Itselfreflektio ja oman tutkijaposition esittely

Kiinnostuin diskurssien ja tulkintarepertuaarien tutkimisesta alun perin osittain siksi, että olen itsekin käyttänyt hyvin erilaisia tapoja selittää transsukupuolisuutta sukupuolen korjausprosessini eri vaiheissa. Myös sillä, kenelle ja missä tilanteessa sukupuoli-identiteetistäni kerron, on usein suuri merkitys käyttämäni diskurssin valintaan. Sukupuolen korjausprosessia aloittaessani minulle oli tärkeää sekä normaaliuden että kärsimyksen korostaminen. Etsin internetistä paljon esimerkkejä transmiehistä – syntymässä naispuoliseksi määritellyistä miehistä –, joiden ulkonäöstä ei voinut päätellä transtaustaa. Pysin vakuuttamaan itseni siitä, etten tulisi korjaushoitojen jälkeen erottumaan cismiehistä millään tavalla, ja todistamaan vanhemmilleni, ettei minusta tulisi sukupuolipiirteiltäni epätyypillistä. Kehodysforiani ollessa pahimmillaan en halunnut juurikaan tavata muita transihmisiä ja minun oli vaikea hyväksyä sitä, miten monet heistä halusivat laajentaa transihmisistä luotua mediakuva tuoden mukaan myös muunsukupuolisten tai muulla tavoin cisnormatiivisuutta – ideologia, jonka mukaan cisihmisten sukupuoli-identiteetit ja sukupuolen ilmaisu ovat muita arvokkaampia ja haluttavanpa – haastavien ihmisten tarinoita. Jokainen cismiehestä tai -naisesta käymätön transihminen oli tuolloin itselleni uhka, sillä ympärilläni olevat sukupuolen korjaustani vastustavat ihmiset

käyttivät usein cissukupuolisesta käymättömiä henkilöitä ”todisteena” siitä, ettei sukupuolta voinut tai kannattanut korjata. Sitten olen kuitenkin lähtenyt hakemaan vaihtoehtoisia tapoja määritellä niin transsukupuolisuutta kuin sukupuolta yleisellä tasollakin, mikä näkyy esimerkiksi tässä tutkielmassani.

Sekä tieteenkriittisyys että itsekriittisyys ovat keskeisiä tekijöitä feministisessä tutkimuksessa. Feministisen tutkimuksen esittämä tieteenkritiikki on mm. kyseenalaistanut länsimaisen tieteen peruskivenä pidetyn näkemyksen tutkijan ja tutkimuksen kohteen erillisyydestä. (Saresma 2010, 65.) Feministifilosofit ovat toistuvasti osoittaneet tieteenkritiikissään, että valta on jatkuvasti läsnä myös tietämisessä ja akateemisessa tutkimuksen tekemisessä. Samalla tietämisen osittaisuuden tiedostaminen on rohkaissut useita tutkijoita pohtimaan omien kokemusten vaikutusta tutkimusprosessiin ja tuomaan itseään mukaan myös tutkimuksen kirjoitusvaiheessa. Näin ollen feministisen tutkimuksen tekijät eivät esittäydy nimettöminä, ruumiittomina ja näkymättöminä tiedon auktoriteetteina, vaan he peilaavat sukupuolensa, seksuaalisuutensa, luokkansa, ikänsä ja esimerkiksi kansallisuutensa vaikutuksia tutkimukseen. (Saresma 2010, 68; Harding 1991.)

Vaikka omassa tutkimuksessani ei sinänsä piile vaatimusta tehdä tutkimusta transihmisenä transihmisistä, on tutkijapositioni esille tuominen ilman transtaustani paljastamista kuitenkin melko haastavaa. Sukupuoli-identiteettini ja omakohtainen kokemukseni sukupuolen korjausprosessista liittyvät nimittäin hyvin oleellisesti tapaani tulkita muiden ihmisten kokemuksia trans- ja muunsukupuolisuudesta sekä näkemyksiini siitä, mistä sukupuolesta ylipäättään on kyse. Esimerkiksi se, että identifioidun melko yksiselitteisesti mieheksi ja olen saanut kerralla haluamani diagnoosin (F64.0, transsukupuolisuus), saattavat osaltaan vaikuttaa näkemyksiini sukupuolen korjausprosessista ja sukupuoli-identiteetin tutkimuksista. Tällä hetkellä koen, että sanat ”mies”, ”homo” ja ”trans” kuvaavat kaikki minua melko hyvin niin juridisella kuin sosiaalisella tasollakin. Henkilökohtaisella tasolla jätän kuitenkin mieluiten sekä sukupuoleni että seksuaalisen suuntautumiseni määrittelemättä, sillä koen termit *mies*, *transmies* ja *homomies* cissukupuolisuudesta käsin määritellyiksi yksinkertaistuksiksi, jotka jättävät jälkeensä lähinnä tarpeen selittää eroja. Tämän vuoksi määrittelenkin sukupuoleni ja seksuaalisuuteni henkilökohtaisella tasolla itselleni merkityksellisten yksittäisten ominaisuuksien, kiinnostuksen kohteiden, halujen, tarpeiden ja tuntemusten kautta. Tällöin pystyn keskittymään siihen, mikä minussa on hyvää ja

itselleni merkityksellistä, ja kykenen samalla sanoutumaan irti turhan ahtaista sukupuolinormeista.

Feministisessä tutkimuksessa *kokemus* – oli se sitten henkilökohtainen tai jonkun toisen kokemus – on samaan aikaan sekä hyvin keskeinen että kiistelty käsite. Sillä viitataan pääasiassa henkilökohtaisiin elämäntapahtumiin tai tunteisiin, samoin kuin arkisiin tapahtumiin ja niiden tulkintoihin. Omien tai tutkittavien kokemusten arviointi ei tästä huolimatta kuitenkaan tarkoita arkitulkintojen tasolle jäämistä ja kieltäytymistä niiden teoreettisesta jäsentämisestä. (Saresma 2010, 60–61.) Kuten Hakala ja Hynninen toteavat, myös kokemuksen sanallistaminen tapahtuu aina jossakin käsitteistössä, jossakin diskurssissa ja jollakin kielellä. Samoin myös kielelle kääntäminen on aina jossakin määrin väkivaltaista, sillä jo muisto kokemuksesta on heidän mukaansa osittain toinen kuin alkuperäinen kokemus. (Hakala & Hynninen 2007, 223–224.) Tämän vuoksi onkin tärkeää kysyä, mistä näkökulmasta tieto legitimoidaan, kenen puheenvuorot tiedon rakentumisessa kuullaan ja millainen tila toisin, vastaan tai viereen asettuville näkökulmille muodostuu (Ks. Hakala & Hynninen 2007, 220; Spivak 1996).

Transsukupuolisuutta tarkasteltaessa on tärkeää muistaa, että ei ole olemassa mitään kaikille transihmisille yhteistä transkokemusta. Jokainen transihminen on ennen kaikkea yksilö, eikä kenenkään kokemuksia tule yleistää koskemaan koko ryhmää. Lisäksi on tärkeää korostaa, että me tulkitsemme elettyä elämää aina sen hetkisestä tilanteestamme käsin. Pro gradu -tutkielmaa kirjoittaessani olen oppinut päivä päivältä paremmin huomaamaan erilaisten tilojen ja tilanteiden vaikutuksen sukupuolikokemukseeni: vaatteet päällä koen itseni useimmiten ”ihan tavalliseksi” mieheksi, kun taas alastomuutta vaativissa tilanteissa muistan yhtäkkiä olevani transmies. Vaikka useimmiten en joudukaan selittämään sukupuoltani juuri millään tavalla, romanttisia ja seksuaalisia suhteita etsiessäni määrittelystä tulee yhtäkkiä tärkeää. Kokemuksemme ovat toisin sanoen jatkuvassa liikkeessä, mikä taas johtuu ennen kaikkea siitä, että olosuhteemme, suhteemme toisiin ihmisiin sekä paikkamme yhteiskunnassa vaihtelevat (ks. Saresma 2010, 62). Kuten Saresma toteaa, heti kun alamme kuvata kokemuksiamme, tulemme samalla sekä menettäneeksi kielellistämisen prosessissa jotakin että lisänneeksi siihen jotakin. Kokemuksemme näin ollen sekä syntyvät että muotoutuvat aina suhteessa omiin tulkintoihimme, toisiin ihmisiin sekä meitä ympäröivään maailmaan. (Ks. Saresma 2010, 62.)

Juuri kokemusteni vuoksi käsitän tutkimukseni jossakin määrin etnografisena kirjoittamisena, vaikka olenkin kerännyt aineistoni internetin

välityksellä sen sijaan, että olisin haastatellut tutkittaviani kasvotusten. Olen nimittäin ollut jo vuosia osa tutkimuskenttäni ottamalla osaa vertaistukifoorumeilla käytäviin keskusteluihin, osallistumalla transihmisille suunnattuihin tapahtumiin ja tuomalla esiin kokemuksiani sekä opintojeni parissa että erilaisissa sateenkaariyhteisöissä. Lisäksi olen myös tutustunut osaan tutkittavistani joko henkilökohtaisesti tai internetin vertaistukiryhmien kautta tuottaen samalla vastaavanlaisia omaelämäkerrallisia kertomuksia itsestäni eri elämäntilanteissani ja sukupuolen korjausprosessini vaiheissa. Tolosen ja Palmun mukaan etnografinen tutkimus perustuukin useimmiten pitkäaikaiseen fyysiseen läsnäoloon kentällä. Tutkimuksen oleellinen piirre ei heidän mukaansa kuitenkaan kiinnity itse haastatteluun ja haastattelijan ja haastateltavan tuttuuteen, vaan keskeistä on sen sijaan se, miten haastatteluaineistoa analysoidaan ja tulkitaan ja miten se asettuu osaksi muuta aineistoa. (Tolonen & Palmu 2007, 89, 110–111.) Tämän vuoksi en itsekään näe keskeisenä sitä, olenko henkilökohtaisesti haastatellut tutkittaviani, vaan koen Tolosen ja Palmun tavoin oleellisena haastattelutilanteiden ulkopuolisen kontekstin huomioimisen. Tällöin tärkeäksi kriteeriksi etnografiselle tutkimukselle muodostuu tapa, jolla aineisto kontekstualisoidaan analyysin yhteydessä ympäröivään maailmaan ja sosiaaliin, kulttuuriin ja materiaaliin valtasuhteisiin. Omalta osaltani pyrin tekemään sen mahdollisimman läpinäkyvästi feministisen tutkimuksen perinteitä kunnioittaen.

2.2 Keskeiset käsitteet

Trans- ja cissukupuolisuus

Sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa viitataan laajasti ihmisiin, joiden syntymässä määritellyn sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin välillä on jonkinlainen ristiriita. Käsitteellä voidaan viitata niin *binääriin transsukupuolisiin* (syntymässä naispuolisiksi määriteltyihin miehiin sekä syntymässä miespuolisiksi määriteltyihin naisiin) kuin *muunsukupuolisiin*, joiden sukupuoli ei ole yksiselitteisesti joko mies tai nainen. Käsitteen synonyymina voidaan puolestaan pitää termiä *transihmiset*, jolla viitataan samalla tavalla sekä transsukupuolisiin miehiin ja naisiin että muunsukupuolisiin ja transvestiitteihin. (Ks. esim. Aarnipuu 2008, 67.)

Suomessa transsukupuolisuuden lääketieteellinen määritelmä – transseksuaalisuus-diagnoosi (F64.0) – pohjautuu ainakin vielä toistaiseksi selkeisiin dikotomisiin sukupuolinäkemyksiin, joita lääketieteen ammattilaiset sekä noudattavat että ylläpitävät (ks. Tainio 2013, 19). Käsitteellä *transsukupuolisuus* on viitattu

perinteisesti transmiehiin ja transnaisiin, jotka kokevat heille syntymässä määritellyn sukupuolen oman sukupuolikokemuksensa vastaiseksi ja pyrkivät korjaamaan ristiriidan siten, että he voivat elää ja ilmentää omaksi kokemaansa sukupuolta (Kähkönen & Wickman 2013, 1). Lääketieteellisiä toimenpiteitä tarvitsevia mutta kaksinapaisen sukupuolijakoon sopimattomia transihmisiä varten on puolestaan luotuk. transgender-diagnoosi, jonka virallisena nimenä toimii ”muu sukupuoli-identiteetin häiriö” (F64.8) (Tainio 2013, 19). Muu-diagnoosien ongelmana on kuitenkin Sade Kondelinin (2013, 60) mukaan se, että tarvittavien hoitojen saaminen niillä on epävarmaa ja vaihtelee ajasta ja paikasta toiseen.

Olen tässä tutkielmassani päätenyt ainakin osittain erottelemaan transsukupuoliset ja muunsukupuoliset toisistaan, sillä kaikki muunsukupuoliset eivät koe sukupuolidysforiaa tai koe tarvetta sukupuolen korjaushoidoille. Tällainen jako on kuitenkin jokseenkin ongelmallinen, sillä periaatteessa kuka tahansa muunsukupuolinen tai transgender saattaa kokea ihan yhtä paljon tai vähän sukupuolidysforiaa kuin kuka tahansa yksittäinen transsukupuolinen ja kokea tarvitsevansa yksilöllisen määrän sukupuolen korjaushoitoja (vrt. Kondelin 2013, 61). Selkeyden vuoksi pidän näitä kategorioita kuitenkin erillään etenkin lääketieteellisen keskustelun aikana. Identiteettiä tarkastellessani puhun pääasiassa yleisellä tasolla transihmisistä.

Trans-etuliite on lainattu latinan kielestä ja tarkoittaa ylitse tai paikasta toiseen siirtymistä, toisella puolella olemista (Aarnipuu 2008, 67). Transsukupuolisuuden vastakohtana voidaan käyttää käsitettä *cissukupuolisuus*. Cis on myös latinaa ja tarkoittaa tämänpuolista. Tällä puolella olevaa kuvaava sana ”cis” voidaan yhdistää rajan ylittämistä tarkoittavan trans-etuliitteen tavoin esimerkiksi sanaan ”nainen”, jolloin syntyy käsite ”cisnainen” kuvaamaan naista, joka on jo syntymästä saakka määritelty naispuoliseksi eikä hän ole läpikäynyt sukupuolen korjausprosessia. (Aarnipuu 2008, 88.) *Cissukupuolisen* käsite on syntynyt vaihtoehdoksi *ei-transsukupuolisen* käsitteelle, ja sen tarkoituksena on ollut mahdollistaa puhe transihmisistä yhdenvertaisina cisihmisten kanssa (ks. Aultman 2014, 61–62). Käsitteellä on mm. pyritty horjuttamaan kieleen sisältyvää oletusta syntymässä määritellyn sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin yhtenäisyydestä ja yritetty heikentää mielikuvaa transihmisistä erilaisina. Osa tutkijoista on kuitenkin sitä mieltä, että normatiivisuus asettuu yhä edelleen cissukupuolisuuden puolelle ja tasa-arvon lisäämisen sijaan käsite saattaa itse asiassa tulla vahvistaneeksi näkemystä

tiettyjen sukupuoli-piirteiden kanssa syntyminen ”luonnollisuudesta”. (Ks. Enke 2013; Aultman 2014, 62.)

Olen pitkälti samaa mieltä *cissukupuolisen* käsitettä kritisoineiden kanssa: termi itsessään ei kykene purkamaan enemmistö-vähemmistöasetelmaa ja poistamaan niiden välillä olevaa arvolutautumaa. Sen sijaan etuliitteet *cis-* ja *trans-* esimerkiksi mies-sanan edessä onnistuvat parhaimmillaan viittaamaan siihen, että on olemassa erilaisia miehiä, niin cis- kuin transtaustaisia. Tällöin ei-normatiivisen kehollisuuden ei tarvitse sulkea ketään mieskategorian ulkopuolelle, vaan cis- ja transsukupuolisuuden voidaan sen sijaan nähdä olevan esimerkiksi rodun ja etnisyyden kaltaisia yksittäisten miesten yksilöllisiä piirteitä kuvaavia tarkentavia määritelmiä mies-sanan edessä. Tästä huolimatta trans- ja cissukupuolisen käsitteisiin liittyy rodun ja etnisyyden tavoin yhä edelleen ongelmallisia valtasuhteita ja toisinaan hyvinkin negatiivisia ulkopuolelta tulevia – ja mahdollisesti myös sisäistettyjä – representaatioita, joiden purkaminen ei onnistu pelkästään käsitteitä muuttamalla.

Sukupuoliristiriita ja dysforia

Sukupuoliristiriita eli kokemus siitä, että tunne omasta sukupuolesta ei ole yhteneväinen oman kehon ja/tai toisten ihmisten tekemien sukupuoli-oletusten kanssa, näkyy usein voimakkaana psyykkisenä kipuna ja kehoon liittyvänä vierauden kokemuksena. Väärältä tuntuvat ruumiinosat ja piirteet saattavat herättää muun muassa ahdistusta ja vihaa. Osa transihmisistä kuitenkin pärjää oman kehonsa kanssa kohtuullisesti ja kokee raskaimmaksi sen, että tulee sosiaalisissa tilanteissa jatkuvasti sukupuolitetuksi väärin. (Ks. Aarnipuu 2008, 72–73.)

Yllä kuvattuihin sukupuoliristiriidan tuntemuksiin voidaan viitata myös *sukupuolidysforian* käsitteen avulla, jolla viitataan sukupuoliristiriidan tavoin kehon ja sukupuoli-identiteetin ristiriidasta aiheutuvaan ahdistukseen sekä kehoon liittyviin tuntemuksiin. Näitä käsitteitä voidaan myös tarkentaa erottamalla *kehodysforia* ja *sosiaalinen dysforia* toisistaan. Maarit Huuskan (2011, 242) mukaan osa transihmisistä kokee sukupuoliristiriidan hyvin kehollisesti ja psykosomaattisesti, ja osa taas pikemminkin jatkuvana roolikonfliktina ja kroonisena roolipaineena. Hänen mukaansa esimerkiksi pelko *väärinsukupuolittumisesta* – muiden ihmisten tekemä oletus, joka ei vastaa henkilön sukupuoli-identiteettiä – saattaa estää sosiaalisen kanssakäymisen tai julkisilla paikoilla liikkumisen, kun taas fyysiset tuntemukset saattavat liittyä tiettyjen kehon osien kokemiseen itseen kuulumattomina tai vaihtoehtoisesti tunteeseen kehon vieraudesta tai ällöttävyydestä.

Normatiivisuus ja cisseksismi

Cisseksismi (cisgenderism) käsitteenä viittaa kulttuuriseen, kaikkialla vaikuttavaan ideologiaan, joka joko kieltää, mustamaalaa tai patologisoi ne sukupuoli-identiteetit, jotka eivät ole yhteneväisiä syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa. Tämä ideologia tukee ja vahvistaa käsitystä, jonka mukaan cisihmisten sukupuoli-identiteetit ja sukupuolen ilmaisu ovat arvokkaampia kuin transihmisten sukupuoli-identiteetit ja -ilmaisu, ja luo samalla valtaan ja etuoikeuksiin pohjautuvan järjestelmän. Cisseksismin käsite on sukua *seksismin (sexism)* käsitteelle, jolla viitataan syntymässä määriteltyyn sukupuoleen kohdistuvaan, binääriseen sukupuolijärjestelmään pohjautuvaan sortoon ja alistamiseen. Siitä huolimatta, että myös seksismin käsitteellä viitataan usein sortoon, joka kohdistuu *havaittuun* sukupuoleen, on käsite sellaisenaan kuitenkin riittämätön kuvaamaan sukupuoli-identiteettien kirjoon kohdistuvaa alistusta. Vaikka seksismin käsite kuvaa osuvasti sitä valtaa ja niitä etuoikeuksia, joita mieheyteen ja maskuliinisuuteen liitetään, se ei kuitenkaan kykene ottamaan huomioon syntymässä määritellyn sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin yhtenäisyyden mukanaan tuomia etuoikeuksia. (Ks. Lennon & Mistler 2014, 63–64.)

Cisnormatiivisuus käsitteenä tulee hyvin lähelle yllä esittelemääni *cisseksismin* käsitettä. Cisnormatiivisuus on seurausta yhteiskunnasta, joka hyväksyy vain kaksi sukupuolta: naisen ja miehen. Tällainen sukupuolijärjestelmä tekee transidentiteeteistä joko näkymättömiä tai saa transihmiset näyttämään merkittävästi erilaisilta kuin cisihmiset. Kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän taustalla onkin usein ajatus siitä, että naiseus ja mieheys sekä niihin liitetyt sukupuolen ilmaisutavat ovat haluttavampia tai aidompia kuin muut identiteetit ja sukupuolen ilmaisutavat. (Repka & Repka 2013, 105.) *Transnormatiivisuuden* käsitteellä sen sijaan viitataan sellaiseen hegemoniseen ideologiaan, joka jäsentää transihmisten kokemukset, identifioitumiset sekä heidän käyttämänsä narratiivit hierarkkisiin suhteisiin toisiinsa nähden myöntäen toisille suuremman legitimitetin kuin toisille. Esimerkiksi lääketieteellisen mallin etusijalle asettamisen on kritisoitu marginalisoivat ne transihmiset, jotka eivät mukaudu vallitsevaan sukupuolijärjestelmään ja jotka eivät joko voi tai halua saada lääketieteellisiä sukupuolen korjaushoitoja. (Johnson 2016.)

2.3 Edeltävä tutkimus ja tutkimuksen tavoitteet

Transsukupuolisuutta on käsitelty Suomessa erityisesti lääketieteellisenä ja yhteiskunnallisena kysymyksenä. Lääketieteessä transsukupuolisuus on nähty useimmiten parannettavissa olevana sairautena, ja tutkimuksessa on keskitytty transsukupuolisuuden etiologian, diagnostiikan, potilaan kokemien kärsimysten ja sukupuolen korjaushoitojen tuloksellisuuden kaltaisiin kysymyksiin. (Huuska 2010, 156.) Yhteiskuntatieteissä ja humanistisissa tieteissä puolestaan on keskitytty kulttuuristen representaatioiden, poliittisen liikehdinnän, sosiaalisten organisaatioiden ja elettyjen kokemusten tarkasteluun sekä pyritty haastamaan lääketieteen käyttämiä diskursseja (mm. Bryant 2009, 2). Tällaisten tutkimusten voidaan sanoa painottuvan ainakin osittain emansipatoriseen, valtaistamaan ja voimaannuttamaan pyrkivään tutkimustraditioon. Tutkimusta on tehty mm. transihmisten kokemuksista työntekijöinä, koululaisina ja terveystalveluiden käyttäjinä. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on ollut tehdä näkyväksi syrjiviä rakenteita ja nostaa esille transsukupuolisuuteen liittyviä vahvuuksia ja mahdollisuuksia. (Huuska 2006 ja 2010, 157; Vilka 2007.) Käsitettä *transsukupuolisuus* ei kuitenkaan ole tunnettu Suomessa ennen 1950-lukua, eikä näin ollen ole myöskään ollut mahdollisuutta tutkia transidentiteettejä niiden nykyisessä muodossa. (ks. Huuska 2010, 158). Lisäksi alla kuvatus transtutkimuksen on todettu yleistyneen Suomessa noin 20 vuotta myöhemmin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa (Huuska 2010, 155).

Kansainvälisesti tarkasteltuna psykiatrisia tutkimuksia ja psykiatrisen henkilökunnan roolia portinvartijoina on tarkasteltu jo 1980-luvulla ja akateeminen transtutkimus alkoi vakiintua omaksi tutkimusalueekseen heti 1990-luvun alkupuolella (Wickman 2001, 144; Bryant 2009, 2). Sukupuolen moninaisuutta ja transsukupuolisuutta on kuitenkin tutkittu jo paljon aikaisemmin, mm. psykologian ja lääketieteen näkökulmasta. Näissä tutkimuksissa transihmiset on nähty usein epänormaaleina, sairaina, poikkeavina ja/tai perversseinä, ja niiden tuottama ”tieto” näkyy yhä edelleen sellaisissa sairausluokituksissa kuin ”sukupuoli-identiteetin häiriöt” (gender identity disorders). (Ks. Bryant 2009, 3.) Transtutkimus onkin pyrkinyt haastamaan psykologisia/psykiatrisia ja lääketieteellisiä malleja syyttämällä niitä transsukupuolisuuden patologisoinnista. Lääketieteellisen mallin on kritisoitu tukeutuvan liian kapeaan potilasprofiiliin ja vahvistavan tätä näkemystä entisestään kaikkien niiden transihmisten kustannuksella, jotka eivät halua käydä läpi kaikkia tarjolla olevia sukupuolen korjaushoitoja, identifioitu yksiselitteisesti naisiksi tai miehiksi tai koe olevansa heteroseksuaaleja. (Ks. Bryant 2009, 4.) Kaiken lisäksi

lääketieteen on todettu vahvistavan esimerkiksi juridisen sukupuolijaon oleellisuutta, yksiselitteisyyttä ja luonnollisuutta. Muun muassa lainsäädännössä – ja näin ollen myös politiikassa – nojataan hyvin pitkälti lääketieteen kategorioihin ja käsitteisiin. (Aarnipuu 2008, 107.)

Repka ja Repka kirjoittavat, että vaikka transihmisiin erikoistuneeseen terveydenhuoltoon kohdistuva kritiikki saattaa kuulostaa rankalta, julkisuudessa esiintyvät kertomukset ovat siitä huolimatta yhä edelleen kaikkein etuoikeutettumpien tarinoita. Sisäistetty cisnormatiivisuus, terveydenhuoltojärjestelmän luoma psykiatrinen leima, lääkäreiden ja potilaiden epätasaiset valtasuhteet sekä sukupuolen korjausprosessin läpikäyneiden halu jättää transihmisiin erikoistuneen terveydenhuollon ja sukupuolidysforian aiheuttama trauma taakseen ovat heidän mukaansa syitä vähemmän etuoikeutettujen transihmisten heikkoon näkyvyyteen. (Repka & Repka 2013, 103.) Osittain tämän vuoksi pyrinkin tutkielmassani nostamaan esille juridislääketieteellisestä sukupuolen korjausprosessista pois pudonneiden ja prosessinsa jo läpikäyneiden transihmisten kokemuksia ja muistelmia, jotka eivät ole enää yhtä riippuvaisia normatiivisesta transnarratiivista kuin tutkimusjakson aikana tuotetut identiteettikertomukset.

Tällä hetkellä keskustelua trans- ja muunsukupuolisuudesta ohjaa kuitenkin nähdäkseni pitkälti pyrkimys vaikuttaa translakiin (563/2002: Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta), joka sisältää transihmisten ihmisoikeuksia polkevia ehtoja. Voimassa oleva laki mm. edellyttää, että juridisen sukupuolensa sukupuoli-identiteettiään vastaavaksi muuttavan henkilön on oltava täysi-ikäinen ja joko steriloitu tai muusta syystä lisääntymiskyvytön. (Kähkönen & Wickman 2013, 6; Tainio 2013, 28.) Lisäksi Suomen laki monien mielestä myös sivuuttaa hoidon järjestämiseen liittyviä kysymyksiä, eikä se ota riittävässä määrin huomioon ihmiselämän monimuotoisuutta. (Kähkönen & Wickman 2013, 7.) Transyhteisön sisällä syntyy kuitenkin helposti riitoja, kun joko vapaamielisessä, itsemäärittelyä kunnioittavassa yhteisöissä elävät, ainoastaan vähän sukupuolidysforiaa kokevat transihmiset, kritisoivat perinteisiä sukupuolikäsityksiä ja normatiivisia korjaushoitoja tai vaihtoehtoisesti voimakkaasta dysforiasta kärsivät korostavat sukupuolen korjaushoitojen tarvetta jonkinlaisena ehtona transsukupuolisuus-kategoriaan kuulumiselle.

Sekä normikriittisissä tutkimuksissa että transaktiivisuuden parissa unohtuu helposti se, miten erilaisista lähtökohdista eri transihmiset tulevat. Esimerkiksi sukupuolentutkijoiden voimakkaan sitoutumisen sukupuolen dekonstruktioon sekä

heidän pyrkimyksensä etsiä merkkejä sen tapahtumisesta akatemian ulkopuolella on esitetty johtaneen tilanteeseen, jossa monet vähemmän radikaalit ja/tai suurimpien kaupunkien ulkopuolella asuvat transihmiset kokevat, että tehty tutkimus ei heijasta heidän kokemuksiaan ja todellisuuttaan lähes ollenkaan (ks. Wickman 2001, 245–246). Lisäksi sukupuolen korjaushoitojen välttämättömyyttä painottavia narratiiveja kritisoivat tai niitä etuoikeutetuiksi narratiiveiksi kutsuvat tutkimukset (esim. Johnson 2016) usein jättävät huomiotta sen, miten erilainen painoarvo esimerkiksi sukuelimillä eri yhteisöissä on ja miten paljon yksilön elämäntilanne voi vaikuttaa hänen kykyynsä elää normien ulkopuolella. Tämän vuoksi tulen tutkimuksessani tarkastelemaan myös transnormatiivisuuteen kohdistuvaa kritiikkiä ja transaktivismiin parissa viime aikoina tapahtuneita muutoksia mahdollisimman monista näkökulmista.

Tutkimukseni tärkeimpänä tavoitteena on ennen kaikkea löytää binäärisiä transsukupuolisia ja muunsukupuolisia sekä eritavoin transsukupuolisuutta määritteleviä transihmisiä yhdistäviä diskursseja ja näkemyksiä sekä auttaa eri ryhmiä ymmärtämään aiempaa paremmin toisiaan. Haluan myös kiinnittää huomiota psykiatrisen diagnoosin ja korjausprosessiin liittyvien käytäntöjen merkitykseen sekä transihmisten itsemäärittelyyn vaikuttavina tekijöinä että erilaisten vastadiskurssien liikkeellepanijoina. Väitän, että niin kauan kuin uhkana on korjaushoitoihin pääsyn rajoittuminen, useimmat transihmiset eivät uskalla poiketa merkittävästi normatiivisesta transnarratiivista tai korostaa pettymystään hoitoihin. Pelko kritiikin kääntymisestä transyhteisöä vastaan – esimerkiksi siten, että se tulkitaan merkiksi sukupuoli-identiteetin arviota koskevasta virheestä ja sen pohjalta jopa tiukennetaan arviointikriteerejä sen sijaan, että ongelma nähtäisiin cisnormatiivisen yhteiskunnan tai tiedon puutteen aiheuttamana – nimittäin johtaa helposti siihen, että negatiivisista kokemuksista vaietaan.

3. SUKUPUOLEN TULKINTAREPERTUAARIT TRANSIHMISTEN OMAELÄMÄKERRALLISISSA TEKSTEISSÄ

Tarkastelen tässä luvussa transihmisten – henkilöiden, joiden sukupuolikokemus ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta – *Sukupuolena ihminen* -nimisessä projektissa käyttämiä sukupuolen tulkintarepertuaareja. Määrittelen *tulkintarepertuaarit* (engl. interpretative repertoires) Eero Suonisen ja monien muiden diskurssianalyttikkojen tavoin verrattain ristiriidattomiksi kielen käytön alueiksi, jotka määrittävät omia merkitys- tai termisysteemejään. Suonisen mukaan merkkinä repertuaarin läsnäolosta toimii samansukuisten kielikuvien tai puhetaipojen käyttö, sillä repertuaarin termit ovat usein johdettuja yhdestä tai useammasta avainvertauskuvasta. (Suoninen 1993b, 111–112.) Koska samankin ihmisen puheessa saattavat kuitenkin vaihdella rajustikin erilaiset näkökulmat kulttuurin sisältämien vaihtoehtoisten kielen käytön konventioiden rajoissa, kiinnitän huomioni yksilön sijaan kielen käytön säännönmukaisuuksiin. Tällöin kulttuuristen konventioiden analysoinnin kannalta oleelliseksi nousee se, mitkä repertuaarit ovat niin voimakkaita, että suhteessa niihin halutaan antaa selityksiä silloinkin, kun sitä ei tilannekohtaisesti erikseen vaadita. (Vrt. Suoninen 1993b, 127.)

Aloitin tutkielmani tarkastelemalla ensin biologista ja sosiaalista sukupuolikäsitystä, jotka vaikuttavat lähes kaikkien sukupuolen tulkintarepertuaarien taustalla. Tämän jälkeen kirjoitan olemuksellisesta tulkintarepertuaarista, jossa transnaiset ja transmiehet nähdään cis-ihmisten – henkilöiden, joiden sukupuolikokemus vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta – tavoin olemuksellisina naisina ja miehinä. Luvussa 3.2 siirryn käsittelemään performatiivista tulkintarepertuaaria, jonka mukaan sukupuolisuus ei ole ruumiiden luonnollinen ominaisuus eikä edes sosialisatiossa kulttuurisesti ihmiseen tuotettu ominaisuus, vaan aktiivinen tapa elää nykyhetkessä omassa ruumiissaan. Lopuksi – luvussa 3.3 – tarkastelen sukupuolta vielä sukupuolisen androgynian ja moninaisuuden repertuaarien kautta, joista ensimmäinen korostaa sukupuoli-identiteettien ja sukupuolen ilmaisutapojen moninaisuutta, kun taas jälkimmäinen yhdistelee eri tulkintarepertuaareja ja ottaa kantaa myös sukupuolen biologiseen moninaisuuteen.

3.1 Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen jaottelusta olemukselliseen tulkintarepertuaariin

Leena-Maija Rossin mukaan yleinen tapa hahmottaa sukupuolia ja seksuaalisuuksia on tehdä se vastakkainasettelun kautta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että törmäämme jatkuvasti sanontaan ”vastakkaisen sukupuolen edustaja”, ja esimerkiksi homoseksuaalisuus mielletään usein ”poikkeavaksi” heteroseksuaalisuuteen nähden. Sukupuolen vastakkaisuuteen perustuvaa kahtiajakoa perustellaan usein fyysisillä eroilla, mutta todellisuudessa sukupuoli on huomattavasti monimutkaisempi ilmiö. Rossin mukaan sukupuolta ja seksuaalisuutta voidaan tarkastella paitsi ihmisiin liittyvinä määreinä, ominaisuuksina ja niiden kokonaisuuksina, myös suhteina: valtasuhteina, hierarkioina tai järjestelminä. (Rossi 2010, 22–23.) Melko yleinen tapa tarkastella sukupuolen eri ulottuvuuksia on sosiaalisen ja biologisen sukupuolen erottaminen toisistaan. Tällainen lähestymistapa sukupuoleen näkyy myös tutkimusaineistossani:

Täytyy muistaa se, että vaikka fyysisiä sukupuolia on pääasiassa kaksi, on henkisiä sukupuolia lukematon määrä. Jokaisen yksilön henkinen sukupuolikokemus poikkeaa toisesta.

[...]

Ihminen on loppupelissä yksilö, eikä sitä yksilöä voi rajoittaa niin kutsuttujen sukupuolten sääntöjen vuoksi. Nainen ei ole syntynyt huulipuna kädessä, eikä mies vasara kädessä.

Vili 19, Ivalo 2015

Tiia Aarnipuun mukaan keskustelu biologisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta on lähtöisin 1950–1960-luvuilta, jolloin alettiin keskustella maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä sosiaalisina konstruktioina eli ihmisten välisissä suhteissa rakentuneina asioina (Aarnipuu 2008, 64). Feministisessä keskustelussa lääketieteellistä, erityisesti psykiatrisesta käytöstä lainattua englanninkielistä *gender*-termiä alettiin puolestaan käyttää 1960–1970-luvuilla, kun pyrittiin erottamaan toisistaan biologiset, pitkälti suvunjatkamiseen liittyvät seikat (*sex*) ja niin sanottu sosiaalinen sukupuoli (*gender*) (Rossi 2010, 22). Judith Butlerin mukaan erottelun tarkoituksena oli mm. kiistää ajatus biologiasta kohtalona: nähtiinpä biologinen sukupuoli miten muuttumattomana tahansa, sosiaalisen sukupuolen ei tarvitse olla sen kausaalinen seuraus (Butler 1990/2006, 54).

Biologisella sukupuolella viitataan Aarnipuun mukaan useimmiten sukupuolikromosomeihin, ulkoisiin ja sisäisiin sukuelimiin, sukurauhasiin ja

hormonitasoihin, mutta käsitteellä voidaan viitata myös sellaisiin toissijaisiin sukupuoliominaisuuksiin kuin rintoihin, lihaksiin, ääneen ja karvoitukseen. *Sosiaalisen sukupuolen* käsitteellä puolestaan viitataan sosiaaliseen ja kulttuuriseen naisena tai miehenä olemiseen sekä käyttäytymisen ja tietoisuuden tasolla koettuun minuuteen. Sosiaalista sukupuolta voidaan ilmaista mm. vaatteiden, hiusten, ehostuksen, kävelytavan sekä ilmeiden ja eleiden avulla. Lisäksi myös ammatinvalinta voidaan liittää osaksi sosiaalista sukupuolta. (Aarnipuu 2008, 64–65.)

Tutkimusaineistossani kaikuvat vahvana sekä biologinen että sosiaalinen repertuaari. Näkemys sosiaalisesta sukupuolesta mahdollistaa sekä biologisten sukupuolipiirteiden ja niistä kumpuavien oletusten tunnustamisen että sukupuoliroolien kyseenalaistamisen ja psyykkisen sukupuolikokemuksen korostamisen. Usein biologinen sukupuoli kuitenkin otetaan vastaan niin luonnollisena ja vaihtoehdottomana, että sen perinteistä määritelmää ei pyritä edes kyseenalaistamaan. Tämä näkyy esimerkiksi senkaltaisina toteamuksina kuin ”*en mä sitä kiellä, että on olemassa mies ja nainen, mutta siinä on silloin kyse fyysisestä sukupuolesta*” ja ”*olen itse tyytyväinen miehen ruumiiseen [...], mutta mulle on ihan ok, jos mua sanotaan naiseksi*” (Vili 19, Ivalo 2015). Biologista repertuaaria on lähes mahdotonta ohittaa, sillä myös sosiaalinen repertuaari on kehon fyysisten ominaisuuksien pohjalta tehtyjen oletusten ja kulttuurissamme vakiintuneiden määritelmien värittämä. Esimerkiksi 27-vuotiaan Auran kertomus kuvaa hyvin sitä, miten sukupuoli näyttäytyy käytännön arjessa lähinnä biologisena ja juridisena faktana, jonka kanssa transihmisten on yksinkertaisesti vain eletävä:

[...] Sitähän se todellisuus oli! Metrossa lipuntarkastaja sukupuolitti mut naiseksi ja kysyi, että kenenkäs lipulla mä siellä matkustan, kun tiedoissa näkyi vanha hetu. Kun mä sanoin möreästi ”OMALLA”, niin sit mä sain lipun takasin. Ja työpaikalla mulle varattiin Miss-etuliitteellä lentolippuja, ja lentoasemalla tuli aina se tilanne ”Mutta... Mitä...”.

Aura 27, Helsinki 2015

Siitä huolimatta, että monet feministit kokevat sosiaalisen sukupuolen ja biologisen sukupuolen jaottelun vapauttavana, tällainen jaottelu toimii mielestäni varsin huonosti transihmisten kohdalla. Sosiaalisen sukupuolen käsite mahdollistaa mm. sukupuolirooleihin liittyvien sukupuolinormien horjuttamisen ja Vilin mainitseman ”henkisen sukupuolikokemuksen” painottamisen, mutta se ei kuitenkaan poista ulkopuolelta tulevia sukupuoli oletuksia ja määritelmiä. Sukupuoli-identiteetit, jotka eivät mukaudu kulttuurisen ymmärrettävyyden normeihin, näyttävät normien

hallitsemalla alueella ainoastaan kehitysvikoina tai loogisina mahdottomuuksina (ks. Butler 1990/2006, 70), jolloin ne eivät juurikaan kykene muuttamaan sosiaalista todellisuutta. Aarnipuun mukaan biologiseen sukupuoleen liitettyjen ominaisuuksien – sukupuolikromosomien, ulkoisten ja sisäisten sukuelinten, hormonitasojen, kehon muotojen jne. – niputtaminen yhden käsitteen alle osoittaakin hyvin sen, miten (lähes) kaikkien ihmisten oletetaan olevan yksiselitteisesti joko miehiä tai naisia, uroksia tai naaraita. (Ks. Aarnipuu 2008, 64–65.)

Biologisen tulkintarepertuaarin sinnikkästä pysyvyydestä huolimatta olen kuitenkin samaa mieltä kuin Butler siitä, että kulttuurisen ymmärrettävyyden normeihin mukautumattomien identiteettien leviäminen ja olemassaolo tarjoavat mahdollisuuden paljastaa ymmärrettävyyden alueen rajat ja sen sääntelevät päämäärät. Näin samassa käsitettävyydsmatriisissa avautuu myös kilpailevia ja kumouksellisia sukupuolen epäjärjestyksen kehikoita. (Ks. Butler 1990/2006, 70.) Tarkastelen seuraavaksi sosiaalisen ja biologisen repertuaarin erilaisia variaatioita ja mahdollisuutta kääntää ne itseään vastaan esimerkiksi ”luonnollisiin” sukupuolirooleihin vetoamalla tai sukupuolen biologista moninaisuutta painottamalla.

Sosiaalisen repertuaarin monitulkintaisuus ja olemuksellisen tulkintarepertuaarin tarjoamat mahdollisuudet

Tuija Pulkkisen mukaan nykyisessä valtakulttuurissa ei ole diskursiivisesti mahdollista olla mies-nainen-jaottelun ulkopuolella, jolloin jokainen tulee väistämättä luokitelluksi jommaksikummaksi. Sukupuolittavan binäärilogiikan valta ruumiin muotojen jatkumoon nähden jättää hänen mukaansa tuottamatta ja nimeämättä sen, mikä jää näiden kahden vaihtoehdon ulkopuolelle. Sukupuolittava valta yksinkertaisesti johtaa siihen, että yksilö ei voi olla olemassa ymmärrettävänä, käsitettävissä olevana yksilönä maailmassa ilman, että on omaksunut sukupuolen osana subjektiksi muodostumisen prosessia. Jopa ajatus androgyynisyydestä miehen ja naisen osatekijät yhdistävänä ihanteena on tämän sukupuolijatuksen ehdollistama. (Pulkkinen 1998, 180, 206, 217.)

Butler kirjoittaa *luonnollisuusparadigmasta*, jossa jonkinlaisten todellisten minuuksien ajatellaan paljastuvan biologisessa sukupuoleessa, sosiaalisessa sukupuoleessa ja halussa joko samanaikaisesti tai toisiaan seuraten (1990/2006, 76–77). Hänen mukaansa paradigmaan sisältyvä näkemys sukupuolen ”eheydestä” on seurausta sellaisesta sääntelevästä käytännöstä, joka pyrkii pakollisella heteroseksuaalisuudella tekemään sukupuoli-identiteetistä yhdenmukaisen (ks. Butler

1990/2006, 89). Käytän tässä tutkielmassani biologisen sukupuolen ja sosiaalisen sukupuolen yhtenäisyyteen liitetystä oletuksesta termiä *luonnollisuusrepertuaari*. Viittaan sillä erityisesti valtaväestön omaksumiin sukupuolinäkemyksiin, mutta pyrin korostamaan luonnollisuusrepertuaarin vaikutusta myös transihmisten itsemäärittelyn taustalla.

Huuska (1998, 34) kirjoittaa teoksessaan *Transseksuaalisen sukupuoli-identiteetin rakentuminen* (1998) kahdesta sukupuolta eri tavalla jäsentävästä merkitysjärjestelmästä, joista toisessa sukupuoli merkityksellistetään taustaltaan biologiseksi, sisäiseksi, pysyväksi ja olemukselliseksi piirteeksi ihmisessä ja toisessa kasvatuksen, oppimisen ja yhteiskunnallisten prosessien tuotteeksi. Tulkintani mukaan transihmisten on mahdollista käyttää näitä molempia sukupuolen määritelmiä oman sukupuoli-identiteettinsä tukena juuri sosiaalisen repertuaarin moniulotteisuuden ja ristiriitaisuuden vuoksi. Samat yhteiskunnassamme sosiaalisesti sukupuolittuneet teot ja ominaisuudet voidaan nimittäin tulkita sekä sisäsyntyisiksi ominaisuuksiksi että yhteiskunnallisten prosessien tuotteeksi. Yksilö saattaa samaan aikaan sekä vedota perinteisiin sukupuolirooleihin sisäsyntyisinä olemuksellisinä ominaisuuksina – esimerkiksi transnainen saattaa korostaa lapsesta asti tuntemaansa vahvaa hoivaviettiä – että perustella menneisyyden tapahtumia ja stereotyyppisestä sukupuoliroolista poikkeamista ympäristön vaikutuksilla. Tällöin jopa täysin samojen tekojen ja ominaisuuksien voidaan tulkita kumpuavan niin pysyvistä, sisäsyntyisistä ja olemuksellisista tekijöistä kuin kasvatuksesta, oppimisesta ja yhteiskunnallisista prosesseista riippuen siitä, millainen mielikuva kulloinkin halutaan muodostaa.

Huuska kirjoittaa *olemuksellisesta tulkintarepertuaarista*, jonka avulla sukupuoli voidaan määritellä ihmisen sisäiseksi, pysyväksi, jatkuvaksi ja muuttumattomaksi kokemukseksi itsestä. Tällainen repertuaari mahdollistaa hänen mukaansa transsukupuolisten näkemisen tasavertaisina cissukupuolisten kanssa: transnaiset ja -miehet ovat olemuksellisia naisia ja miehiä siinä missä muutkin. (Huuska 1998, 37, 91.) Olemuksellisen tulkintarepertuaarin mukaan transihmiset eivät ole koskaan olleet syntymässä määriteltyä sukupuolta vaan aina psyykkisesti sitä sukupuolta, jota he todellisuudessa ovat. Mitään siirtymää sukupuolesta toiseen ei ole varsinaisesti tapahtunut, vaan oma todellinen sukupuoli on vain vähitellen tullut esiin, havaittu ja löydetty. (Ks. Huuska 1998, 37.)

Mikäli luonnollisuusrepertuaaria tarkastellaan olemuksellisen tulkintarepertuaarin kautta, se voidaan ikään kuin kääntää itseään vastaan. Sosiaalisen repertuaarin tavoin olemuksellinen tulkintarepertuaari nimittäin mahdollistaa tiettyjen

itsessä havaittujen persoonallisten piirteiden ja käyttäytymistapojen tulkitsemisen merkiksi itsessä aina olleesta pysyvistä ja muuttumattomasta olemuksesta – naiseudesta, mieheydestä tai muunsukupuolisuudesta (Vrt. Huuska 1998, 37). Tutkimusaineistostani löytyy useita esimerkkejä siitä, miten oman identiteetin myöhäistä löytämistä ja normatiivisesta transnarratiivista – kaikille transsukupuolisille yhteisestä metatarinasta – poikkeamista perustellaan ympäristön vaikutuksilla. Ympäristön vaikutuksiin vetoamisesta toimii hyvänä esimerkkinä muun muassa 31-vuotiaan Camillen toteamus siitä, miten syntymässä määritellystä sukupuolesta poikkeavaa sukupuolikokemusta on vaikea tiedostaa ja määritellä, mikäli ei ole koskaan kuullutkaan transsukupuolisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Lisäksi myös Vili toteaa Camillen tavoin, että sosiaalisilla paineilla on suuri vaikutus transihmisten itseilmaisuun:

En mä tiennyt lapsena, että mä oon tyttö. Kaikki ihmiset, kaikki auktoriteetit sano mua koko ajan pojaksi. Lapsella pitäisi olla ihan mieletön itsetuntemus ja rohkeus siinä tilanteessa sanoa, että ei, en mä ole poika. Sen takia pitäisi olla lastenkirjoja, joissa käsitellään transasiaa. Ettei jokaisen transsukupuolisen tarvitsisi käydä asiaa läpi vaikeimman kautta.

Camille 31, Turku 2015

Niin kauan kuin jaksan muistaa, en ole mahtunut muottiin. Leikin lapsena barbeilla ja niin edelleen, tykkäsin ilmaista itseäni perinteisillä naisten jutuilla. Mutta kun tietyt ihmiset ei ollu sen kannalla, niin teini-iässä tuli klassinen vaihe, jolloin yritin peitellä asiaa, yritin olla miehekäs mies. Mutta eihän siitä tullut mitään. Ei se vaan onnistunut, ei tuntunut yhtään luontevalta.

Vili 19, Ivalo 2015

Transihmisten kertomuksissa painotetaan samaan aikaan sekä ympäristön merkitystä – esimerkiksi sukupuoli-identiteetin löytämiseen, sukupuolen korjausprosessiin lähtemiseen ja itselle ominaiseen sukupuolen ilmaisuun liittyviä hidasteita – että syntymässä määritellyn sukupuolen mukaisessa sukupuoliroolissa epäonnistumista. Sukupuolen sosiaalinen tulkintarepertuaari mahdollistaa sekä omaa sukupuoli-identiteettiä vastaamattomaan sukupuolirooliin liittyvien sopeutumisyritysten selittämisen että sukupuolikokemusta vastaamattomassa sukupuoliroolissa epäonnistumisen korostamisen nykyhetken identiteettiä vahvistavalla tavalla. Suurin osa tutkimusaineistossani esiintyvistä transihmisistä kuvaa lapsuuttaan ajankohtana, jolloin syntymässä määritellylle sukupuolelle vastakkainen tai siitä poikkeava sukupuoli ilmaisu oli heille luontevaa. Sukupuoli nähdään heidän kertomuksissaan

yksilön sisältä kumpuavana olemuksellisena faktana, joka on pyrkinyt esiin pienestä pitäen ja lopulta voittanut biologisen sukupuolikäsityksen asettamat rajoitteet. Vaikka omaa sukupuolikokemusta olisi paettu pitkään, lopulta yksilön olemuksellisen repertuaarin mukaan todellisesta sukupuolesta on tullut niin vahva, että se on ollut pakko hyväksyä ja alkaa elämään sen mukaan.

Tutkimusaineistossani korostetaan samaan aikaan sekä sukupuoliroolien keinotekoisuutta ja kritisoidaan binääristä sukupuolijärjestelmää että käytetään tästä järjestelmästä kumpuavia stereotypioita oman sukupuoli-identiteetin tukena. Sukupuolierojen luonnollistaminen toimii sekä transihmisten tukena että heitä vastaan. Sukupuolen biologista ulottuvuutta ja tästä seuraavia määritelmiä ja rooleja painottaessaan luonnollisuusrepertuaari sekä sulkee transihmisiä ulkopuolelleen että mahdollistaa koetulle sukupuolelle ominaisten piirteiden ja toimintatapojen tulkittamisen merkiksi henkilön todellisesta, olemuksellisesta sukupuolesta. Käsittelen seuraavaksi vähän tarkemmin erilaisia sukupuolen ilmaisutapoja sekä käsitystä, jonka mukaan sukupuoli muodostuu erilaisten yhteiskunnassamme sukupuolittuneiden tekojen ja tyyllisten seikkojen kautta. Tulen käsittelemään esimerkiksi eroja lesbo- ja heteronaisten sukupuolen ilmaisussa, muunsukupuolisuuteen liittyviä haasteita sekä binääristen transsukupuolisten kokemuksia oman sukupuoli-identiteetin ilmaisun mahdollisuuksista sukupuolen korjausprosessin eri vaiheissa.

3.2 Performatiivinen sukupuolikäsitys olemuksellisen tulkintarepertuaarin haastajana ja tukijana

Butlerin mukaan sukupuoli on toistuvaa kehon tyylyttelyä, joukko toistettavia toimia äärimmäisen jäykästi säännellyssä kehyksessä, joka jähmettyy ajan mittaan ja tuottaa vaikutelman substanssista, luonnollisen kaltaisesta olemisesta. Hänen mukaansa sukupuoli ei ole olemista vaan tekemistä, sukupuoleksi tulemisen jatkuvaa prosessia. Kuten muukin ”rituaalinen sosiaalinen draama” sukupuolisuuden olemassaolo edellyttää toistoa. Tämä tarkoittaa sitä, että naisten ja miesten on jatkuvasti uudelleenkoettava ja uusinnettava joukko merkityksiä, jotka on jo valmiiksi sosiaalisesti vakiinnutettu. Sukupuoleksi tuleminen on näin ollen taitoa vaativa projekti, jossa ”omaksutaan kulttuurisesti vakiinnutetut ruumiilliset tyyli ja merkitykset”. *Sukupuolisuus ei ole ruumiiden luonnollinen ominaisuus eikä edes sosialisatiossa kulttuurisesti ihmiseen tuotettu ominaisuus, vaan ihmisen aktiivinen nykyinen tapa elää ruumiissaan.* (Butler 1990/2006, 91, 140–141; Huuska 1998, 80.)

Tutkimusaineistossani erityisesti 46-vuotias Jaana kuvaa sukupuoltaan vahvasti pukeutumisen ja tekemisen kautta. Hän kertoo, miten hänelle oli jo lapsena tärkeää pukeutua salaa isoäitinsä vaatteisiin ja miten hän alkoi heti omaan asuntoon muutettuaan pukeutua yhä useammin naiseuttaan korostavalla tavalla. Jaana toteaa määritelleensä itsensä ensin transvestiitiksi, vaikka hän ei koskaan tuntenutkaan itseään mieheksi. Kun hän lopulta kertoo eläneensä pitkään viikonloput naisena ja viikot miesroolissa, tulkitsen hänen viittaavan sanoillaan erityisesti sukupuolirooleihin, pukeutumiseen ja meikkaamiseen eli toisin sanoen sukupuolen performatiiviseen ulottuvuuteen, jota hän pitää keskeisenä osana sukupuolikokemustaan. Jaana kuvaa menneisyyttään seuraavin sanoin:

Lopulta mä elin viikonloput melkeen aina naisena. Se, mitä olin viikonloppuina – mulla oli ystäviä, kivaa ja hauskaa – ni mä halusin että se olis jatkunut, ettei se lopu. Kun palasin arkeen ja miesrooliin, se oli henkisesti raskasta. Alkuviikko oli aina taistelua, ja sit loppuviikosta olin että jee, vihdoinkin mä saan olla taas oma itteni. Jos piti olla pidemmän aikaa miehen roolissa, se rupesi kiristää pinnaa.

Jaana 46, Turku 2015

Tulkintani mukaan Jaanan kuvauksessa nousee esille useampia sukupuolen tulkintarepertuaareja. Kokemus siitä, että mieheys on itselle pelkkä ulkopuolelta asetettu rooli, kun taas naisena eläminen on kivaa ja hauskaa omana itsenään olemista voidaan liittää olemukselliseen tulkintarepertuaariin, jota kuvailin luvussa 3.1. Samalla kuitenkin puhe viikonloppuisin naisena elämisestä viittaa *performatiiviseen sukupuolen tulkintarepertuaariin*, jossa sukupuoli nähdään jatkuvana projektina. Tällöin naiseksi tuleminen ja naisena oleminen vaatii kulttuurisesti vakiintuneiden ruumiillisten tyylien ja merkitysten omaksumista ja jatkuvaa toistamista. Jaanan kokemus naisena elämisestä vain viikonloppuisin voidaan tulkita niin, että viikolla naiseus ei näyttäytynyt hänelle aktiivisena tapana elää ruumiissaan ja toteuttaa itselleen luontevaa sukupuolen ilmaisua. (Vrt. Butler 1990/2006, 140–141.) Kuitenkin ”miehen roolista” ja ”naisena elämisestä” puhuminen viittaavat nähdäkseni samalla myös siihen, ettei sukupuoli merkitse Jaanalle ainoastaan tyylillistä ilmaisua ja tietystä sosiaalisessa roolissa toimimista, vaan kyseessä on myös huomattavasti syvempi kokemus itsestä.

Maskuliiniset naiset ja feminiiniset miehet sekä väärinsukupuolittumisen mahdollisuus

Olen Huuskan ja Butlerin kanssa pitkälti samaa mieltä siitä, että sukupuolella on kysymys ihmisen aktiivisesta tavasta elää ruumiissaan nykyhetkessä, mutta samalla en näe sukupuolen koostuvan mitenkään yksiselitteisesti joukosta merkityksiä, jotka on jo valmiiksi kulttuurisesti vakiinnutettu. Minun ja monen muun kohdalla kulttuurisilla vakiintuneilla merkityksillä pelaaminen liittyy pikemminkin tyyliin ja itseilmaisuun kuin sukupuolikokemukseen. Esimerkiksi maskuliiniset lesbot käyttävät usein miesten osastolta hankittuja vaatteita sekä elehtivät ja käyttäytyvät monin tavoin kulttuurissamme miehekkääksi mielletyllä tavalla. Olemukseltaan ja kiinnostuksen kohteiltaan maskuliinista naisoletettua – ulkoisten piirteittensä pohjalta muiden ihmisten naiseksi olettaa – henkilöä ei kuitenkaan tulkita useimmiten mieheksi, vaan nämä ominaisuudet liitetään sen sijaan helposti juuri lesbouteen tai mielletään yleisemmin ottaen naismaskuliinisuudeksi. Tämän lisäksi monilla maskuliiniseksi mielletyillä naisilla on selkeä naisidentiteetti, vaikkakaan ei välttämättä ihan samanlaista kuin feminiinisemmillä naisilla.

Luca Tainio kirjoittaa Tutta Palinia lainaten siitä, miten pyrkimys normatiiviseen, tietyn sukupuolen mukaiseen ulkomuotoon vaatii yhteisesti sovitut rajat, jotka määrittävät hyvän ”roolisuorituksen”. Hänen mukaansa ruumiin verhottua tai muovattua pintaa havainnoimalla oletetaan tietynlainen, näkymättömissä oleva anatomia, ja katsoja tulee tietoiseksi suorittamastaan päättelystä ainoastaan, mikäli se osoittautuu vaikeaksi. (Tainio 2013, 25; Palin 2004, 238.) Tämän vuoksi riittävän suuret rinnat ja karvaton leuka usein mahdollistavat sen, että transnainen tulee luetuksi naisena, vaikka toisaalta samat ominaisuudet saattavat johtaa transmiehen väärinsukupuolittumiseen. Lisäksi edellä kuvatut sukupuolipiirteet eivät aina riitä takaamaan naisesta käymistä, vaan esimerkiksi kehon suuri koko tai raamikkuus saattavat johtaa ei-toivottuun tulkintaan yksilön sukupuolesta.

Cisnaisesta tai -miehestä käymisestä käytetään englanninkielisessä kirjallisuudessa termiä ”passing”, jonka vakiintunut suomennos on ”mennä läpi” (Tainio 2013, 25). Tämä tutkimusaineistossanikin esiintyvä termi on kuitenkin ongelmallinen, sillä se pitää Tainion mukaan sisällään ajatuksen tietoisesta huijaamisesta: siinä missä cissukupuolinen keho nähdään luonnollisena ja ei-rakennettuna, transsukupuolinen keho mielletään aina tietoiseksi esitykseksi, jolla pyritään (valheellisesti) tulemaan luetuiksi joko naisena tai miehenä. Läpimenevyyden ajatus sekä nojaa cissukupuolisuutta jäljittelevän sukupuolen ajatukseen että tukee

näkemyistä normeja lujittavasta sukupuolen ilmaisusta ideaalina lopputuloksena. Mikäli ihminen menee läpi, hänen normeista poikkeavaa sukupuoltaan ei rekisteröidä eikä se näin ollen myöskään horjuta dikotomista ja selvärajaista sukupuolinäkemyistä, Tainio toteaa. (Tainio 2013, 25.)

Tutkimusaineistostani löytyy paljon esimerkkejä sekä tyyllisten seikkojen mieltämisestä merkittäväksi osaksi omaa sukupuoli-identiteettiä ja -ilmaisua että niiden ainakin osittaisesta poissulkemisesta sukupuoli-identiteettiä määrittävinä tekijöinä. Esimerkiksi 39-vuotias Jamie kertoo kuullensa lapsuudessaan usein ”eivät tytöt tee tuollaista”-kommentteja. Siinä missä moni tyttö olisi saattanut sanoa, että tytöt voivat tehdä samoja asioita kuin pojatkin, mistä kyseinen tyttö itse toimii hyvänä esimerkkinä, Jamie kertoo ajatelleensa, että eihän hän ole tyttö. 37-vuotias Anne puolestaan kertoo siitä, miten hänen on pitänyt selittää äidilleen muunsukupuolisuuden ja poikatyttöyden välistä eroa. Kehon fyysisten ominaisuuksien vuoksi väärinsukupuolitetut – sukupuoli-identiteettiä vastaamattomalla tavalla ulkopuolelta määritellyiksi tulleet – transihmiset kuvaavatkin usein sitä, miten heidän sukupuolen ilmaisunsa tulkitaan helposti maskuliiniseksi naiseudeksi tai feminiiniseksi mieheydeksi mieheyden tai naiseuden sijaan. Tämän lisäksi tutkimusaineistoni myös osoittaa, että monilla transyhteisön ulkopuolisilla henkilöillä on suuri tarve tehdä omia määritelmiään sen sijaan, että he kunnioittaisivat transihmisten itsemäärittelyä:

Kerran jouduin vääntämään kättä lääkärin kanssa siitä, mitä mä olen. Hän sanoi, että ”sinä voit tuntea itsesi joksikin, mutta kyllä sinä käyttäydyt kuin nainen”. Ihan kuin sillä lääkärillä olisi ollut kaikki valta sanoa, mikä minä olen. Ennen sitä olin pitänyt hänestä tosi paljon, mutta tämä oli täydellinen luottamuksen menetys.

Anne 37, Helsinki 2016

Mä aloitin about 12-vuotiaana roolipelaamisen ja pelasin heti mieshahmoja. Se oli hauskaa, koska netissä oletetaan, että tyypit jotka pelaa mieshahmoja myös on miehiä. Mua kutsuttiin mieheksi, ja mun sukupuoli-identiteettiäni ei ensimmäistä kertaa kyseenalaistettu ollenkaan. Mä sain olla se joka olen, ja se oli aika paljon coolimpaa kuin fyysinen elämä.

Kun mä olin ennen sitä yrittänyt sanoa ihmisille, että koen itseni pojaksi tai mieheksi enkä naiseksi, niin ihmisten asenne oli usein semmonen, että ”sä et vaan koe itseäsi naiselliseksi naiseksi, sulla on itsetunto-ongelmia” tai jotakin sen tyyppistä. Että hekin on miehekkäitä naisia. Mutta se on ihan eri asia.

Iiro 28, Oulu 2015

Multa kysytään aina ihan reilusti, että ”mikä sinä olet”. Koska en oikeen itekään tiedä sitä, en osaa vastata siihen.

Vili 19, Ivalo 2015

Yllä olevat esimerkit osoittavat, että pelkästään kulttuurisesti vakiintuneiden tyylien omaksuminen ei yksinään useimmiten riitä muuttamaan kehon fyysisistä ominaisuuksista johdettua sukupuoli oletusta. Sukupuolinormeista poikkeava olemisen tapa ja tyyllinen sukupuolen ilmaisu saatetaan kyllä tunnustaa, mutta se tulkitaan helposti maskuliiniseksi naiseudeksi, feminiiniseksi mieheydeksi tai merkiksi homoseksuaalisuudesta. Butlerin (1990/2006, 91) määritelmä sukupuolesta projektina, jossa omaksutaan kulttuurisesti vakiinnutetut *ruumiilliset* tyylit, voidaankin nähdäkseni tulkita myös niin, että erilaisia olemisen tyylejä tulee peilata kulttuurissamme vakiintuneita ruumiinosien ja piirteiden saamia määritelmiä ja oletuksia vasten. Tällöin sukupuolittuneiden kehonosien ja piirteiden voidaan nähdä vaikuttavan merkittävästi siihen, miten yksittäinen naisille tai miehille tyyppillisenä pidetty teko tai ilmaus tulee tulkituksi kunkin yksilön kohdalla.

Suunnanmuutos cissukupuolisesta käymisestä osittaiseen, tilanteittain vaihtelevaan ja/tai riittävään tunnustuksen saamiseen

Sade Kondelin kirjoittaa, että sukupuoli-identiteetin ilmaisu tulee käsittää yhtenä performatiivisen sukupuolen elementtinä sen sijaan, että performatiivisen sukupuolen nähtäisiin koostuvan yksinomaan tyyllillisistä valinnoista ja tietoisista teoista. (Kondelin 2014a, 41). Sukupuolen ilmaisuun liittyy usein tietoisia toimintatapoja ja tyyllisiä valintoja, joilla pyritään vaikuttamaan siihen, millaisina miehinä, naisina tai muunsukupuolisina muut meidät näkevät. Tietoisuus valinnoista ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, että niillä tarkoituksellisesti pyritään luomaan tietynlainen mielikuva omasta sukupuolesta – esimerkiksi parta saattaa kuulua tietyn ihmisen tyyliin ilman, että hän haluaa kertoa sen avulla mieheydestään tai maskuliinisuudestaan – eivätkä valintamme välttämättä myöskään johda aina ja kaikkialla toivottuun lopputulokseen – esimerkiksi transmiestä saatetaan luulla lesboksi. (Ks. Kondelin 2014a, 41.) Sukupuolen ilmaisuun liittyvät ongelmat, kuten epätoivotut tulkinnat – osoittavatkin sen, että performatiivinen sukupuoli muodostuu aina suhteessa toisiin kehoihin, niitä vasten ja vuorovaikutuksessa niiden kanssa. Sukupuoli ei näin ollen tarkoita vain kulttuurissamme maskuliiniseksi tai feminiiniseksi miellettyjen asioiden tekemistä, vaan esimerkiksi transihmisten ulkoista olemusta ja sukupuolen ilmaisua arvioidaan

pitkälti sen pohjalta, miten muut ottavat heidät vastaan ja millaisia tulkintoja nämä tekevät. (Ks. Kondelin 2014a, 43.)

Maskuliininen tai feminiininen sukupuolen ilmaisu ei aina toimi oletetulla tavalla, vaan feminiininen asu saattaa tulla korostaneeksi maskuliiniseksi miellettyä kehoa tai maskuliininen pukeutuminen siirtää katseen feminiinisiin kasvopiirteisiin. Samalla performatiivinen tulkintarepertuaari kuitenkin myös mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan kulttuurissamme vakiintuneista konventioista tietoiset henkilöt saattavat tarkoituksella toistaa sukupuoltaan odotusten vastaisesti. Tällöin kyseessä voi olla niin poliittinen kannanotto kuin pilailu sukupuoliroolien kustannuksella – vrt. esim. drag ja naamiaiset. Lisäksi perinteisistä sukupuolen ilmaisutavoista ja rooleista poikkeamisen voidaan tulkita liittyvän seksuaaliseen suuntautumiseen: tyyllillisillä valinnoilla saatetaan haluta yhtä hyvin viestittää homoseksuaalisuudesta kuin sukupuoli-identiteetistä. Samat ”miesten housut” saattavat yhtä hyvin vahvistaa niin cis- tai transmiehen mieheyttä, toimia merkinä muunsukupuolisuudesta kuin viitata lesbouteenkin. Tutkimusaineistossani Vilin ja Jaanan kuvatestit kertovatkin hyvin siitä, miten moninaisia merkityksiä vaatteet ja muut tyyllilliset valinnat voivat saada:

Jos mun pitäisi valita haaveammatti, se olisi malli. Toimisin naismallina, en ollenkaan miesmallina. Enkä olisi androgyynimalli, olisin vaan mies joka toimii naismallina. Tykkään siitä kontrastista, kun miehiset kasvot stailataan feminiinisesti, se on aivan järkyttävän kaunista. Tai naiselliset, pehmeät piirteet yhdistettynä maskuliiniseen pukuun, sekin on todella hyvännäköistä. Muotimaailma on edelläkävijä näissä asioissa. Se näyttää muulle maailmalle, että kaikki ei ole mustavalkoista.

Vili 19, Ivalo 2015

Mä oon liikkunut aika kauan burleskiporukoissa. Kaikki ihmiset on siellä tosi mukavia ja suvaitsevaisuus on huipussaan. Osittain siinä viehättää esilläolo ja osittain se, että siinä saa toteuttaa omaa naiseuttaan. Vaikka naiseus on aika monta muutaki asiaa ku sitä glamuuria. Mä en tiedä, onko olemassa mitään sellaista ohjetta, että näin sinä olet nainen, näin sinä opit naiseksi. Se on vaan opittava, niinku kaikki muutkin asiat. Mä olen monelta kaverilta kysynyt, et mitä naiseus on, eikä siihen ole löytynyt vastausta. Jokaisen kokemus on eri.

Jaana 46, Turku 2015

Miehestä, naisesta tai muunsukupuolisesta käyminen ei riipu vain yksilöstä itsestään, vaan myös ympäröivien ihmisten kyvystä lukea yksilön sukupuolen ilmaisua ja tarjota tälle tunnustusta (ks. Kondelin 2014a, 45). Kuten olen aikaisemmin jo osoittanut, tietyt kulttuurissamme vakiintuneet toimintatavat ja tyylit eivät herätä samanlaista reaktiota

aina ja kaikkialla. Esimerkiksi homoseksuaalisuudella viitataan miesten välisen vetovoiman lisäksi usein myös feminiiniseen mieheyteen. Tämän vuoksi erityisesti homomiehiksi identifioituvat transmiehet kokevat normeista poikkeavan sukupuolen ilmaisun mahdollistavan homokategorian auttavan heitä tulemaan nähdyiksi miehinä tai ei-naisina sen sijaan, että heidät nähtäisiin naisina. (Ks. Kondelin 2014a, 76.) Kondelin ehdottaakin, että ”läpimenoa” tulisi tarkastella täydellisen roolisuorituksen sijaan riittävänä tai yksilöä itseään tyydyttävänä suorituksena. Tällöin voisimme luopua autenttinen-epäaito-jaottelusta ja korostaa samalla myös ympäristön merkitystä. Sama ihminen saattaa nimittäin toisinaan käydä hyvinkin helposti esimerkiksi miehestä ja toisinaan taas tulla yksinomaan luetuksi naisena. Muun muassa pienellä paikkakunnalla miehestä käyminen on usein huomattavasti helpompaa kuin kaupungissa, jossa hyvin monet ovat tietoisia sukupuolen moninaisuudesta. Toisaalta täydellistä ”läpimenoa” ei välttämättä edes vaadita, mikäli samaan yhteisöön kuuluvat ihmiset ovat tietoisia yksilön sukupuoli-identiteetistä ja kunnioittavat tämän itsemäärittelyä. Mm. omassa kaveripiirissä toivotussa sukupuoliroolissa eläminen onnistuu usein jo hyvin varhaisessa vaiheessa. (Ks. Kondelin 2014a, 63–64.) Jaanan toteamus ”mä en tiedä, onko olemassa mitään sellaista ohjetta, että näin sinä olet nainen, näin sinä opit naiseksi” onkin varsin osuva, mikäli huomioimme ympäristön vaikutuksen tietyn sukupuoli-identiteetin ilmaisumahdollisuuksiin: toisissa tiloissa on yksinkertaisesti helppoa olla nainen/tulla luetuksi naisena, kun taas toisissa tiloissa naiseksi lukeutuminen saattaa vaatia erityistä vaivannäköä tai olla jopa mahdotonta.

Tyylillisten seikkojen merkitys muuttuu sukupuolen korjausprosessin edetessä

Siinä missä tyylilliset valinnat toimivat monen muunsukupuolisen ja sukupuolen korjausprosessiaan aloittelevan transihmisen sukupuolen ilmaisun ja identiteetin tukena, sukupuolen korjausprosessiaan lopettelevat usein korostavat sukupuolirooleista ja kulttuurissamme vakiintuneista sukupuolen ilmaisuun liittyvistä odotuksista luopumista. Tällöin performatiivinen repertuaari – tulkinta sukupuolesta toistuvana, usein tietoisena, kehon tyylittelynä – haastetaan joko olemuksellisella tulkintarepertuaarilla tai luonnollisuusrepertuaarilla, jossa kehon fyysiset ominaisuudet vaikuttavat sekä ulkopuolelta tuleviin sukupuoliolentuksiin että omaan kokemukseen itsestä. Sukupuoli kuvataan fyysisenä ominaisuutena ja/tai psyykkisenä

muuttumattomana sisäsyntyisenä tekijänä, joka ei ole riippuvainen tyyllillisistä ratkaisuksista. Lisäksi sukupuolen juridinen puoli usein korostuu:

Viime helmikuussa sain arvottua uudet numerot hetun loppuosaan. Siinä kohtaa olin, että nyt loppuu todistelu, mua ei voisi enää vittujakaan vähempää kiinnostaa ne roolit, missä pitäisi olla. Silloin niistä rooleista pystyi vihdoinkin päästää irti, ei tarvinnut mennä meikattuna jonkun lääkärin eteen.

Aura 27, Helsinki 2015

Mä oon aina halunnut olla just sitä mitä mä olen, en mä rupee piileskelee. Vaikka aluksi mä tavallaan valehtelin itselleni, siis just jotain rintojen teippausta ja muuta. Se on vaan ittiesä kusettamista.

Silloin oli vaikeaa kattoo itteänsä peilistä. Se on ihan käsittämätöntä minkälainen tuska ihmisellä voi olla, kun ei oo omissa nahoissaan. Niin tää oli vaan pakko tehdä. Ei siinä tullu yhtä sellasta isoa ahaa-elämystä. Mun elämä meni siihen pisteeseen, et mä en voinut enää valehdella itelleni, oli pakko alkaa olla se mikä mä oon.

Luka 25, Helsinki

Yllä olevissa teksteissä sukupuoli määrittyy jonkinlaisen ”aitouden” kautta, jolloin halutun juridisen statuksen ja/tai kehollisuuden saavuttamisen jälkeen sukupuoltaan ei tarvitse enää todistella muille. Lukan tekstissä myös toistuu voimakkaana olemuksellinen tulkintarepertuaari, jossa sukupuoli nähdään muuttumattomana sisäisenä kokemuksena itsestä, jota ei voi paeta. Samalla sukupuolen fyysinen ulottuvuus korostuu tavalla, joka tekee miestyypillisestä kehollisuudesta jonkinlaista ”aitoa” mieheyttä ja sukupuolen tyyllillisistä ilmauksista, kuten rintojen häivyttämisestä, ”ittiesä kusettamista”. Näkemystä ei kuitenkaan välttämättä tarvitse tulkita niin, etteikö rintojen häivyttäminen ja sukupuoli-identiteetin tukeminen pukeutumisen avulla voisi olla merkittävä osa jonkun toisen mieheyttä. Ilmaisut ”ittiesä kusettaminen” ja ”ihminen, joka ei ole omissa nahoissaan” voidaan tulkita myös viittauksina henkilökohtaiseen kokemukseen, jolloin ”valehtelu” liittyy esimerkiksi sukupuolen korjaushoitojen tarpeen kieltämiseen ja haluun viestittää tyyllillisten valintojen avulla, että vaatteiden alta löytyy miestyypillinen keho. Tällainen asetelma tuntuu nimittäin helposti valehtelulta, etenkin jos pelkää oman erilaisuuden paljastumista esimerkiksi julkisissa wc- ja pukeutumistiloissa ja kokee, että oma keho on itselleen väärä joko täysin tai osittain.

Ruumis ei ehkä ole vakaa ja tosi itseymmärryksen viitepiste, mutta – vaikka tämä saattaakin olla ”väärintunnistus” – ruumis on toiminut *merkitsijänä subjektiviteettien tihentymisestä yksilössä*, eikä tätä funktiota voida yksinkertaisesti torjua vain siksi, ettei se ole tosi. Ruumiin asettaminen keskiöön toimii diskursiivisesti

siten kuin se ratkaisisi tai näyttäisi ratkaisevan subjektin, yksilön ja ruumiin välisen määrittelemättömän suhteen. Siksi esimerkiksi sukupuolta määriteltäessä on helppo turvautua kehoon jonkinlaisena perimmäisenä ”totuutena”. (Ks. Hall 1999, 262.) Sukupuolen voidaan myöntää olevan itseilmaisun ja erilaisten määritelmien näkökulmista konstruktio, mutta samalla biologiaan tukeutuminen luo turvallisen pohjan monille kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän kannattajille. Mikäli luoneenpiirteiden, itseilmaisun, tyylin, kiinnostuksen kohteiden jne. perusteella ei osata määritellä, mikä juuri minusta tekee miehen tai naisen, niin voidaan todeta, että keho.

Käsittelen seuraavaksi vähän tarkemmin sukupuolen tyyllistä ilmaisua ja kyseenalaistan myös käsityksen kahdesta biologisesta sukupuolesta, joita vasten tulkinta sukupuolesta väistämättä muodostuu. Keskityn jo aiemmin mainittuihin sukupuolisen moninaisuuden ja androgynian tulkintarepertuaareihin ja pohdin tarkemmin esimerkiksi muunsukupuolisuutta.

3.3 Sukupuolisen moninaisuuden ja androgynian tulkintarepertuaarit

Huuska (1998, 91) kirjoittaa aiemmin kuvaamani olemuksellisen tulkintarepertuaarin lisäksi myös *sukupuolisen androgynian repertuaarista*, jolla voidaan olemuksellisen repertuaarin tavoin vastustaa sukupuolivähemmistöjen medikalisointia ja transsukupuolisuuden määrittelyä poikkeavuudeksi. Siinä missä olemuksellinen tulkintarepertuaari tekee transnaisista ja -miehistä tasavertaisia cis-sukupuolisten kanssa vetoamalla siihen, että niin transsukupuoliset kuin cis-sukupuolisetkin ovat yhtäläillä olemuksellisia naisia ja miehiä, androgynian repertuaari puolestaan korostaa trans- ja cis-ihmisten tasavertaisuutta painottamalla ihmisten perimmäistä samankaltaisuutta. Tällöin taustalla olevana ajatuksena on se, että sekä transihmiset että cis-ihmiset ovat pohjimmiltaan sukupuolisuudessaan yksilöitä.

Sukupuolisen androgynian repertuaari on yksi yleisimmistä tutkimusaineistossani käytetyistä tulkintarepertuaareista. Lisäksi kyseinen repertuaari näkyy myös vahvana *Sukupuolena ihminen* -projektin kotisivuilla, jossa projektin tavoitteita kuvataan esimerkiksi seuraavasti: ”*Transsukupuolisuus rikkoo totuttua, mutta senkin käsitteen alta löytyy loputtomasti erilaisia tapoja elää. Loppujen lopuksi asian ytimessä on ihmisyyden. Sen ihmisyyden me haluamme taltioida ja näyttää.*” Yleistyksenä voidaan todeta, että muunsukupuoliset painottavat haastatteluissaan ihmisyyttä ja yksilöllisyyttä hieman useammin kuin binääriset – selkeästi naisiksi tai miehiksi identifioituvat – transsukupuoliset, jotka käyttävät muunsukupuolisia

useammin fyysisiä sukupuoliominaisuuksia painottavaa luonnollisuusrepertuaaria ja olemuksellista tulkintarepertuaaria. Androgynian repertuaari näkyy esimerkiksi seuraavissa kuvauksissa:

”Olla mies” tai ”olla nainen”, ne on niin isoja sanoja. Sanat on silloin hyviä, kun ne kuvaavat ihmistä. Mutta jos sanat alkaa määrittämään ihmisiä ja ihminen yrittää olla tietyn sanan mukainen, niin silloin asia menee väärinpäin.

Loppujen lopuksi siitä sukupuolesta ei kannata hirveän isoa meteliä nostaa. Kaikki me ollaan ihmisiä.

Elise 46, Helsinki 2015

”Meidän tyttöjen täytyy pitää yhtä”, saattaa joku ihan hyvää hyvyttään sanoa, mutta mä olen silloin että mmmm juu pitäkää te sitten yhtä... Ja mietin, että eikö me ihmiset voitaisi vaan pitää yhtä, sukupuoleen katsomatta?

Musta olisi ihan mieletöntä elää yhteiskunnassa, jossa poikkeavuus mies–nainen-binääristä olisi tavallista, ja ketään ei automaattisesti luokiteltaisi toiseen sukupuoleen. Haluaisin, että ihmiset suhtautuisivat toisiinsa ensisijaisesti ihmisinä eivätkä jonkun sukupuolen edustajina.

Anne 37, Helsinki 2016

Transsukupuolisen Elisen tekstissä sukupuolet näyttäytyvät jonkinlaisina kattokäsitteinä, joiden ei kuitenkaan tulisi hallita yksilöä. Sanat on tehty kuvaamaan fyysisiä sukupuoliroja ja ihmisten henkilökohtaisia sukupuolikokemuksia, mutta niiden ei tulisi johtaa väkinäisiin sukupuolirooleihin ja esimerkiksi transsukupuolisten ulossulkemiseen tietyistä sukupuolikategorioista. Sanojen tulisi palvella ihmistä sen sijaan, että ihmiset yrittävät sulloa itsensä ahtaisiin kategorioihin. Sekä Elisen että muunsukupuolisen Annen teksteissä korostuvat yksilöllisyys. Kaikki ihmiset nähdään pohjimmiltaan yksilöinä ja ihmisyydessään toistensa kaltaisina.

Androgynian repertuaarin lisäksi Huuska kirjoittaa *sukupuolisen moninaisuuden repertuaarista*, jossa aiemmin kuvatun sukupuolisen yksilöllisyyden idea viedään vielä pidemmälle. Sukupuolisuus jäsennetään yksilöllisesti vaihtelevaksi ja moninaiseksi. ”Sukupuolisuutta konstituoidaan korostamalla dikotomisen sukupuolieron ja kahden sukupuoliryhmän: ’mies’ ja ’nainen’ tai ’maskuliininen’ ja ’feminiininen’ sijasta sukupuolista kirjoa, spektrumia ja variaatiota.” Moninaisuusrepertuaarissa myös kyseenalaistetaan jatkuvuus luonnollisen ruumiin, naisellisina ja miehekkäinä pidettyjen ruumiillisten ja psyykkisten ominaisuuksien sekä eroottisten mielihalujen välillä, jolloin ihmiset jäsenyivät yksilöllisiksi yhdistelmiksi aiemmin luettelemillani sukupuolisilla ulottuvuuksilla. (Huuska 1998,

93.) Tällainen repertuaari näkyy aineistossani esimerkiksi seuraavissa sukupuolen luonnehdinnoissa:

Meidän maailma on niin dualistinen, mustavalkoinen. Mäkin elin mustavalkoisessa maailmassa pienenä, vaikka vanhemmat eivät sellaista tuputtaneet. Mutta kyllähän se ympäristössä näkyi.

Nyt mä ymmärrän, että maailmassa on kaikki harmaan sävyt. Sukupuoli on hyvin... liukuva käsite. Maailmaan syntyy muitakin kuin ihan täysiä miehiä ja naisia, ihmisiä joilla on molempia sukupuolielimiä ja erilaiset kromosomit.

Meidän normit tekee tästä maailmasta mustavalkoisen. Mutta nyt me muutetaan se!

Alexia 38, Tampere 2015

Mä näen sukupuolen valtarakenteena. Ihmiset määrittellään niiden genitaalien perusteella heti kun ne syntyy, vaikka nykytiedon mukaan sukupuolella ei ole mitään tekemistä ulkoisten ominaisuuksien kanssa. Erityisen ongelmallista se on intersukupuolisten lasten kohdalla.

Camille 31, Turku 2015

Mun mielestä pitäis pyrkiä lisäämään ymmärrystä sukupuolten spektristä tai syvyydestä. Sen sijaan että maailma olisi kaksijakoinen ja mustavalkoinen jana, tai jopa kaksi pistettä ilman mitään janaa, niin tajuttaisiin, et sähän voit niiden kahden pisteen lisäksi olla niiden yläpuolella tai takana, mennä yli tai ympäri.

Aura 27, Helsinki 2015

Sukupuolisen moninaisuuden repertuaari ottaa androgynian repertuaaria vahvemmin kantaa myös sukupuolen biologiseen moninaisuuteen ja painottaa vähemmän sukupuolirooleja. Intersukupuolisia käytetään usein esimerkkinä siitä, miten sukupuoli ei ole edes biologisesti kaksijakoinen. Aarnipuun mukaan *Intersukupuolisuus* on kattokäsite monille erilaisille lääketieteellisille tiloille ja selityksille. Vaikka intersukupuolisuus huomataan usein sukuelinten epätavallisesta ulkonäöstä heti syntymän jälkeen, niin toisinaan tila löydetään vasta murrosiän muutosten myötä. Lääketieteessä epäselvä sukupuoli mielletään yleensä häiriöksi tai sairaudeksi, joka vaatii korjaamista ja hoitoa. Lapsi, jonka sukuelimistä ei voi yksiselitteisesti päätellä sukupuolta, korjataan usein näyttämään joko tytöltä tai pojalta. Tämä tarkoittaa mm. peruuttamattomien kirurgisten toimenpiteiden tekemistä myös niissä tapauksissa, joissa toimenpiteiden taustalla ei ole varsinaista lääketieteellistä syytä, vaan kyseessä on puhtaasti kulttuuriset mieltymykset. (Aarnipuu 2008, 68–69.) Länsimaissa on nykyisin olemassa kaksi erilaista näkemystä siitä, mitä intersukupuolisuus on ja miten sitä tulisi hoitaa. Intersukupuolisia tiloja voidaan joko pitää sukupuolen kehityksen

häiriöinä tai vaihtoehtoisesti sukupuolen kehityksen, anatomian ja fysiologian luonnollisena vaihteluna. Jälkimmäinen käsitys on kuitenkin koko ajan vahvistumassa, ja esimerkiksi valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE on antanut keväällä 2016 suosituksen, jonka mukaan lapsen itsemääräämisoikeutta omaan kehoonsa ja sukupuoleensa tulisi vahvistaa intersukupuolisten hoidossa. (Transtukipiste.)

Näkemykset biologisesta sukupuolesta moninaistuu

Susan Stryker kirjoittaa siitä, miten biologinen – cismiehille ja cisnaisille tyypillinen – keho nähdään usein luonnollisena, kun taas transihmisten kehollisuus ja sukupuolen ilmaisu mielletään helposti luonnottomaksi. Osa ihmisistä mm. ajattelee, että transihmisten käyttämät proteesit ovat vain keinotekoinen lisäys luonnolliseen ruumiiseen ja näkevät sukupuolen korjaushoidot pelkkinä teknisinä parannuksina. Tästä huolimatta Stryker kuitenkin painottaa, että sen enempää cis- kuin transihmisetkään eivät koskaan ole luonnollisia, vaan luonto itsessään on aina jo valmiiksi teknologian muokkaama. (Stryker 2013, 149.)

Riki Lanen (2009) mukaan ongelmana on se, että sukupuoli, biologia ja luonto nähdään usein kiinteinä, pysyvinä ja muuttumattomina, kun taas kulttuuri ja yhteiskunta tulkitaan muuttuviksi ja dynaamisiksi; paikoiksi, joiden piirissä kaikki tärkeä tapahtuu ja joissa biologian rooli on minimalisoitu ja esitetty lähinnä rajoitteena. Hän kirjoittaa, että esimerkiksi sukupuolierot nähdään tärkeinä vain siksi, koska heteroseksuaalisuutta pidetään normina. Biologian ja luonnon piiriin jäävä materia nähdään vain vaikuttavana diskurssina, mutta ei toimijana tai itsenäisenä toimintona. Lanen mukaan biologeilta jääkin usein käsittelemättä se, miten kehon materiaalisuus kehittyy eletyn kokemuksen mukana. Siksi hän peräänkuuluttaa uusmaterialistista biologian tutkimusta, joka ei-lineaarisuutta, ennustamattomuutta, moninaisuutta ja rajattomuutta painottavana suuntauksena sallii sukupuolen kehittymisen ymmärtämisen sosiaalisina ja biologisina yhteenkietoutuneina muutosprosesseina. Tämä avaa hänen mukaansa myös uuden tavan ymmärtää transihmisyyttä, nähden kaikki sukupuolet monimuotoisuudessaan terveenä osana inhimillistä vaihtelua poikkeavuuksien tai häiriöiden sijaan. (Lane 2009, ilman sivunumerointia.)

Tutkimusaineistossani muunsukupuolinen Anne kuvaa kehonsa ja sukupuoli-identiteettinsä välistä suhdetta seuraavalla tavalla:

En mä olisi yhtään enempää kotonani miehen ruumiissa. Mä oikeastaan viihdyn ihan hyvin siinä kropassa joka mulla on vaikka se naiselta

näyttääkin. Mä pääsen elekieltä, hiuksia ja pukeutumista muokkaamalla aika pitkälle. Onneksi mulla on matala ääni luonnostaan.

Anne 37, Helsinki 2015

Eri sukupuolen tulkintarepertuaareja yhdistelevä sukupuolisen moninaisuuden repertuaari mahdollistaa sekä biologisen että sosiaalisen sukupuolikäsityksen moninaistamisen. Esimerkiksi Annen sanojen ”onneksi mulla on matala ääni luonnostaan” ja ”oikeastaan viihdyn ihan hyvin siinä kropassa joka mulla on vaikka se naiselta näyttääkin” voidaan nähdä tukeutuvan luonnollisuusrepertuaarin ideoihin mutta myös haastavan vallitsevat käsitykset sukupuolesta. Annen keho saattaa olla lääketieteellisten määritelmien ja muiden ihmisten tekemien tulkintojen mukaan naisen keho, mutta se vain näyttää sellaiselta ja on todellisuudessa muunsukupuolisen ihmisen keho. Samalla tavalla matala ääni sekä viittaa kulttuurissamme vallalla oleviin sukupuolikäsityksiin että kääntää ne itseään vastaan – naisoletetulla, syntymässä naispuoliseksi määritellyllä henkilöllä voi olla matala ääni siinä missä miehilläkin. Kaiken lisäksi tämä ominaisuus voi vielä vahvistaa yksilön muunsukupuolista identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua sen sijaan, että se tulkittaisiin yksiselitteisesti vain maskuliiniseksi ominaisuudeksi naisella.

Rosi Braidottin mukaan keho koostuu erilaisia ominaisuuksia, suhteita, nopeuksia ja muutosasteita sisältävistä voimista. Nämä voimat ovat älykästä materiaa (intelligent matter) ja niillä on kyky sekä vaikuttaa että vaikuttua. Braidottin mukaan keho on jatkuvien sisäisten muutosten ja muistojen tulos, joka muuttuu erilaisissa kohtaamisissa toisten kehojen kanssa. (Braidotti 2003, 57.) Samantha Frost puolestaan kirjoittaa, että feministien tulisi luopua yksisuuntaisesta syy-seurausmallista, jonka mukaan jompikumpi, kulttuuri tai biologia, on ratkaisevassa asemassa. Sen sijaan meidän tulisi hyväksyä malli, jossa syy-seuraussuhde ymmärretään monimutkaiseksi, itseään toistavaksi ja multilineaariseksi. Frostin mukaan meidän on tärkeää tiedostaa samaan aikaan sekä vallan diskursiivisuus että organismien, ekosysteemien ja materian erikoislaatuisuus ja vaikuttavuus. Biologia, kulttuuri, organismit ja kontekstit ovat nimittäin kaikki vuorovaikutuksessa keskenään. Ne liittyvät toisiinsa jatkuvasti, provosoivat ja haastavat toisiaan, ja näin ollen myös muokkaavat toisiaan. (Frost 2011, 71, 77.)

Eri repertuaarit yhdistyvät

Huuskan mukaan sukupuolisen moninaisuuden repertuaari voidaan tulkita muiden sukupuolen repertuaarien transformaatioksi eli diskurssien muuntumiseksi ja

uudistumiseksi, jossa yhdistellään uutta luovalla tavalla elementtejä muista sukupuolen repertuaareista. Ihmisen käyttäessä ja soveltaessa diskursseja oman elämänsä hahmottamiseen ja identiteetin rakentamiseen, repertuaarit Huuskan mukaan paitsi uusintuvat myös uudistuvat. Diskurssien elementeillä, kuten esimerkiksi käsitteillä, ideoilla ja näkökulmilla, ei ole pysyviä ja kiinteitä merkityksiä, vaan niitä voidaan myös merkityksellistää uudella tavalla. Esimerkiksi olemuksellisen tulkintarepertuaarin näkemys sisäisestä, psyykkisestä sukupuolisesta minuudesta voidaan yhdistää androgynia-repertuaarin ideaan sukupuolisesta yksilöllisyydestä, jolloin tuloksena on moninaisuusrepertuaarin idea siitä, että jokainen voi määritellä itse oman sukupuolensa. (Huuska 1998, 95–96.) Tutkimusaineistossani esimerkiksi 46-vuotiaan Elisen tapaa puhua naiseudestaan voidaan tulkita monen eri repertuaarin kautta, näiden yhdistelmänä:

Tavallaan mua on helpottanut se, että en ole mitenkään läpimenevä. Ihmiset näkee päällepäin, että en ole tavallinen nainen. Mulle ei tule kiusausta mennä uuteen kaappiin ja alkaisin salaamaan ja pelkäämään paljastumista. Että ei tässä voi ketään huijata.

Elise 46, Helsinki 2015

Tulkitsen Elisen kuvauksen juuri sukupuolisen moninaisuuden repertuaarin kautta, sillä siinä yhdistyvät sekä luonnollisuusrepertuaarin idea ”luonnollisista” fyysisistä sukupuolieroista ja näistä seuraavista sosiaalisista olettamuksista että naiseuden kategorian laajentaminen esimerkiksi sukupuolisen androgynian repertuaarin korostamien yksilöllisten erojen avulla. Elisen kuvauksen taustalla näkyy käsitys cis-naiseudesta biologisena normina, josta hän kokee poikkeavansa ainakin osittain. Cis-naiseudesta poikkeaminen ei kuitenkaan sulje Eliseä naiseuden ulkopuolelle, vaan tekee hänestä omanlaisensa naisen. Käyttämällä apunaan sukupuolisen moninaisuuden repertuaaria, jossa yhdistyy useiden eri repertuaarien elementtejä, hän onnistuu luomaan itselleen transidentiteetin. Elise näyttäytyy transsukupuolisena naisena, joka on sinut itsensä kanssa ja jonka ei enää tarvitse piilotella mitään.

Kuten olen tässä luvussa tullut osoittaneeksi, biologista ja sosiaalista repertuaaria ei voida täysin ohittaa, mutta niitä voidaan käyttää itseään vastaan ja yhdistellä uusilla tavoilla. Kaksijakoinen sukupuolijärjestelmä ja stereotypiat eivät vain rajoita yksilöiden sukupuolen ilmaisua, vaan ne myös luovat toiminnanvapautta kulttuurissa. Kuten Hanna Vilka toteaa, ne toimivat myös oman sukupuolen jäsentämisen perustana yhdessä omaa sukupuolta koskevien subjektiivisten aistituntojen kanssa. Näin ollen sukupuolijärjestelmä ja stereotypiat ovat myös omaa

sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta. (Vilka 2006, 86.) Olemuksellinen repertuaari mahdollistaa kulttuurisesti ja sosiaalisesti vakiintuneiden merkitysten – kuten esimerkiksi stereotyyppien ja sukupuoliroolien – valjastamisen transihmisten käyttöön niin, että erilaiset luonteenpiirteet ja kiinnostuksen kohteet voidaan tulkita merkiksi sisäsyntyisestä olemuksellisesta naiseudesta tai mieheydestä. Performatiivisen repertuaarin käyttö puolestaan mahdollistaa sekä tyyllillisten ominaisuuksien korostamisen osana omaa sukupuoli-identiteettiä – ”mä pääsen elekieltä, hiuksia ja pukeutumista muokkaamalla aika pitkälle” – että hyökkäämisen ahdistavia sukupuolirooleja vastaan tulkitsemalla esimerkiksi sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliiklinikoiden asettamat rooliodotukset keinotekoisiksi. Sukupuoliroolit ja niitä vastaava sukupuolen ilmaisu voidaan nähdä tietoisena esittämisenä ja ”todellinen” sukupuoli sisäsyntyisenä olemuksellisena ja/tai ruumiillisena tekijänä. Sukupuolisen androgyynisyyden repertuaari ottaa performatiivista repertuaaria vahvemmin kantaa sukupuolen eri variaatioihin sekä henkisiin ominaisuuksiin ja mahdollistaa mm. ihmisyyden ja yksilöllisyyden painottamisen. Kuitenkin vasta sukupuolisen moninaisuuden repertuaari tarjoaa mielestäni mahdollisuuden sekä identiteettien, ilmaisullisten seikkojen että biologisten tekijöiden moninaisuuden painottamiseen.

Lähden seuraavaksi tarkastelemaan normatiivisen transnarratiivin vaikutusta transihmisten itsemäärittelyyn ja identiteetikertomusten tuottamiseen. Käyn läpi normatiivisen transnarratiivin kulkua vaihe-vaiheelta nostaen samalla esiin kyseiseen narratiiviin kohdistunutta kritiikkiä. Lisäksi pohdin mm. yhtenäisen identiteetin vaatimusta ja eri tulkintarepertuaarien kokonaishallintaan liittyviä kysymyksiä.

4. NORMATIIVINEN TRANSNARRATIIVI JA YHTENÄISEN IDENTITEETIN VAATIMUS

Tarkastelen tässä luvussa transihmisten *Sukupuolena ihminen* -projektissa käyttämiä narratiiveja. Aloitan luvun tarkastelemalla ensin narratiivista identiteettiprosessia ja omaelämäkerrallisten tekstien tuottamista yleisesti. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan *normatiivista transnarratiivia* eli kaikille transsukupuolisille yhteistä tiettyä juonirakennetta noudattavaa metakertomusta, jonka on väitetty vaikuttavan enemmän tai vähemmän yksittäisten transihmisten identiteetikertomusten rakentumiseen. Tarkoitukseni on käydä normatiivista transnarratiivia läpi vaihevaiheelta tuoden samalla keskusteluun mukaan niin kyseiseen narratiiviin kohdistunutta kritiikkiä kuin sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Kysyn mm. sitä, minkälaisia perusteluita normatiivisen transnarratiivin käytölle voidaan esittää; miksi tällainen narratiivi on muodostunut ja ketä se palvelee. Lisäksi olen kiinnostunut yhtenäisen identiteetin vaatimuksesta ja erilaisista tavoista joko vastata tähän vaatimukseen tai kyseenalaistaa yhtenäisen identiteetin olemassaolo. Tarkastelen esimerkiksi tekstien sisäisiä ristiriitoja ja eri tulkintarepertuaarien kokonaishallintaan liittyviä kysymyksiä. Ennen kaikkea kysyn: millä tavalla normatiivisesta transnarratiivista poikkeamista selitetään transihmisten omaelämäkerrallisissa teksteissä?

4.1 Narratiivinen identiteettiprosessi ja omaelämäkerrallisten tekstien tuottaminen

Tuija Pulkkinen (1998, 186–187) mukaan identiteetin vakiinnuttamisessa on aina kyse tarinasta, mutta yksittäistä kertomusta ei voida kertoa, mikäli identiteettiä ei ole jo valmiiksi sosiaalisesti olemassa. Tämä tarkoittaa sitä, että identiteettejä ei voida valita vapaasti tai mahdollisuuksien joukosta, vaan valitsijoiden ominaisuudet ovat jo valmiiksi vallan tuottamia (emt., 201). Maarit Huuskan (1998, 35) mukaan sukupuoli-identiteettejä tarkasteltaessa onkin keskeistä ymmärtää, ettei sukupuolta ole mahdollista merkityksellistää miten tahansa, vaan sen sijaan merkityksellistämisen on tapahduttava niiden vaihtoehtoisten merkityksellistämisen tapojen rajoissa, joita diskursiivisella kentällä on tarjolla. Huuskan mukaan transihmiset yrittävät usein vuosia tai jopa vuosikymmeniä hyväksyä syntymässä määritellyn sukupuolensa ennen kuin he lähtevät varsinaiseen sukupuolen korjausprosessiin. He saattavat esimerkiksi yrittää vahvistaa omaa naisellisuuttaan tai miehisyyttään pyrkien sopeutumaan

syntymässä määritellyn sukupuolen mukaisiin rooleihin tai tavoitella mahdollisimman androgyyniä tai sukupuolineutraalia itseilmaisua ja olemusta. (Huuska 2011, 242.)

Vaikka me synnymme sosiaaliseen todellisuuteen, meistä ei automaattisesti tule osa sitä, vaan minus ja sen merkitykset kehittyvät vähitellen: muodostuessamme suhteessa muuhun maailmaan (Ovaska 2011, 44). Identiteetti ei kohoa niinkään meissä yksilöinä jo olevan identiteetin täyteydestä, vaan kokonaisuuden puutteesta, joka täyttyy ulkopuoleltamme niiden tapojen kautta, joilla kuvittelemme toisten näkevän meidät (Hall 1999, 39). Tällaisia näkemyksiä tukevat hyvin tutkimusaineistooni sisältyvät 31-vuotiaan Camillen ja 25-vuotiaan Lukan lapsuuden kuvaukset, jotka osoittavat, miten vaikeaa erilaisten auktoriteettien taholta tulevien määritelmien kyseenalaistaminen voi olla:

En mä tiennyt lapsena, että mä oon tyttö. Kaikki auktoriteetit sano mua koko ajan pojaksi.

Camille 31, Turku 2015

Tiesin, että mä oon tyttö, mut mä en ymmärtänyt, miksi mä en saa olla samanlainen kuin mun broidi.

Luka 25, Helsinki 2015

Juhani Ihanuksen (2009, 26–27) mukaan kenenkään omaelämäkerrallinen kertomus – tässä tapauksessa sukupuoli-identiteetti kertomuksena – ei synny yksin, tyhjiössä, vaan omaelämäkerralliseen totuuteen limittyä kaikuja toisista äänistä. Hänen mukaansa kertomusten totuusmerkitykset ovatkin relationaalisia, dialogisuuden ja moniäänisyyden tuottamia; toisin sanoen väliaikaisia, eivät ikuisia tulkintatiloja. Ihanuksen mukaan ”kertomusitsen” tai ”narratiivisen identiteetin” – *minäkertomuksen* – rakentaminen antaa vaihtuvia vastauksia kysymyksiin ”kuka minä olen”, ”miksi minä olen mikä olen” ja ”missä suhteissa olen toisiin ja maailmaan”. Samalla ”minä” myös antaa erilaisia vastauksia näihin kysymyksiin eri elämäntilanteissa ja eri toimintaympäristöissä. Ihanus (2009, 27) kirjoittaa kerrotun elämän rakentuvan lukuisista yksilöllisistä kertomuksista, joihin vaikuttavat kollektiiviset – yhteisölliset ja kulttuuriset – kertomukset. Mikäli yksilöllinen kertomus tulee vastaanotetuksi merkityksellisenä ja saa vastakaikua, se koetaan tunnistettavana ja yleisinhimillisesti jaettavana. Samalla yksilön kertomuksen osallisuus toisten kertomuksiin saattaa myös lievittää syrjäytymisen, nimettömyyden ja vierauden tunteita, Ihanus toteaa.

Identiteetikertomukset vertaistuen mahdollistajina

Tutkimusaineistooni sisältyvä 27-vuotiaan Auran kertomus toimii mielestäni hyvänä esimerkkinä identiteetikertomusten vertaistuellisesta voimasta. Aura nimittäin kokee samaan aikaan sekä löytäneensä selityksen yksilölliselle sukupuolen kokemukselleen että tulleen osaksi yhteisöä, jossa muilla on samankaltaisia kokemuksia ja josta hän voi löytää sekä vertaistukea että samastumiskohteita. Aura toteaa:

Mä aloin ettiä tietoa, miten tyypit on alottanu ja hoitanu sukupuolenkorjausprosessejaan. Aika paljon katsoin Youtubesta videoblogeja. Siihen ihmisryhmään oli vaan tavattoman helppo samaistua. Se tuntu siltä kuin joku ois käynyt mun muistiinpanoilla! Se oli jännä huomata, et vaikka jokainen on yksilö, transsukupuolisten kokemus kehosta ja muusta on tosi universaalia.

Aura 27, Helsinki 2015

Oman transsukupuolisuuden oivaltamista ja menneisyyden tapahtumien uudelleen sanoittamista suhteessa normatiiviseen transnarratiiviin voidaan nähdäkseni verrata keskusteluun ”kätkeyistä historioista”¹. Vaikka ”kätkeyillä historioilla” onkin ollut keskeinen rooli monien yhteiskunnallisten liikkeiden synnyssä, voidaan Stuart Hallin mukaan kuitenkin kysyä, mistä identiteettien löytämisessä todellisuudessa on kyse. Löydetäänkö identiteetti ikään kuin uudelleen juurien esiinkaivamisen avulla vai onko kyse sittenkin käytännöstä, jossa identiteettiä pikemminkin tuotetaan ja jossa identiteetin perustana toimii menneisyyden kertominen uudestaan? (Hall 1999, 225–227.) Austin H. Johnsonin mukaan transsukupuolisten käsitysten sukupuoli-identiteeteistä ja -kategorioista on väitetty olevan ainakin osittain riippuvaisia heitä edeltäneiden transsukupuolisten käyttämistä merkityksellistämisen tavoista. Minäkertomukset eivät hänen mukaansa ole aina historiallisen tarkkoja, vaan transihmisten käyttämien narratiivien tärkeys piilee niiden yhteisölle tuottamassa merkityksessä. Transsukupuoliset eivät vain opi, kuinka kertoa kokemuksistaan, vaan he myös oppivat narratiiveihin liittyvän asianmukaisen emotionaalisen vasteen, jonka he saattavat sisäistää osaksi itseymmärrystään (Johnson 2016; Schrock, Holden & Reid 2004).

¹ Kätkeyt historiat: Mm. karibialaisessa kirjallisuudessa tartuttiin 1960- ja 1970-luvuilla erilaisten rajojen ja alistavien määrittelyjen teemoihin. Tuon ajan romaaneissa tarkasteltiin yksilön vieraantumista ja epätoivoa karibialaisessa ”historiattomassa” kulttuurissa ja pohdittiin erilaisia luokkaan ja rotuun liittyviä etuoikeuksia suhteessa karibialaiseen identiteettiin. 1960- ja 1970-luvut olivat myös erilaisten identiteettipolitiikkojen aikaa, jolloin tietoisuus omista juurista alkoi saada yhä enemmän tilaa. (Ks. Ilmonen 2009, 6–7.)

”Kätkeyillä” tai ”kadotetuilla historioilla” voidaan viitata myös esim. homo- ja lesbokulttuurin unohdettuun esihistoriaan (Ks. esim. Kalha 2015, 27–28).

Identiteetit eivät pohjaudu vain löytäjäänsä odottaneen menneisyyden ”paljastumiseen”, menneisyyteen, joka tultuaan löydettyksi takaa löytäjälleen ikiajoiksi tiedon siitä, kuka hän on. Sen sijaan identiteetit ovat itse antamiamme nimiä niille tavoille, joilla menneisyyden kertomukset asemoivat meitä ja joihin me asemoimme itsemme. (Hall 1999, 227.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneista identiteeteistä voisi olla apua. Siitä huolimatta, että esimerkiksi väite ”olen aina tiennyt olevani todellisuudessa nainen/mies” saattaa toisinaan olla opittu narratiivi, sillä voi nähdäkseni olla myös suuri merkitys juuri kadotetun historian esiin kaivamisen näkökulmasta. Transidentiteeteissä ja -narratiiveissa on mielestäni keskeistä oman vaietun historian ja sukupuoli-identiteetin löytäminen sekä oikeuttaminen eri diskursseihin tukeutuen. Enemmän tai vähemmän normatiivinen transnarratiivi takaa turvallisen pohjan ja yhdistävän tekijän juuri sukupuoli-identiteettinsä löytäneille transihmisille, jotka kaipaavat tukea mahdollisessa sukupuolen korjausprosessissa ja etsivät tapoja sanallistaa omaa sukupuoli-identiteettiään muille. Lisäksi oman sukupuoli-identiteetin ja elämänsä historian sanoittamisen ollessa ehtoja transsukupuolisuus-diagnoosille ja sukupuolen korjaushoidoille voidaan sekä yhtenäisen, ristiriidattoman ja muuttumattoman identiteettikertomuksen luomisen välttämättömyys että väistämätön epäonnistuminen nähdäkseni tunnustaa. Etenkin sukupuolen korjaushoitoja tarvitsevien transihmisten kohdalla kehon fyysiset muutokset, ulkopuolelta tulevan sukupuolioletuksen vaihtuminen tai vahvistuminen ja sukupuolidysforian katoaminen tai vähentyminen heijastuvat myös sukupuolen kokemukseen ja itseilmaisuuksiin tavalla, jota on etukäteen lähes mahdotonta arvioida. Tällöin jopa sosiaalisen rooliin ja sukupuolen performatiiviseen ilmaisuun pohjautuvat identiteettikertomukset saavat uusia ulottuvuuksia.

Normatiivisen transnarratiivin kritiikkiä

Vaikka monien transihmisten jakamat hyvin samankaltaiset kokemukset ja tavat sanoittaa omaa sukupuoli-identiteettiä mahdollistavat vahvan vertaistuellisen ympäristön ja joukkoon kuulumisen tunteen, on kertomuksiin sisältyviä yhtäläisyyksiä myös kritisoitu. Jan Wickman (2001, 30) kirjoittaa teoksessaan *Transgender Politics. The Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community* (2001) monien muiden tutkijoiden ohella siitä, miten transsukupuolisten elämäntietomusten aitous on kyseenalaistettu esittämällä, että sukupuolen korjausta

hakevat ovat tietoisia *normatiivisesta transnarratiivista*, johon heidän odotetaan asettuvan. Tietoisuus transsukupuolisuuden lääketieteellisistä ja lainsäädännöllisistä luokituksista sekä hoidontarjoajien transsukupuolisuutta koskevista teorioista saattavat kriitikoiden mukaan johtaa siihen, että osa transihmisistä päätyy tietoisesti jäljittelemään normatiivista transnarratiivia elämäkertomuksessaan saadakseen haluamansa sukupuolenkorjaushoidot (ks. esim. Wickman 2001, 30; Namaste 2000, 192). Wickmanin mukaan transsukupuolisuutta käsittelevässä psykiatrisessa kirjallisuudessa onkin nähty kaksi ongelmaa: lääketieteen ammattilaiset eivät näytä miettivän omaa rooliaan transihmisten omaelämäkerrallisten kertomusten tuottamisessa, eikä autenttisuuden ongelma myöskään tunnu estävän heitä rakentamasta transsukupuolisuuden määritelmiä normatiivisen transnarratiivin varaan (mm. Wickman 2001, 30; Califian 1997, 68).

Myös oma tutkimusaineistoni osoittaa transihmisten olevan tietoisia sekä oikeuksistaan että aiemmin kuvatusta normatiivisesta transnarratiivista. Monet tutkittavat kokevat, että on lähinnä ”tuurista kiinni”, kenen lääkärin vastaanotolle pääsee tai joutuu ja tuleeko käynnillään ymmärretyksi. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii 31-vuotiaan Vennin kertomus:

Mä hain lähetteen prosessiin mun työterveyslääkäriltä joulukuussa 2014. Mulla kävi tuuri: lääkäri oli ollut Tukholmankadulla samalla osastolla töissä, missä mua nyt hoidetaan. Mä olen myös sen verran valveutunut, että mä tiedän, mihin mä olen oikeutettu. Koen olevani hyvässä asemassa: mä tiedän, mitä mulle kuuluu, ja tiedän, miten mä saan ne.

Venni 31, Helsinki 2015

Myös 46-vuotiaan Jaanan kuvauksessa toistuu hoitohenkilökunnan ymmärryksen ja avuntarjonnan sattumanvaraisuus. Lisäksi hänen kertomuksessaan korostuu tietoisuus normatiivisesta transnarratiivista, johon hän itse asettuu ”aika selkeänä tapauksena”, mutta josta poikkeaminen on johtanut joidenkin hänen ystäviensä kohdalla niin sanottuihin ”jäähyyhin”. Jaana kuvaa kokemuksiaan seuraavin sanoin:

Työterveydessä he ei suostunu kirjoittamaan mulle lähetettä. Mulle diagnosoitiin masennus ja näin päin pois. Se vanha mies työterveydessä ei hiffannu tätä juttua. Lähetä tuli sitten yleislääkärin kautta, ja siitä se lähti rullaamaan.

Kävin Tampereella prosessin, se oli siihen aikaan nopeampi. [...] Ei tarvinnut jännittää, saanko sen diagnoosin. Tai totta kai se jännittää hiukan, kun se päätös tehdään, mutta mä olin kuulemma aika selkee tapaus. Mulla on muutama ystävä joutunut niin sanotusti jäähylle, se on henkisesti aika raskasta.

Jaana 46, Turku 2015

Viviane Namaste kirjoittaa transihmisistä tuotetun tiedon olevan vaillinaista ja heijastavan niitä ennakoasenteita, jotka sisältyvät kliinisiin tutkimusasetuksiin ja joiden pohjalta koottu tieto on muodostettu. Hänen mukaansa transihmiset lukevat aktiivisesti psykiatrista kirjallisuutta – keitä he psykiatrien mielestä ovat, miten he elävät ja miksi he ovat transsukupuolisia – helpottaakseen pääsyä sukupuolen korjaushoitoihin. (Namaste 2000, 192.) Tämän vuoksi olenkin samoilla linjoilla esimerkiksi Axel ja Adrian Repkan kanssa, joiden mukaan suora ja rentoutunut keskustelu tutkimusjakson aikana ei ole mahdollista ennen kuin lääketieteen ylivallasta hoitoja hakeviin nähden luovutaan. Niin kauan kuin lääketieteen edustajilla on täysi valta päättää sellaisten hoitojen saatavuudesta, joiden saaminen juridisen ja lääketieteellisen sukupuolen korjausprosessin ulkopuolelta on kallista, riskialtista tai jopa mahdotonta, keskustelu on aina enemmän tai vähemmän varautunutta. (Vrt. Repka & Repka 103, 114.)

Transnormatiivisuus ja eriarvoisuus

Tainion (2013, 21) mukaan lääketieteen dikotominen ja essentialistinen sukupuolinäkemyksensä pakottaa normatiivisen transnarratiivin kautta erilaiset transkokemukset ja -identiteetit normeihin sopiviin kategorioihin. Hänen mukaansa transkehon sisältämän sairausleiman voidaan nähdä jo itsessään tuottavan normatiivisia, luonnollistettuja ja sukupuoleltaan ristiriidattomia ruumiita. Tällöin korjausprosessin lopputuloksena ajatellaan Tainion sanoin olevan usein dikotomiseen sukupuolinäkemykseen sopiva keho, jonka kokemus itsestä on yhteneväinen ruumiillisen todellisuuden kanssa, joka taas on yhteneväinen normatiivisen ja kaksijakoisen sukupuolikäsityksen kanssa. Johnson puolestaan kirjoittaa siitä, miten binäärinen, medikalisaatioon pohjautuva ja normatiivinen sukupuolen ymmärtäminen vaikuttaa transihmisten identiteetteihin ja itsemäärittelyyn sekä yksilö- että vertaisryhmien tasolla. Vaikka transmaskuliinisuus ja -feminiinisyys ovat pitkälti päällekkäisiä cissukupuolisen maskuliinisuuden ja feminiinisuuden kanssa yleisellä tasolla, liittyy transsukupuolisuuteen Johnsonin mukaan kuitenkin myös rakenteita, jotka on pantu täytäntöön transyhteisön – esimerkiksi vertaistukiryhmän, median ja julkisuuden henkilöiden – sekä ”portinvartijainstituutioiden” – esimerkiksi sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin ja sukupuolen korjaushoitoihin liittyvän tutkimusryhmän ja

hoitohenkilökunnan sekä lainsäätäjien – toimesta ja jotka kontrolloivat transsukupuolisuutta erityisenä identiteettinä. (Johnson 2016, i.s.)

Johnsonin mukaan *transnormatiivisuus* käsitteenä viittaa erityiseen ideologiseen vastuurakenteeseen (accountability structure), josta transihmisten sukupuolen esitystavat ja kokemukset ovat hänen mukaansa vastuussa. Johnsonin määritelmän mukaan transnormatiivisuus on hegemoninen ideologia, joka jäsentää transihmisten kokemukset, identifioitumiset sekä heidän käyttämänsä narratiivit hierarkkisiin suhteisiin toisiinsa nähden myöntäen toisille suuremman legitimitetin kuin toisille. Hänen mukaansa lääketieteellisen mallin etusijalle asettamien marginalisoi ne transihmiset, jotka eivät mukaudu vallitsevaan sukupuolijärjestelmään ja jotka eivät joko voi tai halua saada lääketieteellisiä sukupuolen korjaushoitoja. Tämän vuoksi transyhteisö, terveydenhuolto ja lainsäädännölliset asetukset tulisikin ymmärtää muiden tekijöiden ohella transnormatiivisuuteen johtavina kanavina sekä osana kaikilla sosiaalisen elämän areenoilla transihmisten kanssakäymistä jäsentävää sääntelevää ja normatiivista ideologiaa. (Johnson 2016, i.s.)

Transnormatiivisuuden käsite on läheistä sukua *cisnormatiivisuuden* käsitteelle. Repka ja Repka kirjoittavat transkokemusten ja -identiteettien psykopatologisoinnin rakentuvan ajatukselle, jonka mukaan ”trans” on jotakin luonnotonta ja ei-haluttua. Ilman transfobiaa ei heidän mukaansa olisi myöskään tarvetta luoda transdiagnooseja. (Repka & Repka 2013, 107.) Sen sijaan vain kaksi sukupuolta hyväksyvä yhteiskunta sekä *cisnormatiivisuus* – valtarakenne, joka pitää arvossa cissukupuolisia ja aliarvioi transihmisiä – johtavat yhdessä transihmisten leimautumiseen (Repka & Repka 2013, 119). Kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän taustalla on Repkan ja Repkan mukaan ajatus siitä, että naiseus ja mieheys sekä niihin liitetyt sukupuolen ilmaisutavat ovat haluttavampia ja aidompia vaihtoehtoja kuin muut identiteetit ja sukupuolen ilmaisutavat. Vain kaksi sukupuolta huomioiva järjestelmä tekee heidän mukaansa transidentiteeteistä näkymättömiä ja johtaa samalla ajatukseen, jonka mukaan transihmiset ovat merkittäväällä tavalla erilaisia kuin cisihmiset. (Repka & Repka 2013, 105.)

Aiemmin esille nostamissani aineistoesimerkeissä sekä Vennin että Jaanan kokemukset sukupuoli-identiteetin tutkimuksista näyttäytyvät pääasiassa positiivisina, mutta tästä huolimatta molemmat heistä osoittavat myös olevansa tietoisia sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin, sukupuolen korjaushoitoihin ja lainsäädäntöön liittyvistä ongelmista. Tulkintani mukaan transihmisten omaelämäkerrallisissa teksteissä ollaankin lähes poikkeuksetta tietoisia

normatiivisesta transnarratiivista ja sitä kohtaan esitetystä kritiikistä. Silloinkin, kun kertojien oma kokemus jäljittelee normatiiviselle transnarratiiville tuttua kaavaa, nähdään tärkeänä painottaa eriäviä kokemuksia ja sitä, että omalla kohdallakin on saattanut käydä vain "hyvä tuuri" tutkimushenkilökunnan suhteen.

Tulen seuraavaksi tarkastelemaan normatiivista transnarratiivia vaihevaiheelta käyttäen apunani sekä omaa tutkimusaineistoani että edeltäviä aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Käsittelen mm. erilaisia tapoja sijoittaa yksittäinen identiteettikertomus osaksi normatiivista transnarratiivia tai vaihtoehtoisesti esittää kritiikkiä suhteessa tähän. Samalla kiinnitän huomiota eri tulkintarepertuaarien käytön vaihtelevuuteen ja niiden sisältämiin ristiriitoihin, jolloin esimerkiksi repertuaarien kokonaishallinnasta ja yhtenäisen identiteetin vaatimuksesta tulee kiinnostavia tutkimuskohteita.

4.2 Normatiivisen transnarratiivin synty, kehitys ja muutos

Transsukupuolisten elämänhistorioiden on osoitettu sisältävän niin paljon yhtäläisyyksiä, että niiden pohjalta on luotu malli (binääristen) transsukupuolisten sukupuoli-identiteettien muodostumisesta (mm. Huuska 1998, 20–21; Wickman 2001, 30; Johnson 2016, 465–491). Elämäntarinoita voidaan näin ollen analysoida myös juonellisina kertomuksina, jolloin juonirakenneanalyysin avulla voidaan pyrkiä selvittämään analysoitavan tarinan oleelliset päähenkilön tilannetta muuttavat ja tarinaa eteenpäin kuljettavat juonenkäänneet (Ks. Huuska 1998, 20–21). Esimerkiksi Huuska kirjoittaa haastattelemiensa transnaisten kertomuksissa esille nousseesta ”kaikille transsukupuolisille yhteisestä metatarinasta”, joka kuitenkin vastaa hyvin pitkälti aiemmin kuvaamaani *normatiivista transnarratiivia*. Selkeyden vuoksi tulenkin käyttämään tässä tutkielmassani *normatiivisen transnarratiivin* käsitettä *metatarinan* käsitteen sijaan pyrkiessäni kuvaamaan eri tutkijoiden saman aihepiirin ympärillä käymää keskustelua.

Normatiivinen transnarratiivi on näkemykseni mukaan syntynyt ainakin osittain vastauksena transyhteisön ulkopuolisten transsukupuolisuudelle antamille selityksille, joita esimerkiksi John M. Sloop (2000) kuvaa artikkelissaan ”Disciplining the Transgendered: Brandon Teena, Public Representation, and Normativity”. Sloop tarkastelee tekstissään transoletetun Brandon Teenan murhan jälkeistä uutisointia ja julkisessa keskustelussa käytettyjä narratiiveja. Hänen mukaansa transihmisistä tulee valtavirran julkisessa diskurssissa eräänlainen kalvo, jota vasten nykykulttuurin

seksuaali- ja sukupuolinormeja toistetaan ja vahvistetaan. Esimerkiksi Brandon Teenan tapauksessa uutisoinnissa päädyttiin Sloopin mukaan käyttämään petosnarratiivia², jonka mukaan Brandon oli ”oikeasti” nainen ja tämä vain esiintyi miehenä tarkoituksenaan tietoisesti harhauttaa muita. Samaan aikaan, kun Brandonin keho määriteltiin uutisoinnissa selkeästi naispuoliseksi, hänen tapansa käyttää kehoa kuvattiin maskuliinisuuden onnistuneeksi performanssiksi. Ja vaikka joissakin teksteissä Brandonin psyykkisen ja fyysisen sukupuolen välistä ristiriitaa kuvattiinkin poikkeavuutena, joka olisi ehkä voitu välttää, mikäli hän olisi saanut lapsena asianmukaista aineellista ja emotionaalista huolenpitoa, hallitsivat Brandonin kehoon liittyvät pohdinnat siitä huolimatta pitkälti julkista keskustelua. Lopulta keskustelu Brandonin kehosta joko intersukupuolisena (uutisoinnissa käytettiin termiä *hermaphroditic*) tai sukupuolen korjausprosessiin valmistavana tulikin Sloopin mukaan paljastaneeksi olemassa olevan kulttuurisen tarpeen sukupuolittaa keho sukuelinten pohjalta pitäen niitä samalla merkinä yksilön ”todellisesta” sukupuolesta. (Sloop 2000, 169–170.)

Kutsun Wickmanin tavoin edellä kuvattua transyhteisön ulkopuolisten henkilöiden käyttämää diskurssia *normaaliusdiskurssiksi*, joka pohjaa hyvin pitkälti luvussa kolme esittelemäni luonnollisuusrepertuaariin ja tarpeeseen pyrkiä selittämään siitä poikkeamista. Wickmanin (2001, 228) mukaan konservatiivisessa enemmistökulttuurin normaaliusdiskurssissa sukupuolidikotomia on nähty itsestäänselvyytensä ja luonnollisena ja transsukupuolisuus puolestaan ongelmallisena poikkeamana ideaalista normaaliudesta. Nähdäkseni aiemmin esittelemäni olemuksellinen tulkintarepertuaari, sukupuolisen androgynian ja moninaisuuden tulkintarepertuaarit sekä performatiivinen tulkintarepertuaari toimivat ainakin jossakin määrin normaaliusdiskurssin ja luonnollisuusrepertuaarin haastajina ja ne ovat syntyneet kritiikkinä kyseisille sukupuolen esittämisen tavoille. Normatiivisen transnarratiivin voidaan taas sanoa käyttävän transsukupuolisuutta selittäessään apunaan kaikkia näitä tulkintarepertuaareja pohjaten samalla kuitenkin vahvasti kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään ja vahvistaen tätä.

² Sekä Brandon Teenan että Gwen Araujon murhia edelsi sukuelinten väkivaltainen paljastaminen. Molemmissa tapauksissa tekijät myös vetosivat siihen, että uhri valehteli sukupuolensa. Ongelmaksi ei muodostunut ainoastaan murhaajien homofobinen suhtautuminen uhriin, vaan myös median tapa uutisoida transihmisistä naisiksi pukeutuneina miehinä/miehiiksi pukeutuneina naisina. Molemmissa tapauksissa genitaalit symboloivat yksilön ”todellista sukupuolta”, mikä taas on usein tulkittu transihmisten identiteettien mitätöimisenä ja itsemäärittelyoikeuden täydellisenä kieltämisenä. (Ks. Bettcher 2007, 47–48.)

Esittelen seuraavaksi normatiivisen transnarratiivin juonenkulun vaihe-vaiheelta havainnollistaen samalla tarkemmin sitä, minkälaisien diskurssien ja repertuaarien kautta kyseinen narratiivi toimii.

Sukupuoliristiriidan kokemukset varhaisessa lapsuudessa

Normatiivinen transnarratiivi lähtee useimmiten liikkeelle sukupuolen korjaukseen hakeutuvan henkilön lapsuudesta. Monet transsukupuoliset – ja myös muunsukupuoliset – kertovat tiedostaneensa sukupuoliristiriidan kokemuksensa jo hyvin varhaisessa iässä, leikkineensä mieluummin sukupuoli-identiteettiään vastaavissa ikäryhmissä ja suosineensa tälle sukupuolelle ominaisia pelejä ja leikkejä. (Mm. Wickman 2001, 30, 39; Huuska 1998, 21–22; Johnson 2016.) Huuska kirjoittaa, että transsukupuolisia lapsia on usein kohdeltu syntymässä määritellyn sukupuolen mukaisesti, mutta he ovat siitä huolimatta intuitiivisesti uskoneet olevansa määritelmälle vastakkaista sukupuolta. Vaikka lapsuus on saatettu kokea ajanjaksoksi, jolloin sukupuoli-jako ei ole ollut vielä selkeä ja lapsen kokemusmaailmassa tärkeä ihmisiä erotteleva tekijä, monet transihmiset korostavat siitä huolimatta samaistuneensa sukupuolikokemustaan vastaavan sukupuolen edustajiin ja leikkineensä mieluummin ”vastakkaiselle sukupuolelle” ominaisia leikkejä. (Ks. Huuska 1998, 21–22.)

Tutkimusaineistossani yllä kuvattua narratiivia edustavat mm. Luka, Camille ja Venni, jotka kaikki kertovat ilmaisseensa syntymässä määritellylle sukupuolelleen vastakkaista sukupuoli-identiteettiään jo lapsena ja vieroksuneensa ulkoa päin annettuja rooleja ja odotuksia:

3-vuotiaana varastin mun isoveljen kalsareita ja halusin pitää niitä. Ja kun sain lahjaksi My Little Ponym, mä revin siltä pään irti ja heitin sohvalla alle, kun mä en halunnut sitä.

Luka 25, Helsinki 2015

Mulla oli jo lapsena epämääräisiä ulkopuolisuuden kokemuksia. En ikinä sopinut mihinkään poikajoukkoihin ja viihdyin paljon enemmän tyttöjen kanssa.

Camille 31, Turku 2015

Kun me oltiin lapsena tarhan pihalla pusuhippaa, me poikien kanssa jahdattiin tyttöjä. Kerran makasin keskellä meidän eteisen lattiaa ja kieltäydyin lähtemästä juhliin, jos mun pitää laittaa mekko päälle.

Venni 31, Helsinki 2015

Lapsuutta ja aikuisuuden muistoja käytetään usein selittämään ja vahvistamaan transidentiteettiä esittämällä sukupuoli-identiteetti viattoman, tietämättömän ja nuoren ihmisen taipumukseksi sen sijaan, että se mielletäisiin sosialisointin tai valinnan tulokseksi. Transsukupuoliset esitetään ”väärin kehoihin syntyneinä” suhteessa cisukupuolisiin, joiden ei oleteta koskaan kokeneen sukupuoliristiriitaa fyysisen kehonsa ja sosiaalisen sukupuolensa välillä. (Ks. Johnson 2016, i.s.) Johnsonin tarkastelemissa transmiehiä kuvaavissa dokumenteissa mieheyden vahvistaminen perustuu pitkälti naiseuden kieltämiseen, ja lisäksi tällaisella jaottelulla tuetaan hänen mukaansa myös essentialistista ja biologisreduktionistista lääketieteellistä käsitystä transidentiteeteistä. Johnsonin kritisoimaa kuvausta transsukupuolisuudesta onkin lähdekyseenalaistamaan myös omassa tutkimusaineistossani. Muun muassa 31-vuotias Camille kritisoi kertomuksessaan sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliikkien käyttämiä transsukupuolisuuden diagnostisia kriteerejä, jotka pohjautuvat hänen mukaansa ”vastakkaiselle” sukupuolelle ominaisten piirteiden ulossulkemiseen:

Transpolin mukaan pitää olla ollut tiettyssä sosiaalisessa roolissa lapsuudesta asti. Niin mikä se tietty sosiaalinen rooli on? Miksei tytöt voi kiipeillä puissa ja leikkiä He-Man-ukoilla?

Camille 31, Turku 2015

Normatiivisessa transnarratiivissa pyritään tulkintani mukaan usein löytämään jonkinlainen kadotettu sukupuoli lapsuudesta. Tämä tapahtuu nostamalla esiin nykyhetken sukupuoli-identiteettiä tukevia lapsuusmuistoja ja tulkitsemalla ne merkiksi eheästä jo lapsuudessa ilmenneestä yhtenäisestä ja lopullisesta sukupuoli-identiteetistä. Yhdestä kokemuksesta tai identiteetistä puhuminen on kuitenkin hankalaa, mikäli sen kääntöpuolta ei suostuta tunnustamaan. Kuten Hall toteaa, identiteetti kuuluu aina yhtä aikaa sekä tulevaisuuteen että menneisyyteen. Lisäksi kulttuurisessa identiteetissä on hänen mukaansa yhtä paljon kyse joksikin tulemisesta kuin jonakin olemisesta. Kaiken muun historiallisen ja kulttuurisen tavoin myös identiteetit käyvät läpi jatkuvia muutoksia, eivätkä ne kiinnity ikuisesti mihinkään olennaisena pidettyyn menneisyyteen – tai oman tutkimukseni kohdalla kaikille transsukupuolisille yhteiseen transkokemukseen, joka lähtee liikkeelle lapsuudesta. (Ks. Hall 1999, 225–227.) Normatiivista transnarratiivia ja Hallin identiteetikäsitystä rinnakkain tarkasteltaessa on kuitenkin helppo ymmärtää, miksi osa transihmisistä kokee olleensa aina oikeasti jotakin tiettyä sukupuolta, kun taas toiset korostavat

ympäristön vaikutusta ja eri aikoina vaihtelevia identifikaatioita, jotka ovat sidoksissa mm. tiedon määrään ja omaan kykyyn hyväksyä tietty sukupuoli-identiteetti.

Myös Anna Ovaska (2011, 20–21) painottaa nykyisyyden muovaavan menneisyyttä ja toisten ihmisten vaikuttavan niin kokemuksiimme kuin muistoihimme niistä. Hänen mukaansa kertomusta itsestä varjostavat erilaiset katkokset: torjutut ja tiedostamattomat tunteet ja kokemukset, joita ei oteta osaksi tarinaa ja jotka ilmenevät epäkoherensseina, kieltoina ja sanomatta jättämisinä tai jotka verhotaan symboleihin tai metaforiin. (Ovaska 2011, 20–21.) Elämänhistorian jatkuvuus ei näin ollen olekaan itse elämän ominaisuus, vaan sen sijaan puhujan tai kirjoittajan saavutus (mm. Huuska 1998, 19). Hallin (1999, 247–248) mukaan identiteetin sijaan tulisikin puhua *identifikaatiosta*, jonka merkitykset juontuvat sekä diskursiivisista että psykoanalyttisista repertuaareista rajoittumatta näistä kumpaankaan.

Identifikaation käsite voidaan kuitenkin ymmärtää ainakin kahdella eri tavalla. Arkikielessä identifikaation ajatellaan usein rakentuvan jonkinlaiselle havainnolle yhteisestä alkuperästä tai yhteisestä piirteestä toisen tai toisten ihmisten kanssa, kun taas diskursiivisessa lähestymistavassa identifikaation nähdään rakentuvan konstruktiona; prosessina, joka ei koskaan sulkeudu. (Ks. Hall 1999, 247–248.) On kuitenkin tärkeää tiedostaa, ettei identifikaatio kummassakaan tapauksessa ole vailla sitä määrittäviä olemassaolon ehtoja, joihin kuuluvat myös sen ylläpitoon käytettävät materiaaliset ja symboliset resurssit. Kuten aikaisemmin jo totesin Johnsoniin (2016) tukeutuen, mieheyden vahvistaminen vaatii lähes poikkeuksetta naiseuden tietoista kieltämistä tai häivyttämistä, ja sama toisin päin. Tytöt voivat kyllä ”kiipeillä puissa ja leikkiä He-Man-ukoilla” siinä missä pojatkin, mutta tällaisen toiminnan korostamisesta ei kuitenkaan jaeta ”lisäpisteitä” transtutkimuksissa. Loppujen lopuksi identifikaatio onkin siis ehdollista ja perustuu sattumanvaraisuuteen, kuten Hallkin toteaa. Hänen sanojaan lainaten: ”identifikaation sisältämä täydellinen sulautuminen on oikeastaan pelkkää yhteenliittämistä koskevaa fantasiaa, sillä identifikaatio ei kykene tapahtuessaan kuitenkaan hävittämään eroa”. (Hall 1999, 247–248.)

Murrosikä ja transsukupuolisuus-kategorian löytäminen

Johnson (2016, i.s.) nimittää normatiivista transnarratiivia etuoikeutetuksi narratiiviksi, jossa kehon erilaisuus suhteessa muihin on tiedostettu lapsuuden lisäksi myös murrosiässä. Tällaisissa tapauksissa transmiesten kokeman kehodysforian on hänen mukaansa esitetty alkaneen rintojen kasvun, kuukautisten ja murrosiässä

heränneen seksuaalisuuden seurauksena. Huuskan (1998, 22–23) mukaan transsukupuoliset taas haaveilevat murrosikää lähestyttäessä usein vielä olevansa sukupuoli-identiteettinsä mukaisia cissukupuolisia ja uskovat kehittyvänsä toiveidensa mukaan naisiksi tai miehiksi – Huuskan transnaisiin kohdistuvan tutkimuksen kohdalla naisiksi. Murrosikä tuo kuitenkin mukanaan pettymyksen, ja päähenkilö joutuu törmäämään sukupuoli-identiteettinsä ehdottomuuteen sekä luopumaan lapsuuden unelmastaan. Vaikka maskuliinisten piirteiden ilmaiseminen näyttääkin olevan transmiehille heidän lapsuudessaan hieman helpompaa kuin feminiinisyyden ilmaiseminen transnaisille, murrosikä näyttäytyy Wickmanin (2001, 39–40) mukaan molemmille ryhmille traumaattisena kokemuksena ja iskee transmiehiin usein transnaisia kovemmin. Murrosikässä tapahtuva kehitys liitetään hänen mukaansa usein aikuisuuteen, jolloin yksilön käyttäytymiseen ja suhteisiin aletaan kohdistaa lisää transsukupuolisen sukupuoli-identiteetille vastakkaisia sukupuoli-odotuksia. Osittain tämän vuoksi murrosikää seuraakin usein vaihe, jolloin tarinan päähenkilö yrittää elää muiden ihmisten odotusten mukaan ja hyväksyä syntymässä määritellyn sukupuolensa (ks. Huuska 1998, 23).

Murrosikänsä traumaattisuutta ja tarvetta peitellä omaa todellista sukupuoli-identiteettiä kuvataan mm. seuraavassa aineistoesimerkeissä:

Tiesin jo lapsena ihan varmasti, mikä mun sukupuoli-identiteetti on, ja voin sanoa, että mun elämäni traumaattisin kokemus oli murrosikä. Mä vihasin silloin elämääni. Se oltais voitu estää, jos mulle olis annettu hoitoa heti eikä joskus sitten kun mä olen 28.

Iiro 28, Oulu 2015

Yläasteella mulla ei ollut luontevaa tapaa olla oma itseni. Mä en esimerkiksi tiennyt, millaisella äänellä mun olisi pitänyt puhua ja harjoittelin erilaisia ääniä. En tiennyt yhtään, kuka olla ja miten olla.

Camille 31, Turku 2015

Yläasteella joka ikinen päivä oli jännittämistä. Piti yrittää olla toisenlainen, mahdollisimman paljon piti peitellä kaikkea mitä teki. Mulla on koon 40 jalka, ja kaikissa liikkeissä ei ole miesten sukkaa alle koon 41. Niin saatoin miettiä että apua, mitä jos joku huomaa, että mun sukat on naisten osastolta. Että mut hakataan koulussa tai jotain. Katselin salaa Lady Gagan musiikkivideoita ja selasin nettivaatekaupoissa naisten osastoa.

Vili 19, Ivalo 2015

Tutkimusaineistossani monet transihmiset kuvaavat oivaltaneensa melko pian murrosikänsä jälkeen, että he ovat transsukupuolisia, mutta tätä oivallusta on seurannut

lähes välitön kielto. Esimerkiksi 31-vuotias Camille kertoo miettineensä joskus lukion lopulla ensimmäisen kerran olevansa tyttö. Samalla hän kuitenkin toteaa ajatelleensa lähes välittömästi, että se ei ole mahdollista. Hänen mukaansa transsukupuolisuus näyttäytyi tuolloin aivan liian raskaana ja vaikeana valintana; jonakin, mihin hän ei pysty. Myös 27-vuotiaalla Auralla on samankaltaisia kokemuksia:

Meillä oli silloin 10 vuotta sitten lukion syyslomabileet mun kotona Kalajoella. Mä olin pistäny vieraat ulos ja olin menossa nukkuu, kun vilkasin peiliin. Siinä tajusin, että ei vittu, että tiedätkö että olet transsukupuolinen? Että PIM!, olet nainen. Tavallaan ekan kerran uskalsin antaa itelleni luvan ajatella sen loppuun asti.

Mutta ei menny montaa sekuntia, kun mä olin että no niin höpöhöpö, älä nyt oo hupsu. Mulla oli iso ja vahva kielto päällä. Ja oikeestaan vielä kuusi vuotta siitä eteenpäin mä enemmän tai vähemmän kielsin koko jutun iteltäni.

Aura 27, Helsinki 2015

Auran ja Camillen kertomukset ovat kiinnostavia siinä mielessä, että transidentiteetti rakennetaan normatiivisessa transnarratiivissa useimmiten löytönarratiivin varaan (ks. Johnson 2016, i.s.). Transsukupuolisuus-kategorian löytäminen – joka tyypillisesti kuvataan paljastuksena – tapahtuu Wickmanin mukaan useimmiten varhaisessa aikuisuudessa. Löytö auttaa määrittelemään yksilön sukupuoleen liittyviä ongelmia ja sukupuoliristiriitaa, joka on saattanut aiemmin olla epätarkkaa ja kohdistumatonta. Lopulta moninaiset vaikeudet ja kärsitykset johtavat sukupuolen korjausprosessiin, jota on saattanut edeltää myös ajanjakso, jolloin sukupuoli-identiteetti on yritetty kieltää ja varsinaista sukupuolen korjausprosessin aloittamista on viivytetty. (Wickman 2001, 39–40.) Camillen ja Auran esimerkit kuitenkin osoittavat, että sukupuoli-identiteetin oivaltamista ei läheskään aina seuraa sukupuolen korjausprosessiin hakeutuminen ja sukupuoli-identiteetin vahvistuminen, vaan sen sijaan transihmisten identiteettiprosessit saattavat näyttäytyä aaltomaisena liikkeenä ”kaapin” ja avoimuuden välillä. Löytäjäänsä odottaneen oivalluksen sijaan identiteetti näyttäytyykin jonakin, joka kehittyy pikkuhiljaa, on omanlaisensa ja sopii huonosti sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliiklinikoiden asettamiin valmiisiin kategorioihin ja määritelmiin. Mm. Auran kuvaus sukupuoli-identiteetin tutkimuksista osoittaa hyvin, miten kaikille transsukupuolisille yhteisen transkokemuksen sijaan juuri diagnostiset kriteerit ja tutkimushenkilökunnan sukupuolinäkemykset muokkaavat transihmisten identiteettikertomuksia ja sukupuolen ilmaisua:

Vaikka mä ite tiesin, mitä hoitoja mä tarvin ja mikä fiilis mulla on, mun piti todistella sitä puoltoista vuotta. Piti muistaa sanoa, että mä oon

transnainen. Se ei riitä, että on vähän hankalaa kehossa ja sitä pitäis korjata, vaan pitää jotenki identifioitua transnaiseksi, että voi saada hoitoja. Se on ihan ääretöntä väkivaltaa, että pitää puhua sille itestään.

Mua haastatteli sama sairaanhoitaja sen puoltoista vuotta. Mä jossain kohtaa sanoin sille, että mä nyt oon tämmönen heviäijä. Se jähmetty ja sano että sä et voi puhua itsestäs tollee. Kerran puhuttiin mun pukeutumisesta ja siitä, auttasko mun oloa tutkimusvaiheessa, jos ehostautusin tai pukeutusin vähän naisellisemmin. Mä sanoin, että mä viihdyn farkuissa ja mustassa hupparissa, että en mä aio tänne pukeutua, ja todennäköisesti pukeudun näin tulevaisuudessakin. Että ei mua haittaa, vaikka joku kattois että onpas tuossa äijämäinen nainen. Niin se oli väärä vastaus.

Aura 27, Helsinki 2015

Tiia Aarnipuun mukaan lääketieteen tavoitteena on ollut varmistaa sukupuolen koherenssi – se, että ihmisen minäkuva, sosiaalinen rooli ja ruumiillisuus ikään kuin sopivat yhteen ja että jokaisen sukupuoli saadaan mahtumaan kahden vastakkaisen ja toisensa poissulkevan sukupuolen malliin – ainakin kahdensadan viime vuoden ajan. Vaikka tavoitetta ei ole aina sanottukaan ääneen, se on hänen mukaansa luettavissa sekä lääketieteen käytänteistä että käytetyistä käsitteistä. Aarnipuun mukaan lääketieteessä ei olekaan kyse vain lääketieteestä, vaan sukupuolen erilaisten muunnelmien medikalisoiminen vahvistaa normisukupuolten ja niiden välisten rajojen luonnollisuutta myös lääketieteen ulkopuolella. Lääketiede vahvistaa muun muassa juridisen sukupuolijaon oleellisuutta, yksiselitteisyyttä ja luonnollisuutta. Esimerkiksi lainsäädännössä – ja näin ollen myös politiikassa – nojataan hyvin pitkälti lääketieteen kategorioihin ja käsitteisiin. (Aarnipuu 2008, 107.)

Sukupuolen korjausprosessi Suomessa

Suomessa sukupuolen korjausprosessista vastaa julkinen terveydenhuolto. Yhtäältä tämä mahdollistaa sen, että valtio kustantaa ainakin osittain transihmisten tarvitsemat hoidot. Toisaalta seurauksena on se, että valtio myös sääntelee korjaushoitoihin pääsyä sekä juridisen sukupuolen ja nimen muutosta. Hoitojen ehtona on hakeutuminen joko Helsingin tai Tampereen transpoliklinikalle, jossa psykologisen ja psykiatrisen arvioinnin pohjalta päätetään, onko henkilö riittävän vakaa henkisesti päättämään omasta identiteetistään ja selvittääkseen sukupuolen korjaushoidoista. (Ks. Kondelin 2014a, 58–59.) Juridisesti korjausprosessin kulkua ohjaa laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) ja sosiaali- ja terveysministeriön asetus sukupuolen muuttamiseen tähtäävän tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä sekä

lääketieteellisestä selvityksestä transseksuaalin sukupuolen vahvistamista varten (1053/2002). Korjausprosessin aikana tutkimuksiin hakeutuneen elämäntilanne sekä fyysinen ja psyykinen tila arvioidaan, minkä pohjalta tehdään hoitosuunnitelma. Hormonihoitojen ja/tai kirurgisten hoitojen lisäksi suunnitelma sisältää noin vuoden mittaisen tosielämäkokeen, jonka aikana on eletävä muutosta vastaavassa sukupuoliroolissa ja tavattava hoitotiimiä harvakseltaan. Sukupuolen korjausprosessista vastaa moniammatillinen työryhmä, jolloin sekä prosessiin pääseminen että tarvittavien hoitojen saaminen ovat tiukasti lääketieteen portinvartijoiden päätäntävällän alla. (Tainio 2013, 18–19.)

Sukupuolen korjausprosessiin hakeutumista perustellaan usein sukupuolidysforialla, joka toisinaan jaotellaan sosiaaliseen dysforiaan ja kehodysforiaan. *Sukupuolidysforian* käsitteellä viitataan sukupuoliristiriidan tavoin kehon ja sukupuoli-identiteetin ristiriidasta aiheutuvaan ahdistukseen sekä kehoon liittyviin tuntemuksiin. Tutkimusaineistossani esimerkiksi 25-vuotias Luka kuvailee sukupuoliristiriitaansa ja dysforiaansa sanoen ”se on ihan käsittämätöntä minkälainen tuska ihmisellä voi olla, kun ei oo omissa nahoissaan”. Sekä Huuska että Aarnipuu kuitenkin korostavat, että kehodysforian määrä ja tavat kokea epämukavuutta suhteessa syntymässä määriteltyyn sukupuoleen eroavat: osa transihmisistä kokee sukupuoliristiriidan hyvin kehollisesti ja psykosomaattisesti, osa taas pikemminkin jatkuvana roolikonfliktina ja kroonisena roolipaineena. Heidän mukaansa fyysiset tuntemukset saattavat liittyä tiettyjen kehon osien kokemiseen itseen kuulumattomina, kehon vierauteen tai esimerkiksi ällötyksen tunteeseen, kun taas pelko väärinsukupuolittumisesta saattaa puolestaan estää sosiaalisen kanssakäymisen tai julkisilla paikoilla liikkumisen. (Ks. Huuska 2011, 242; Aarnipuu 2008, 72–73.)

Johnsonin mukaan sukupuolen korjaushoidot oikeutetaan hänen tarkastelemissaan dokumenteissa narratiivilla, joka painottaa leikkausten välttämättömyyttä. Hänen esittämässään aineistoesimerkeissä mm. korostetaan sitä, miten lääketieteelliset hoidot eivät ole valinnaisia tai valinta, vaan hoitoja tarvitsevat henkilöt eivät yksinkertaisesti voi olla onnellisia ilman niitä. Yksi Johnsonin siteeraamista transmiehistä esimerkiksi vertaa transsukupuolisuutta syöpään todeten, että se on yksinkertaisesti pakko poistaa tai saada hoidetuksi. Sen kanssa ei voi elää, sillä se syö ihmisen elävältä aivan kuten syöpäkin. (Johnson 2016, i.s.) Myös Lukan puheessa toistuvat sanat ”oli vaan pakko alkaa olla se mikä mä oon”, ”mun elämä vaan meni siihen pisteeseen, et mä en enää voinut valehdella itelleni” korostavat sitä, miten sukupuolen korjaus ei ole yksilön valinta, vaan ehto ”omissa nahoissa” elämiselle.

Lisäksi hänen puheensa tuskasta ja siitä, miten hän ei ole ”omissa nahoissaan” tulee hyvin lähelle aiemmin kuvattua narratiivia ”väärään kehoon” syntymisestä.

Johnsonin mukaan lääketieteelliset korjausleikkaukset nähdään hänen tarkastelemissaan dokumenteissa polkuna onnistuneeseen ja valmiiseen transitoon. Kertomukset transmieheydestä on hänen mukaansa esitetty tavalla, joka tukee lääketieteellisen mallin vaikutusvaltaa ja vahvistaa diagnostisia kriteerejä, kuten kehodysforiaa ja halua kehon korjaamiseen. Asettamalla etusijalle ne narratiivit, jotka painottavat hormonihoitojen tärkeyttä, dokumentit samalla etuoikeuttavat myös leikkauksien – kuten rintojen poiston – tärkeyttä painottavat narratiivit. Johnson ei kiellä transsukupuolisten kokemuksia hoitojen välttämättömyydestä, mutta pitää ongelmana transnormatiivisen lääketieteellisen mallin esittämistä ainoana tapana toteuttaa transidentiteettiä. Lääketieteellisen mallin ensisijaistaminen ei nimittäin vain rajoita kuvaa transidentiteeteistä, vaan sen käyttäminen dokumenteissa myös välittää tätä kuvaa eteenpäin luoden illuusion todellisesta tai aidosta transsukupuolisuuden rakenteesta. (Johnson 2016, i.s.)

Siitä huolimatta, että myös 39-vuotias Jamie kuvaa tutkimusaineistossani hormonihoitojen ja sukupuolen korjausprosessin aikaansaamien muutosten välttämättömyyttä sukupuolidysforiaa helpottavina tekijöinä, hän tulee samalla lähestyneeksi aihetta hieman eri näkökulmasta kuin Luka. Siinä missä Lukalle voimakas kehodysforia on syy hakeutua sukupuolen korjausprosessiin, Jamie kuvaa sen sijaan ajautuneensa vähitellen kohti sukupuolen korjausta. Hän kertoo ensin ajatelleensa, että hänelle riittää pelkkä maskuliininen pukeutuminen; mutta kun hän pari vuotta myöhemmin huomasi muuttuneensa taas entistä maskuliinisemmaksi, hän ymmärsi siirtyneensä hitaasti kohti sukupuolen korjausprosessia. Jamien kertomus sekä osoittaa, että transsukupuoliseksi identifioituminen on usein pitkä ja vaiherikas prosessi äkillisen oivalluksen sijaan, että auttaa ymmärtämään kehodysforian kokemusta uudesta näkökulmasta. Hän nimittäin kertoo havahtuneensa kehodysforiaan vasta sukupuolen korjaushoitojen myötä:

Kun olin syönyt kolmisen viikkoa testosteronia, huomasin, miten aloin rentoutua. Se oli ihan uusi juttu mulle. Vähän kuin muhun olisi ammuttu lapsena nuoli, enkä olisi koskaan huomannut sitä, ja nyt joku veti sen pois. Että AUTS tuo sattui, vaikka en ollut aiemmin edes tuntenut koko nuolta, koska se oli aina ollut siellä.

Olin että ai tältäkö muista ihmisistä tuntuu. Että haluaa tehdä asioita, tavata muita ihmisiä, ja sen on kivaa eikä monimutkaista. Nyt kun mä katson peiliin, mä pidän siitä, mitä näen. Pidän siitä miltä kuulostan, kuka saan olla. Mulla ei ole ristiriitaista ja ahdistunutta oloa.

Jamien kertomus osoittaa, miten vaikeaa oman sukupuolikokemuksen ja/tai -identiteetin kokonaisvaltainen määrittely voi olla ennen kuin hormonihoitojen vaikutuksen ja muutokset sosiaalisessa roolissa kokee konkreettisesti. Samalla myös transtutkimuksissa esitetyt vaatimukset yhtenäisestä sukupuoli-identiteetistä ja oman sukupuolikokemuksen sanallistamisesta tietyllä tavalla – vrt. Auran toteamus ”se ei riitä, että on vähän hankalaa kehossa ja sitä pitäis korjata, vaan pitää jotenki identifioitua transnaiseksi, että voi saada hoitoja” – näyttäytyvät entistä ongelmallisempina. Monien fyysisten ja sosiaalisten sukupuolen ulottuvuuksien noustessa esille vasta sukupuolen korjausprosessin edetessä on niiden vaikutusta sukupuoli-identiteettiin ja korjaushoitojen tarpeeseen mahdotonta tietää etukäteen. Usein ainoaksi selitykseksi sukupuoliristiriidalle jääkin tarkemmin määrittelemätön paha olo tai vierauden tunne, joka koostuu sosiaalisen dysforian ja kehodysforian vaihtelevista yhdistelmistä, jotka aktivoituvat eri tavoin eri tilanteissa.

Uudenlainen lähestymistapa sukupuolidysforiaan

Kondelin kirjoittaa Sara Ahmedin queer-fenomenologiaan tukeutuen siitä, miten *disorientaation* käsite saattaa auttaa meitä tarkastelemaan sukupuolidysforiaa uudesta näkökulmasta. Hän tulkitsee dysforian kehon tuntemukseksi, johon liittyy orientaatioissa epäonnistuminen. Esimerkiksi tietyt tilat mahdollistavat joidenkin kehojen tulemisen osaksi kyseistä tilaa ja laajentumisen tässä tilassa, kun taas toiset kehot saatetaan kokea tilaan sopimattomiksi tai niiden mahdollisuudet toteuttaa itseään kyseisessä tilassa jäävät olemattomiksi. Mikäli toiset ihmiset esimerkiksi kokevat, että transihminen on valinnut väärän wc:een, saattaa seurauksena olla transkehoon kohdistuva tuijotus, vihamielinen kommentointi tai jopa tilasta ulosajaminen. Tällöin disorientaation ja siitä kumpuavan dysforian voidaan katsoa olevan seurausta siitä, että tietty tila ei tue tai välttämättä edes salli edellä mainitun transkehon sukupuolen ilmaisua ja saa tämän siksi menettämään paikkansa. (Ks. Kondelin 2014, 55–56, 61; Ahmed 2006, 2, 11, 157–158.)

Kirsi Saarikankaan mukaan ruumis ei ole objekti tilassa, vaan se sen sijaan asuu tilassa ja ajassa. Tila ei vain ympäröi meitä, vaan olemme tilassa sen kokevana osana. (Saarikangas 2006, 45.) Saarikankaan sanoin ”*tilajärjestelyillä säädellään ja määritellään käyttäjien keskinäisiä ja käyttäjien, tilan ja ympäröivän maailman välisiä suhteita sekä tuotetaan ja ylläpidetään käsityksiä tilan käyttäjistä*

määritellen samalla muun muassa sitä mitä pidetään normaalina”. Sen lisäksi, että tila auttaa muistamaan, se myös pakottaa muistamaan ja estää unohtamasta, Saarikangas toteaa. (Saarikangas 2006, 62.)

Kondelin ehdottaakin myös transkehojen tarkastelemista asuttavina tiloina, jolloin me voimme ”vääristä kehoista” puhumisen sijaan kysyä, minkälaiset kehot koetaan asumiskelpoisiksi tai mielletään jopa kodeiksi. Hän kuvaa tutkimusaineistonsa avulla sitä, miten kokemus kehon ulkopuolella elämisestä tai väärässä kehossa olemisesta saattaa muuttua kokemukseksi *vääränlaisessa* kehossa elämisestä yksilön kohdatessa uusia vaihtoehtoja – tässä tapauksessa toisen transsukupuolisen, jonka sukupuolen ilmaisuun on mahdollista samaistua. Samalla aikaisemmin poissaolevaksi tai vääräksi koettu keho voidaan ehkä taas kokea asuttavaksi, sitä voidaan pyrkiä muuttamaan ja siitä voidaan ainakin yrittää tehdä itselle koti. (Ks. Kondelin 2014, 56–57.) Pidän Kondelinin tarjoamaa sukupuolidysforian määritelmää erittäin hyödyllisenä tutkimukseni kannalta, sillä se mahdollistaa samaan aikaan sekä sosiaalisen dysforian ja kehodysforian erottelusta luopumisen – koska myös kehodysforia nähdään erilaisten tilojen ja tilanteiden värittämänä – että dysforian tarkastelun hetkittäisenä, jatkuvasti vaihtelevana kokemuksena omasta kehosta ja sukupuolen ilmaisun mahdollisuuksista. Määritelmän ansiosta dysforiaa ei myöskään tarvitse nähdä yksiselitteisesti negatiivisena tuntemuksena, sillä se saattaa johtaa reorientaatioon eli toisin sanoen uusien mahdollisuuksien löytämiseen. (Vrt. Kondelin 2014, 56–57.)

Transkeho ciskehon huonona kopiona

Kuten olen jo aikaisemmin Tainiota lainaten todennut, sukupuolen korjausprosessin ideaalina lopputuloksena pidetään mahdollisimman cisnormatiivista kehoa. Ajatus siitä, että transkeho on parhaimmillaankin vain huonompi kopio ciskehosta, toistuu esimerkiksi alla olevassa 28-vuotiaan Iiron kertomuksessa. Vaikka hänen tarkoituksenaan lieneekin kritisoida suomalaista sukupuolen korjausprosessia, jossa hoitoja annetaan liian myöhään – etenkin niissä tapauksissa, joissa sukupuoliristiriita on tunnistettu jo ennen murrosikää ja kehon muotoutuminen ei-toivottuun suuntaan voitaisiin vielä estää – korostuvat tekstissä myös cisnormatiiviset kauneusihanteet ja cismiehille tyypillinen kehollisuus korjausprosessin ideaalina lopputuloksena:

Mun keho ois paljon parempi, jos mä olisin saanut oikeat hormonit heti alussa. Silloin mun keho olisi vääntäytynyt sentään edes vähän oikeaan suuntaan. Nyt on maito läikytetty lattialle ja sitä siivotaan pois, mutta ei

sitä maitoa takas kannuun saa. Mut sille ei mahda mitään, silloin kun mä olin nuorempi ei ollut tietoa näistä. Mutta se asia pitää korjata. Transihmisten ei pitäisi joutua käymään läpi murrosikää ilman apua.

Iiro 28, Oulu 2015

Iiron kertomuksessa näkyy hyvin, miten kaksijakoinen sukupuoli-järjestelmä ja siitä kumpuava cisseksismi vaikuttavat transihmisten itsemäärittelyyn ja minkälaista kehonkuvaa luonnollisuusrepertuaariin nojaava lääketieteen diskurssi meille tarjoaa. Määrittelen *cisseksismin* tai vaihtoehtoisesti *cisgenderismin* (cisgenderism) Lennonin ja Mistlerin tavoin kulttuuriseksi, kaikkialla vaikuttavaksi ideologiaksi, joka joko kieltää, mustamaalaa tai patologisoi ne sukupuoli-identiteetit, jotka eivät ole yhteneväisiä syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa. Tämä ideologia mm. tukee ja vahvistaa käsitystä, jonka mukaan cisihmisten sukupuoli-identiteetit ja sukupuolen ilmaisu ovat arvokkaampia kuin transihmisten sukupuoli-identiteetit ja -ilmaisu, ja luo samalla valtaan ja etuoikeuksiin pohjautuvan järjestelmän. Lennonin ja Mistlerin mukaan *cisseksismin* käsite on sukua *seksismin* käsitteelle, jolla viitataan syntymässä määritelyyn sukupuoleen kohdistuvaan, kaksijakoiseen sukupuoli-järjestelmään pohjautuvaan sortoon ja alistamiseen. Siitä huolimatta, että myös seksismin käsitteellä viitataan usein sortoon, joka kohdistuu *havaittuun* sukupuoleen, on käsite sellaisenaan kuitenkin riittämätön kuvaamaan sukupuoli-identiteettien kirjoon kohdistuvaa alistusta. Vaikka seksismin käsite kuvaa osuvasti sitä valtaa ja niitä etuoikeuksia, joita mieheyteen ja maskuliinisuuteen liitetään, se ei kuitenkaan kykene ottamaan huomioon syntymässä määritellyn sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin yhtenäisyyden mukanaan tuomia etuoikeuksia. (Ks. Lennon & Mistler 2014, 63–64.)

Mikäli transkehoa tarkastellaan cissukupuolisuudesta käsin määriteltyä ideaalikehoa vasten, se näyttäytyy ”lattialle läikkyneenä maitona”, jota yritetään epätoivoisesti siivota takaisin kannuun siinä kuitenkaan onnistumatta. Transkehon peilaaminen ciskehoa vasten johtaa väistämättä siihen, että transkeho näyttäytyy ciskehon huonompana kopiona ja jää parhaimmillaankin ikuisesti ”melkein, mutta ei aivan”-tilaan, josta kirjoitan tarkemmin luvussa viisi. Huuska kirjoittaa Erwing Goffmania (1963) lainaten transihmisten joutuvan rakentamaan identiteetin, johon monien mielestä liittyy stigma, eli identiteetti on toisin sanoen pilattu. Mielestäni sellaiset ilmaisut kuin ”silloin mun keho olisi vääntäytynyt edes vähän oikeaan suuntaan” (Iiro 28, Oulu 2015) ja ”ajattelin, että tälle pitää tehdä jotain, tämän pitää lähteä pois musta” (Alexia 38, Tampere 2015) kuvaavatkin hyvin transihmisten

kokemaa sisäistettyä itsesyrjintää³, joka kumpuaa sukupuolivähemmistöihin liitetystä kielteisistä sosiaalisista arvioista ja käsityksistä. Trans- ja muunsukupuolisuuteen liitettyjä negatiivisia mielikuvia on onneksi kuitenkin lähdetty vähitellen haastamaan vaihtoehtoisten diskurssien avulla. Niin sanotuilla vastadiskursseilla on esimerkiksi pyritty heikentämään juridislääketieteellisten auktoriteettien valtaa transihmisiin ja nostettu esiin itsemäärittelyä ja sukupuolen ilmaisun vapautta tukevia argumentteja. Tarkastelen transsukupuolisuutta selittäviä diskursseja kuitenkin tarkemmin vasta luvussa viisi ja keskityn tässä vaiheessa vielä esittelemään normatiivista transnarratiivia, joka huipentuu keskusteluun sukuelinkirurgiasta. Lisäksi pohdin vielä vähän lisää yhtenäisen identiteetin vaatimusta sekä tulkintarepertuaarien kokonaishallintaan liittyviä kysymyksiä.

Sukuelinkirurgiaan hakeutuminen

Vaikka läheskään kaikki transsukupuoliset eivät hakeudu sukuelinkirurgiaan, Huuskan mukaan normatiivisessa transnarratiivissa hormonihoitoja ja sukupuolen korjaushoitoja – joihin ei vielä tässä vaiheessa lasketa genitaalikirurgiaa – seuraa usein vaihe, jossa päähenkilö inhoaa omia sukuelimiään. Hänen mukaansa päähenkilö joko kokee sukupuolensa vajavaiseksi tai ahdistuu identiteettinsä ja ruumiinsa välisestä ristiriidasta ja päätyy tämän seurauksena sukuelinkirurgiaan. Tarina huipentuu vaiheeseen, jossa päähenkilö kokee saavuttaneensa vapautuneen naiseuden tai mieheyden. Ahdistus on kadonnut, eikä hän enää näe syytä käyttää trans-etuliitettä sukupuoli-identiteettinsä edessä. Tarinan päähenkilöstä on vihdoin tullut kokonainen mies tai nainen. (Ks. Huuska 1998, 28–29.)

Huuskan yllä kuvaama narratiivi on muuttunut paljon vähän alle 20 vuodessa. Monet transsukupuoliset ja toisinaan myös muunsukupuoliset kokevat yhä genitaaleihin kohdistuvaa sukupuolidysforiaa, mutta tällaisten kokemusten esille tuominen on yhä harvinaisempaa. Sen sijaan etenkin transaktivismiin parissa korostetaan mies- ja naiskehojen moninaisuutta ja pyritään pääsemään eroon ajattelusta, jonka mukaan sukuelimet määrittävät yksilön sukupuolen. Omassa

³ Itsesyrjintä ilmenee useimmiten sisäisenä dynamiikkana, jossa ajatukset, tunteet ja käyttäytyminen vahvistavat toinen toisiaan. Tällöin itsesyrjintä voi näkyä mm. omaan kehoon kohdistuvana häpeänä, inhona tai vihana, tai sen seurauksena voi olla ylikriittisyys itsen lisäksi myös muita vähemmistöryhmiä kohtaan. Itsesyrjintä saattaa johtaa myös krooniseen ahdistukseen ja jännittyneisyyteen, tunteiden tukahduttamiseen, liialliseen kiltteyteen sekä toisten tarpeisiin vastaamiseen omien tarpeiden kustannuksella. Samoin myös masennus, eristäytyminen, heikentynyt kyky luottamuksellisiin ja intiimeihin suhteisiin sekä alhainen itseluottamus ovat sisäisen itsesyrjinnän aiheuttamia oireita. (Huuska 2011, 251, 253.)

tutkimusaineistossani vain kaksi henkilöä ottavat kantaa sukuelinkirurgiaan ja kertovat läpikäymistään leikkauksista, ja hekin epäsuorasti. Tämä saattaa johtua osittain siitä, että tutkimusaineistossani mukana olevat transihmiset esiintyvät siinä omilla nimillään ja kuvillaan. Ymmärrän hyvin, ettei kovin moni halua puhua julkisesti genitaaleistaan tai vaihtoehtoisesti niistä syistä, miksi on jättänyt kyseisen operaation useine eri leikkausvaiheineen väliin. Kyseessä on kuitenkin hyvin henkilökohtainen aihe, ja yhä edelleen sukupuoli-identiteettiin nähden epätyypilliset genitaalit johtavat liian usein väärinsukupuolittumiseen ja oman itsemääritysoikeuden heikentymiseen.

Sukuelinkirurgiastaan aineistossani kertovat lyhyesti 25-vuotias Luka ja 46-vuotias Jaana. Kummankaan kertomus ei tulkintani mukaan jäljittele 20 vuotta sitten tyypillistä transnarratiivia, jossa sukuelinkirurgia nähdään vapautuksena ja pääsylippuna normatiiviseen naiseuteen tai mieheyteen. Kertomuksissa painotetaan sukupuolen korjausprosessiin kuluva pitkä aika, komplikaatioita, monia eri leikkauksia ja pitkiä leikkausvälejä sekä huolellista valmistautumista. Tällainen puhe on kaukana siitä median suosimasta narratiivista, joka antaa ymmärtää sukupuolen korjauksen olevan yksi leikkaus, jossa sukupuoli ikään kuin vaihtuu. Juuri genitaalikirurgian kohdalla sukupuolen korjaus näyttäytyy hyvin vahvasti prosessina, jossa keho muuttuu jatkuvasti tulematta oikeastaan koskaan täysin valmiiksi, mikäli mittapuuna on cissukupuolisesta käyminen. Luka kuvaa kokemustaan näin:

Mulla on mennyt prosessissa aika kauan, leikkausvälit on ollu aika pitkiä. Mulla ei oo ollut mitään superkiirettä päästä siihen isoon leikkaukseen. Siihen piti valmistautua niin paljon, piti saada kaikki duunit ja muut hoidettua ja rahaa säästöön [...].

Isoimman leikkauksen jälkeen muhun iski joku sairaalapöppö ja semmosta. Mä olin aika pitkään sairaalassa, ja korjauksia on pitänyt tehdä. Mut komplikaatiot on valitettavan yleisiä, onks se että joka kymmenes tyyliin saa niitä.

Mun tyttöystävä kuskasi mua leikkauksen jälkeen puoli vuotta edestakas päivystykseen ja haki sairaalasta, ja siinä oli häitten suunnittelut ja kaikki. Siinä meinas vähän usko loppua. Sitä aikaa ei kauheen ilolla muistele. Mut kyl siitä on vaan menty läpi.

Luka 25, Helsinki 2015

Myös Jaanan kokemukset sukupuolen korjausprosessista ja myös genitaalikirurgiasta painottavat korjausprosessin haasteellisuutta pelkkien hyvien puolien korostamisen sijaan:

Hormonit mä alotin kolmisen vuotta sitten. Ei se ihan ruusuilla tanssimista oo, siinä on omat ongelmansa ja kommervenkkinsä. Jokaiselle se räätälöidään omanlaisekseen. Tunteet tulee siinä mukaan,

et kyllä siinä pää on aika kovilla. Toiset ottaa sen helpommin, toiset raskaammin.

Leikkauksesta kuvittelin, että se olisi helpompi prosessi. Mutta ensin makaat viikon sängyssä liikkumattomana ja sit ku siitä nouset ylös, lihakset on käyny tosi heikoksi.

Jaana 46, Turku 2015

Sekä Jaana että Luka kiertävät sukuelinkirurgiasta puhumisen ja käyttävät sen sijaan sanoja ”isoin leikkaus” ja vain ”leikkaus”. Ilman omakohtaista kokemusta sukuelinkirurgiasta en välttämättä edes ymmärtäisi Jaanan viittausta genitaalikirurgiaan. Muissa leikkauksissa ei kuitenkaan – ainakaan ilman suuria komplikaatioita – maata viikkoa sängyssä liikkumatta ja huomata sen jälkeen, miten vaikeaa pelkkä käveleminen voi olla. Koenkin sukuelinkirurgiasta puhumisen osittain vaikeana kysymyksenä, koska niin moni transihminen ei koe joko tarvitsevansa sukuelinkirurgiaa, ole tyytyväinen leikkaustuloksiin tai ole valmis ottamaan niin suuria riskejä kuin kyseiset leikkaukset sisältävät. Huuska (2011, 243, 246) painottaakin uudemmassa tutkimusaineistossaan, että osa transihmisistä valitsee omasta tahdostaan vain osan sukupuolen korjaushoidoista. Kyse voi hänen mukaansa olla siitä, että hoidettava ei koe tarvitsevansa muita hoitoja, hän kokee hoitomuotojen riskit liian suuriksi ja/tai mieltää odotettavissa olevat tulokset epätydyttäväiksi. Lisäksi kyseessä voi olla myös terveydentilaan liittyvät rajoitteet. Osa sukupuoliristiriitaa kokevista ei Huuskan mukaan kuitenkaan toivo sukupuolen korjausta kokonaan siksi, että he kokevat maskuliinisten ja feminiinisten itseytensä puolien yhdistämisen tärkeäksi ja omaavat jonkinnäköisen ei-binäärisen sukupuoli-identiteetin. Yhä useampi transihminen diagnoosista riippumatta toivookin nykyään yksilöllistä sukupuolenkorjaushoitoa, jolloin he tahtovat vain osan mahdollisista hoidoista, Huuska toteaa.

Johnsonin (2016, i.s) artikkelissa painottuu Huuskan mainitsemien tekijöiden lisäksi transihmisten välinen eriarvoisuus, sillä etenkin Yhdysvalloissa sukupuolen korjausleikkausten korkea hinta on monille este hoitoon pääsulle. Tämän vuoksi transnormatiivinen ideologia sisältääkin Johnsonin mukaan rodullistuneita luokkavaikutuksia⁴: monet rodullistetut transihmiset saavat valkoisia transihmisiä

⁴ Esim. Namaste (2000) kuvaa sairausvakuutusten kattamien sukupuolen korjaushoitojen saannin vaikeutta. Tosielämäkokeesta selviytyminen vaatii hänen mukaansa joko työ- tai opiskelupaikan, minkä vuoksi monet köyhät, ei-valkoiset transnaiset joutuvat tekemään vapaaehtoistöitä ja/tai elättämään itsensä prostituutiolla. Kaiken lisäksi seksityöstä kiinnijääminen evää hoidot monilta niiltä tarvitsevilta.

Namaste (2000) myös kritisoi vaatimuksia, joiden mukaan transihmisten on elettävä sukupuoli-identiteetin mukaisessa sosiaalisessa roolissa ennen hoitojen saamista. On hyvä muistaa, että juuri

huonommin sairausvakuutuksia, ja lisäksi mustien transihmisten on todettu olevan työttöminä puolet useammin kuin valkoisten transihmisten (Grant et al. 2011). Liittämällä autenttisen transsukupuolisuuden lääketieteelliseen malliin, transnormatiivinen ideologia saattaa tulla marginalisoineeksi entisestään pienituloisia rodullistettuja transihmisiä, jotka ovat jo valmiiksi marginalisoituna transyhteisössä, Johnson toteaa. Vaikka Suomessa sukupuolen korjaushoidot ovat periaatteessa avoimia kaikille transsukupuolisuus-diagnoosin (F64.0) saaneille henkilöille, joilla ei ole terveydentilaan liittyviä esteitä, saattaa hinta olla täälläkin este joillekin transsukupuolisille, etenkin sukuelinkirurgian kohdalla. Leikkaukset vaativat pitkiä sairauslomaa, kalliita lääkkeitä ja haavanhoitotuotteita sekä sairaalapäivistä, kontrollikäynneistä ja itse leikkauksista koituvista maksuista selviytymistä. Monille työttömille ja mielenterveysongelmien kanssa kamppaileville transihmisille jopa omavastuuosuudet saattavat olla liian suuria. Ja moni työssä käyväkin joutuu säästämään erikseen rahaa leikkauksiin, kuten esimerkiksi yllä kuvaamani Lukan tapaus osoittaa.

Leikkauskeskusteluissa esiintyvät narratiiviset erot

Sukuelinkirurgiasta puhuttaessa käytetyt narratiivit eroavat Johnsonin (2016, i.s.) mukaan muiden sukupuolenkorjaushoitojen yhteydessä käytetyistä narratiiveista myös silloin, kun hinta ei ole este leikkauksille. Sukuelinkirurgiaan hakeutumattomat transmiehet eivät hänen mukaansa koe genitaalikirurgiaa identiteettiensä näkökulmasta yhtä välttämättömänä toimenpiteenä kuin muita sukukupuolen korjaushoitoja, koska sillä ei heidän mukaansa ole samanlaisia sosiaalisia ja juridisia vaikutuksia kuin genitaalikirurgiaa edeltävillä hoidoilla. Hormonihoidot ja mastektomia eli rintojen poisto ovat Johnsonin mukaan jokapäiväisessä arjessa näkyviä tekijöitä, jotka näyttelevät keskeistä roolia sukupuolikategorian määrittämisessä. Lisäksi ilman rintakehän korjaamista ja hormonihoidoja transmiesten ei useimmiten sallita elää juridisesti miehinä, Johnson toteaa. Toisin kuin sukuelinkirurgiaa edeltäneet sukupuolen korjaushoidot, genitaalikirurgia näkyy Johnsonin mukaan vain transmiehille itselleen ja heidän kumppaneilleen. Tämän vuoksi hormonihoidot ja mastektomia nähdäänkin dokumenteissa ensisijaisina miespuoliseksi lukeutumisen vaatimuksina, eikä genitaalikirurgiaa heikommin

köyhät ja rodullistetut transnaiset joutuvat usein asumaan, liikkumaan ja/tai työskentelemään vaarallisiksi miellettyillä alueilla ja juuri he joutuvat tilastojen mukaan viharikosten uhreiksi huomattavasti muita useammin. (Ks. Bettcher 2007, 46.)

saavutettavana ja lääketieteellisesti tehottomampana toimenpiteenä esitetä yhtä merkittävänä tekijänä mieheksi määrittymisessä.

Monet sukuelinkirurgiaan hakeutuneet kuitenkin painottavat myös genitaalikirurgian kohdalla hoitojen välttämättömyyttä (Johnson 2016, i.s.). Sukuelinkirurgiaan hakeutuvat transihmiset ovat tulkintani mukaan tietoisia leikkausten tasoon kohdistuvasta kritiikistä sekä monien transihmisten päätöksistä olla menemättä genitaalikirurgiaan. Johnsonin tarkastelemat transmiehet painottavatkin, miten leikkausten tulosten tyydyttävyydestä ja leikkausten hinnasta riippumatta valinta on ollut vain pakko tehdä. Olen pitkälti samaa mieltä kuin Johnson ulkoisesti näkyvien sukupuolen merkkien ensisijaisuudesta genitaaleihin nähden, mutta samalla haluan painottaa myös vaihtoehtoisia tulkintoja. Nähdäkseni Johnsonin tapa kutsua normatiivista transnarratiivia etuoikeutetuksi ja tulkintani mukaan sitä etuoikeutetummaksi narratiiviksi, mitä pidemmälle yksilö sukupuolen korjausprosessissaan etenee, ei ota riittävässä määrin huomioon transyhteisössä vallitsevaa intersektionaalisuutta⁵ eli toisin sanoen transihmisten keskinäisiä eroja. Kuten olen aikaisemmin Huuskaa lainaten todennut, sukupuolidysforian määrä ja voimakkuus vaihtelevat eri transihmisillä, samoin kuin heidän mahdollisuutensa tulla hyväksytyiksi omana itsenään tietyn yhteisön sisällä. Henkilökohtaisen kokemukseni mukaan esimerkiksi cissukupuolisista homomiehistä koostuvat yhteisöt näyttäytyvät huomattavasti peniskeskeisempinä kuin ne queer- ja transaktivistien muodostamat ryhmät, joissa erityisesti poliittisesti aktiiviset muunsukupuoliset viihtyvät. Tästä huolimatta seksuaalinen suuntautuminen ei kuitenkaan ole valinta, jolloin kaikki sukupuolen korjaushoidot läpikäyvä binäärinen homoseksuaali transmies ei nähdäkseni ole välttämättä yhtään sen etuoikeutetumpi kuin vain osan korjaushoidoista läpikäyvä panseksuaali – henkilö, jolle kiinnostuksen kohteen sukupuolella ei ole väliä – muunsukupuolinen tai pitkässä parisuhteessa elävä sukupuolen korjaushoitoja tarvitsematon heteroksi itsensä määrittelevä transmies. Keskeistä tällöin ei ole niinkään valittujen hoitojen määrä, vaan aiemmin kuvaamani sukupuolidysforia, joka ilmenee eri tavoin eri tiloissa ja yhteisöissä suhteessa sukupuolen ilmaisun mahdollisuuksiin.

⁵ *Intersektionaalisuuden* käsitteellä viitataan feministisessä keskustelussa erojen moninaisuuden ja nivelyneisyyden kuvaamiseen. Eroja tarkasteltaessa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi sellaisiin taloudellisiin, psyykkisiin, subjektiivisiin ja kokemuksellisiin tekijöihin, jotka sijoittavat subjektit eri tavoin sosiaaliseen merkityskenttään. Intersektionaalisuus feministisessä ajattelussa merkitsee toisin sanoen sukupuolen lisäksi mm. rodun, etnisyyden, seksuaalisuuden, luokan ja uskonnon feminismiä. Erojen materialisoituminen intersektionaalisenä on kuitenkin myös paikantunut, tilanteinen prosessi, jolloin kaikki erot eivät voi mahtua kaikkiin intersektionaalisiin pohdintoihin. (Valovirta 2010, 94–95.)

Yllä mainitun lisäksi myös valtaväestön käyttämälle luonnollisuusrepertuaarille ja normaaliusdiskurssille – ks. luku 5.1 – altistumisen voidaan sanoa vaihtelevan eri yhteisöissä, jolloin ei-akateemisen, suurimpien kaupunkien ulkopuolella asuvan transsukupuolisen on huomattavasti vaikeampaa elää ”sukupuolikapinallisena”, transnormatiivisuutta jatkuvasti toiminnallaan ja valinnoillaan kritisoivana yksilönä kuin monien suurissa kaupungeissa asuvien transaktivistien. Wickmanin (2001, 245–246) mukaan nykyiset sosiaaliset ilmiöt nähdäänkin yleensä ensimmäisenä metropoleissa. Hän kirjoittaa siitä, miten muutamat yksittäiset tutkijat katselevat ympärilleen näissä keskuksissa ja raportoivat, mitä he näkevät, pohtimatta sitä, miten poikkeuksellisia nämä olosuhteet ovat. Kuten Wickmanin toteaa, ”superurbaanit” trendit toki leviävät usein myös metropolien ulkopuolelle, mutta ne myös muokkautuvat suuresti tässä prosessissa ja osa niistä kuihtuu kokonaan kasaan. Se, että sukupuolentutkijat ovat olleet vahvasti sitoutuneita sukupuolen dekonstruktioon ja innokkaasti etsineet merkkejä sen tapahtumisesta akatemian ulkopuolella, on johtanut myös oman näkemykseni mukaan siihen, että monet vähemmän radikaalit trans- ja muunsukupuoliset – sekä suurimpien kaupunkien ulkopuolella asuvat transihmiset – kokevat, että tehty tutkimus ei heijasta heidän kokemuksiaan ja todellisuuttaan lähes ollenkaan. Osittain tästä syystä pyrin tutkimuksessani haastamaan myös transnormatiivisuuteen kohdistuvaa kritiikkiä sekä tarkastelemaan transaktivismiin parissa viime aikoina tapahtuneita muutoksia mahdollisimman monesta eri suunnasta.

4.3 Eri tulkintarepertuaarien kokonaishallinta ja käyttö transihmisten omaelämäkerrallisissa teksteissä

Sekä Jokisen (1993, 37–40) että Huuskan (1998, 47) mukaan ihmisellä voidaan sanoa olevan ikään kuin monta potentiaalista minuutta. Heidän mukaansa eri tulkintarepertuaarit sekä mahdollistavat että tekevät mahdolltomiksi erilaisia ”persoonallisuuden positioita” eli *subjektipositioita*. Tulkintarepertuaareilla voidaan sanoa olevan ikään kuin ”kyky kutsua” tai houkutella niiden käyttäjiä ”tietynlaisiin persoonallisuuden positioihin”. Tulkintarepertuaarien käyttäjillä on samaan aikaan sekä mahdollisuus valita tiettyjä repertuaareja ja niiden mahdollistamia subjektipositioita että vältellä sellaisia repertuaareja, jotka tarjoavat epämiellyttäviä positioita. Tämä ei heidän mukaansa kuitenkaan tarkoita sitä, että diskurssit ja subjektipositiot olisivat vapaasti valittavissa. Yhteiskunnassamme on nimittäin myös sellaisia diskursseja, jotka ovat yleisesti ottaen niin hyväksytyjä ja itsestään selvinä

pidettyjä ”totuuksia”, että diskurssien käyttäjä ei voi ainakaan täysin sivuuttaa niitä ja niiden mahdollistamia subjektipositioita. Hyvä esimerkki tällaisesta diskurssista/repertuaarista on mielestäni luvussa kolme esittelemäni luonnollisuusrepertuaari.

Kun puhujat luovat joko peräkkäin tai haastattelupuheen eri kohdissa erilaisia tai jopa vastakkaisia jäsentelyjä samasta aiheesta, ei puhujia kuitenkaan tarvitse tulkita epäjohdonmukaisiksi tai ailahteleviksi. Sen sijaan puhujien voidaan katsoa käyttävän moninaisia, sosiaalisesti jaettuja merkitysjärjestelmiä, jotka jäsentävät maailmaa ilmiöineen eri tavoin. (Huuska 1998, 34; Suoninen 1993a, 48–74.) Suonisen (1993b, 140, 142) mukaan repertuaarien käytön oleellisena funktiona toimiikin eri repertuaarien hallinnan osoittaminen. Niin eri repertuaarien hallintaa kuin niiden kokonaishallintaakin voidaan hänen mukaansa luonnehtia moraalisten velvoitteiden noudattamiseksi tai laajemmin ilmaistuna kulttuurisen kompetenssin osoittamiseksi. Repertuaarien ristiriitaisuuden vuoksi kompetenssin osoittaminen on kuitenkin usein erittäin vaikeaa. Mikäli puhuja mieltää ristiriidat ennemminkin yksilöllisinä kuin kulttuurisina ominaisuuksina, on tuloksena Suonisen mukaan väistämättä syyllisyyden ja puutteellisuuden tuntemuksia. Ristiriitojen sovittamisen keinot perustuvatkin useimmiten erilaisten versioiden sijoittamiseen tavalla tai toisella todellisuuden eri osiin. Erilaiset versiot saattavat sijoittua nuoruuteen ja aikuisuuteen, haavemaailmaan ja todellisuuteen, persoonallisuuden pinnalle ja sisimpään, tai vaihtoehtoisesti puheessa saattaa toistua toisaalta-asetelma. Myös tutkimusaineistostani löytyy monia kertomuksia, joissa sukupuoli-identiteetin muuttumista selitetään nuoruuden tietämättömyydellä sekä pinnan alla sijainneen todellisen identiteetin löytymisellä:

Mä olen ihan lapsesta asti tiennyt omat pääni sisäiset ajatukset. Mutta jo pienenä mä ajattelin, että ne eivät ole oikein. Tiesin, mikä on mies ja mikä on nainen, ja mitkä ovat rajat.

[...]

Mulla ei ollut ketään, kenen kanssa puhua niistä ajatuksista.

[...]

Loppujen lopuksi mietin, että mussa on jotain tosi pahasti vialla. Että mä olen jotenkin sairas. Ajattelin, että tälle pitää tehdä jotain, tämän pitää lähteä pois musta. Parikymppisenä nuo ajatukset oli voimakkaimmillaan, ja vasta kolmenkymppin jälkeen mä heräsin.

Alexia 38, Tampere 2015

Alexian kertomuksessa nousee esille – samoin kuin monissa muissakin aineistoni kertomuksissa – erilaisuuden tunne, yksinäisyys ja tiedonpuute. Ei ole ketään, kenen kanssa puhua, keltä kysyä tai kehen samastua. Normatiivisesta transnarratiivista poikkeamista selitetään sillä, että menneisyydessä ympäristön luoma paine ja tietämättömyys ovat estäneet nykyisen kaltaisen itsemäärittelyn ja sukupuolen ilmaisun. Tällaisen kielenkäytön analyysin avuksi sopiikin mielestäni hyvin *kohtalorepertuaarin* käsite. Suonisen (1993b, 142–143) mukaan kohtalorepertuaarin käytön funktiona ei nimittäin ole – toisin kuin muissa tulkintarepertuaareissa – kulttuurisen kompetenssin osoittaminen, vaan ”uhrin” identiteetin tuottaminen ja kokonaishallinnan velvoitteen kumoaminen. Repertuaari toimii Suonisen mukaan omasta kontrollista riippumattomien asioiden voimaa korostamalla, olivatpa nämä asiat sitten olosuhteita tai esimerkiksi luonteenpiirteitä. Kokonaishallinnan ollessa kulttuurisesti voimakas ja uhripuheen mahdollistaessa tästä vaatimuksesta irtautumisen seurauksena on hänen mukaansa kuitenkin helposti puhetaipolien polarisoituminen ääripäihin: ”vankan hallinnan korostukseen” sekä ”vaikerrukseen voimattoman uhrin asemasta”. Vaikka uhripuhe saattaa joissakin tilanteissa olla avuksi, se ei kuitenkaan poista kokonaishallinnan vaatimusta tavalla, jolla sen tilalle olisi helppo ottaa vapaampia puhetaipolia, Suoninen toteaa.

Vaikka olosuhteisiin vetoamisen voidaankin tulkita olevan uhripuhetta ja toimivan selityksenä normatiivisesta transnarratiivista poikkeamiselle, sitä voidaan nähdäkseni lukea myös aktiivisena ja tietoisena tapana haastaa normatiivisen transnarratiivin luoma kuva transsukupuolisuudesta. Tämän lisäksi tiedon puutteen ja sosiaalisen ympäristön korostaminen mahdollistavat yhtenäisen identiteetin keinotekoisuuden paljastamisen, mikäli yhtenäisyyden puutetta ei paikata olemuksellisella tulkintarepertuaarilla. Sukupuoli-identiteettien kehittyminen vähitellen ja itselle ominaisen sukupuolen ilmaisun lisääntyminen vaiheittain ovat kuitenkin niin yleisiä ilmiöitä transihmisten kohdalla, että yhtenäisen, syntymästä nykyhetkeen jatkuneen sukupuoli-identiteetin puuttumista selitetään usein *normaalistamalla* sen sijaan, että yhtenäisen identiteetin velvoite sellaisenaan saatettaisiin kyseenalaiseksi. Suonisen (1993b, 145–146) mukaan normaalistamisesta voidaankin puhua esimerkiksi silloin, kun puhuja vetoaa siihen, että kokonaishallinnan puute tai eri repertuaarien väliset ristiriidat ovat niin yleisiä, että niiden voidaan sanoa kuuluvan asiaan. Transihmisten kohdalla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että monien transnaisten tapa identifioitua ensin transvestiiteiksi nähdään niin yleisenä, ettei sitä pidetä esteenä transsukupuolisuus-kategoriaan kuulumiselle tai merkinä

epäyhtenäisestä sukupuoli-identiteetistä. Olemuksellisen tulkintarepertuaarin avulla voidaan jopa tulkita asia niin, että transvestiittivaiheessa on ollut kyse ainoastaan todellisen sukupuoli-identiteetin esiin nousemisesta palapalalta. Tässä narratiivissa mitään muutosta ei ole koskaan oikeasti tapahtunut, sillä kyseinen transnainen on aina ollutkin psyykkisesti sitä sukupuolta, jota hän sukupuolen korjausprosessin jälkeen vastaa myös ulkoisesti. (Ks. Huuska 1998, 29.)

Valmistautuminen monelta suunnalta tulevaan kritiikkiin

Aiemmin mainitun pohjalta voidaan todeta, että aineistoesimerkit ovat usein hyvin monitulkintaisia. Myös Huuska (1998, 30–31) kirjoittaa siitä, miten hänen haastateltavansa jäsentävät haastattelupuheessaan sukupuolta myös tavoilla, jotka ovat toisinaan ristiriidassa metatarinan juonen logiikan kanssa. Metatarinan päähenkilö saavuttaa Huuskan mukaan juonen kuluessa varmuuden sukupuolestaan, mutta siitä huolimatta haastateltavat myös toisinaan määrittelevät sukupuolensa epämääräiseksi, moninaiseksi tai yksilölliseksi ja saattavat jopa jäsentää itsensä kokonaan kahden sukupuolen dikotomian ulkopuolelle. Lisäksi haastateltavat saattavat myös tietoisesti reflektoida, kyseenalaistaa tai ironisoida metatarinan juonirakenteen vaiheita, Huuska toteaa.

Alla olevissa esimerkeissä näkyy transihmisten tietoisuus sosiaalisesta sukupuolesta käydystä keskustelusta ja samanaikainen tarve sekä korostaa ympäristön vaikutusta tiettyyn sukupuolirooliin ja identifioitumisen tapaan – erityisesti silloin, kun kyse on oman sukupuoli-identiteetin myöhäisestä tunnistamisesta tai hyväksymisestä – että kieltää sosiaaliset roolit ja kasvatus oman identiteetin mahdollisina taustatekijöinä. Jo aikaisemmin esille nostamani Vennin kertomus siitä, miten hän ei lapsena suostunut lähtemään mukaan juhliin, mikäli hänen oli pukeuduttava mekkoon, jatkuu seuraavalla tavalla:

Vaikka ei mun vanhemmat ole mua koskaan mitenkään tytötellyt. Mua ei koskaan yritetty ahtaa mihinkään tyttöprinsessan rooliin, vaan olen saanut olla minä, yksilöni.

Venni 31, Helsinki 2015

Myös Annen kertomuksessa toistuu vastaavanlainen puhe, joka ennalta mitätöi mahdolliset vastaväitteet kasvatuksen vaikutuksesta sukupuolikokemukseen:

Mua ei koskaan kasvatettu mihinkään sukupuoliokeroon. Vaikka ei mua varmaan mitenkään tietoisesti sukupuolineutraalisti kasvatettu. Mutta mun ei koskaan tarvinnut alkaa kapinoimaan mitään lokeroitua vastaan.

Anne 37, Helsinki 2016

Transihmiset eivät toisin sanoen joudu sanallistamaan sukupuoli-identiteettejään vain suhteessa normatiiviseen transnarratiiviin ja luonnollisuusrepertuaariin, vaan yllä olevissa katkelmissa valmistaudutaan tulkintani mukaan myös feministiseen kritiikkiin, josta kirjoitan tarkemmin luvussa viisi. Sekä Venni että Anne ovat nähdäkseni tietoisia teoriasta, jonka mukaan sukupuoli on sosiaalinen konstruktio ja hyvin pitkälti kasvatuksen seurausta. Tämän vuoksi he joutuvatkin samaan aikaan sekä sijoittamaan itsensä normatiiviseen transnarratiiviin kuvaamalla jo lapsuudessa alkanutta oman sukupuoli-identiteetin mukaista käytöstä että painottamaan sitä, miten kyseisen käytöksen takana ei ole kapina epäoikeudenmukaisia ja alistavia sukupuolirooleja vastaan vaan jonkinlainen synnynnäinen ja olemuksellinen sukupuolikokemus eli yksilön todellinen sukupuoli-identiteetti.

Olen tässä luvussa osoittanut, miten transihmiset suhteuttavat oman identiteettikertomuksensa normatiiviseen transnarratiiviin silloinkin, kun heidän kertomuksensa poikkeavat siitä. Juonenkulusta poikkeamista pyritään selittämään joko uhripuheen ja olemuksellisen tulkintarepertuaarin avulla tai vaihtoehtoisesti hyökkäämällä diagnostisia kriteerejä vastaan ja osoittamalla normatiivisen transnarratiivin ongelmallisuus ainoana ”oikeana” identiteettikertomuksena. Myös normatiiviseen transnarratiiviin ongelmitta asettuvat transsukupuoliset osoittavat usein olevansa tietoisia kyseisestä narratiivista ja sen kritiikistä. He saattavat esimerkiksi kritisoida lainsäädäntöä, korostaa avunsaamisen sattumanvaraisuutta tai nostaa esille vähemmän onnekkaiden transihmisten tarinoita. Kuten olen jo aikaisemmin todennut, normatiivista transnarratiivia eivät kuitenkaan kritisoi ainoastaan transihmiset, vaan myös monet tutkijat ja aktivistit. Heidän mukaansa lääketieteellisen ja lainsäädännöllisen sukupuolen korjausprosessin diagnostiset kriteerit vaikuttavat transihmisten identiteettien rakentumiseen. Osa transihmisistä esimerkiksi tietoisesti jäljittelee normatiivista transnarratiivia saadakseen haluamansa sukupuolen korjaushoidot. Lisäksi normatiivista transnarratiivia on kritisoitu siitä, että se eriarvoistaa transihmiset korostamalla lääketieteellisen sukupuolenkorjausprosessin ensisijaisuutta ja usein myös hoitojen välttämättömyyttä onnistuneelle transitiolle/sukupuolen korjaukselle. Tämän nähdään johtavan helposti siihen, että köyhät ja ei-binääriset transihmiset tulevat nähdyiksi vähemmän autenttisina

transsukupuolisina kuin lääketieteellisen sukupuolenkorjausprosessin läpikäyneet binääriset transsukupuoliset.

Tarkastelen seuraavaksi erilaisia, pääasiassa transyhteisön sisällä käytettyjä, transsukupuolisuutta selittäviä diskursseja. Lähestyn aihetta erityisesti vallankäytön näkökulmasta. Jatkan mm. keskustelua lääketieteellisten auktoriteettien ja transihmisten välisistä valtasuhteista ja perehdyn aiempaa tarkemmin medikalisaation kritiikkiin sekä diskursiivisella kentällä mm. transaktivismiin vaikutuksesta tapahtuneisiin muutoksiin.

5. RISTIRIITAISET TRANSDISKURSSIT JA KYSYMYS VALLASTA

Tarkastelen tässä luvussa *Sukupuolena ihminen* -projektissa käytettyjä trans- ja muunsukupuolisuutta selittäviä diskursseja. Olen kiinnostunut niin transihmisten itsemäärittelyyn liittyvistä identiteetin kuvauksista kuin esimerkiksi sukupuoli-identiteetin tutkimuksissa käytetyistä transsukupuolisuuden diagnostisista kriteereistä ja valtaväestön suhtautumisesta sukupuolen moninaisuuteen. Kysyn mm. sitä, minkälaisin argumentein transsukupuolisuutta pyritään selittämään, millaisia perusteluita sukupuolen korjaushoitojen tarpeelle on esitetty ja miten lääketieteelliset ja lakisääteiset transsukupuolisuuden määritelmät ja sukupuolen korjausprosessille asettamat ehdot eroavat transihmisten omista määritelmistä ja tarpeista. Ennen kaikkea olen kiinnostunut transyhteisön sisäisistä kiistoista, ja pyrkimyksenäni on löytää sekä eri osapuolia yhdistäviä näkemyksiä että auttaa hyvin moninaista ihmisryhmää ymmärtämään yhä paremmin toisiaan ja yhteisön sisällä käytävää keskustelua.

5.1 Normaaliusdiskursseista ja ikuisesta Toiseudesta

Jan Wickmanin mukaan transsukupuolisuutta koskevat näkökulmat voidaan jaotella transyhteisön ulkopuolisten ja sisäpuolisten näkökulmiin ja diskursseihin. Transyhteisön ulkopuolisten diskursseissa transsukupuolisuuden kohdistuvat asenteet pohjautuvat useimmiten yleisen sukupuolijärjestelmän kunnioitukseen. Dikotomiseen sukupuoliparadigmaan perustuva ulkopuolisten näkökulma sukupuolesta näkyy muun muassa *enemmistökulttuurina* sekä siihen liittyvinä *normaaliusdiskursseina*. Enemmistökulttuuria voidaan Wickmanin mukaan kuvata maaperänä, joka pohjautuu uskomukselle kiistattomasta ja itsestään selvästä kaksinapaisesta sukupuolijärjestelmästä tai binääriseen sukupuolen luonnollisuudesta. Tällöin transsukupuolisuudesta muodostuu enemmistökulttuurin sisällä rakentuneissa diskursseissa ongelmallinen poikkeus ”normaaliuden” mittapuulla; anomalia, johon vastataan useimmiten joko lääketieteen avulla tai marginalisaation kautta. Normaaliusdiskursseissa kaikuvatkin usein niin psykiatriset keskustelut kuin sensaatiohakuisten lehdistön selostus eli Wickmanin sanoin jonkinlainen julkinen maallikkodiskurssi. (Wickman 2001, 71–72.)

Enemmistökulttuurin vaikutus näkyy esimerkiksi alla olevissa 46-vuotiaan Jaanan ja 27-vuotiaan Auran kertomuksissa:

Se sattuu ihan hitosti sydämeen, kun jotkut miehet pitää mua miehenä. Totta kai voi käydä leikkauksessa, mutta se todellisuus, miten ihmiset sut kokee, se ulkomuoto, siihen ei voi paljoakaan vaikuttaa.

Jaana 46, Turku 2015

Satuttiin just luonnontieteilijöiden haalariristeilylle, koko paatti oli täynnä haalarikansaa. Ainoa keskustelunalotus mitä mä siellä sain, oli että ”ooksää niinku poika vai mies vai nainen vai mikä hitto sää oot??”.

Aura 27, Helsingin 2015

Auran ja Jaanan kuvauksissa näkyy, miten voimakkaasti kulttuurissamme vakiintuneet naiseuden ja mieheyden representaatiot⁶ vaikuttavat transihmisten itseilmaisun mahdollisuuksiin. Osa ihmisistä ei tunnusta sukupuolinormeista poikkeavia edes transsukupuolisina, vaan he päätyvät sen sijaan joko jankuttamaan ”ooksää niinku poika vai mies vai nainen vai mikä hitto sää oot?” tai vaihtoehtoisesti keskittyvät tekemään omia määritelmiään. Taina Kinnusen mukaan yksilön sukupuoli on sidoksissa kulttuurisen *morfologiaan*, joka käsitteenä viittaa ruumiillisten rajojen liukuvuuteen ja abstraktiuteen konkreettisen ja rajoiltaan pysyvän anatomian sijaan. Jaanan toteamus siitä, miten yksilö voi kyllä käydä leikkauksessa, mutta hän ei tästä huolimatta pysty vaikuttamaan paljoakaan siihen ulkomuotoon, jonka pohjalta muut ihmiset hänet sukupuolittavat, on hyvä esimerkki kulttuurisesta naiseutta määrittävästä muoto-opista. Kinnusen mukaan ruumiit tehdään ymmärrettäviksi ja hallittaviksi niiden sukupuolittamisen avulla, jolloin esimerkiksi rintojen suurentamisen tarkoituksena on erottaa naisruumis miesruumiista. (Ks. Kinnunen 2010, 231–232.) Jaanan esimerkki kuitenkin osoittaa, että tällaiset toimenpiteet eivät välttämättä riitä takaamaan tulkintaa naiseudesta. Mikäli ruumista määrittää suuri koko ja maskuliiniseksi mielletty ruumiinrakenne, tulkinta sukupuolesta saattaa rinnoista ja

⁶ Sanalla representaatio tarkoitetaan esitystä tai tarkemmin sanottuna *uudelleen esittämistä*. Sitä voidaan ajatella esimerkiksi tapahtumana, jossa kuviin, objekteihin tai ihmisiin yhdistetään tietynlaisia merkityksiä ja annetaan samalla merkityksiä myös ympäröivälle maailmalle ja siihen liittyville sosiaalisille suhteille. Lisäksi representaation voidaan todeta olevan samaan aikaan sekä esittävä, edustava että tuottava, sillä esittäessään jotakin – esimerkiksi miestä tai naista –, se tulee samalla edustaneeksi myös laajempaa kokonaisuutta tai kategoriaa – esimerkiksi sukupuolinormeja. (Ks. Paasonen 2010, 40.)

Representaatiojärjestelmän käsitteellä puolestaan viitataan vuosikymmenten ja -satojen mittaan kasautuneiden kuvien, tekstien, kuvausten, oletusten, yhteyksien ja arvostelmien kokonaisuuteen. Kuvien rakentuminen aikaisempien kuvastojen varaan on erityisen keskeistä pohdittaessa representaatioiden kulttuurisia ja yhteiskunnallisia seurauksia. Esimerkiksi kuvien katselijat tai erilaisten äänten kuuntelijat suhteuttavat näkemäänsä ja kuulemaansa aikaisempiin kokemuksiinsa. (Paasonen 2010, 42.) Tämä tarkoittaa samalla myös sitä, että vaikka representaatiojärjestelmät ovat sisäisesti ristiriitaisia, rajoiltaan epämääräisiä ja jatkuvassa muutoksen tilassa, laajamittaisten muutosten aikaansaaminen voi olla hidasta – esim. transsukupuolisuuden liitetyn negatiivisen leiman poistaminen vaatii paljon aikaa ja työtä.

muista naiselliseksi mielletyistä ominaisuuksista huolimatta kallistua mieheyden puolelle. Kinnusen mukaan esimerkiksi kehonrakennusta harrastavat miehet määrittelevät maskuliinisuutensa kovuudeksi, voimakkuudeksi ja suurikokoisuudeksi, jolla he erottuvat pehmeistä, heikoista ja pienikokoisista naisista. (Kinnunen 2010, 232). Tällainen näkemys lienee yleinen myös kehonrakennuksen ulkopuolella.

Transihmiset ikuisina Toisina

Vallitsevien representaatiojärjestelmien tavat asemoida ja alistaa transihmisiä ja heidän kokemuksiaan ovat näkemykseni mukaan kulttuurisen vallan ja normalisaation harjoittamisen seurauksia. Järjestelmät eivät ainoastaan konstruoi transihmisiä erilaisiksi ja toisiksi, vaan niillä on useimmiten myös valta saada transihmiset näkemään ja kokemaan itse itsensä Toisiksi. (Vrt. Hall 1999, 228.) Stuart Hallin mukaan jokainen representaation järjestelmä on samalla myös valtajärjestelmä, joka muotoutuu ”vallan ja tiedon” kohtalokkaassa yhdistelmässä. Kyse on samaan aikaan sekä jonkin subjektin tai ihmisryhmän asemoimisesta hallitsevassa diskurssissa että näiden ihmisten alistamisesta ”tiedolle”, johon liittyy ulkoisen pakottamisen lisäksi myös sisäistä itsensä pakottamista ja subjektiivista mukautumista normiin. (Hall 1999, 228.)

Lea Rojola (2009, 26–27) on tutkinut suomalaisten nousukkaiden eli talonpoikaislähtöisten ylioppilaiden tarinoita ja todennut niiden pohjalta, että kovista ponnistuksista huolimatta nousukkaan hahmoille ei koskaan tarjoutunut pääsyä ”todellisten” sivistyneiden maailmaan. Hänen näkemyksensä ovat mielestäni sovellettavissa hyvin myös transtutkimukseen, sillä ”todellisen” sivistyksen ulkopuolelle jäävän nousukkaan hahmon tavoin myös transsukupuoliset tulevat cisseksistisessä⁷ yhteiskunnassa jäämään ikuisesti ”todellisen” mieheyden ja naiseuden ulkopuolelle, ”melkein, mutta ei aivan”-tilaan. Siinä missä nousukkaan tehtävänä on jäljitellä sivistyneestä luotua ihannekuvaa, transihmisten tehtävänä puolestaan on sopeutua vallitseviin sukupuolinormeihin ja kauneusihanteisiin. Vaikka

⁷ Viittaan *Cisseksismin* käsitteellä kulttuuriseen, kaikkialla vaikuttavaan ideologiaan, joka joko kieltää, mustamaalaa tai patologisoi ne sukupuoli-identiteetit, jotka eivät ole yhteneväisiä syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa, ja vahvistaa samalla käsitystä cisihmisten sukupuoli-identiteettien ja sukupuolen ilmaisen paremmuudesta transidentiteetteihin nähden (ks. Lennon & Mistler 2014, 63–64).

Cissukupuolisella puolestaan tarkoitan henkilöä, jonka kehon, sukupuoli-identiteetin, juridisen sukupuolen, sukupuolen ilmaisen ja ulkoa päin tulevan sukupuoliolentuksen välillä ei ole ristiriitaa, vaan sen sijaan hänen kaikki sukupuolen eri osa-alueet ovat linjassa keskenään (ks. Repka & Repka 2013, 105).

yksittäinen transihminen – esimerkiksi kaikki sukupuolen korjaushoidot läpikäynyt binäärinen transsukupuolinen – kokisi itse täyttävänsä kaikki tietyn sukupuolen merkit, hänen ympärillään olevat itsensä aidoiksi miehiksi ja naisiksi mieltävät cissukupuoliset kuitenkin usein tulkitsevat hänen vain yrittävän esittää jotakin sellaista, mitä hän ei todellisuudessa ole. Mennäkseen läpi (cis)miehestä tai (cis)naisesta, sellaisesta hyväksytystä kansalaisesta, joka ei ole alttiina häpeälle, transsukupuoliset joutuvat tekemään suunnattomasti töitä. Riippumatta siitä, kuinka onnistuneita heidän ”roolisuorituksensa” ovat, jokin seikka heissä on silti aina omiaan paljastamaan, etteivät he kuulu cissukupuolisten joukkoon. (Vrt. Rojola 2011, 209–210.) Rojolan kuvaus nousukkaan elämästä eräänlaisena teatterina – näytöksenä, jossa onnistuminen riippuu oikeasta lavastuksesta ja puvustuksesta – alkaakin tällaista taustaa vasten kuulostaa mielestäni melko osuvalta myös transihmisiin sovellettuna.

Kuten olen jo aikaisemmin todennut, normaaliusdiskurssissa sukupuolen ”viimesijaisena” ja ”totuuden” paljastavana merkinä – jolla transihmiset pyritään sulkemaan ulos ”todellisen” tai ”normaalin” naiseuden ja mieheyden piiristä – toimivat sukuelimet (ks. esim. Bettcher 2007, 47–48). Tarvittaessa erottelua voidaan vielä jatkaa vetoamalla esimerkiksi sukupuolikromosomeihin. Koska niin monet transihmiset ovat kuitenkin kokeneet tilanteen, jossa sukupuoli-identiteetistä kertomisesta seuraa kysymys genitaaleista, ovat Frantz Fanonin (1986, 170) ajatukset mielestäni sovellettavissa hyvin myös transtutkimukseen. Fanon kirjoittaa siitä, miten musta mies on jähmetetty laajalle levinneen fantasian avulla sukuelinten tasolle. Huomio on hänen mukaansa siirretty itse yksilöstä tämän penikseen; yksilö on jätetty varjoon, muutettu penikseksi. Näkemykseni mukaan tällainen tilanne on tuttu myös monille transihmisille, jotka kohtaavat niin julkisessa keskustelussa kuin käytännön arjessa tilanteita, joissa heidän itsemäärittelynsä sivuutetaan täysin sukuelimiä koskevalla kysymyksellä. Tällöin keskiössä ei enää ole yksilön identiteetti ja oma kokemus itsestä, vaan genitaalit, joiden pohjalta kysyjä kuvittelee voivansa itse määrittellä toisen ihmisen ”todellisen” tai ”viimesijaisen” sukupuolen. Sukuelimet symboloivatkin normaaliusdiskurssissa usein joko ”oikeaa” sukupuolta tai eksoottista poikkeusta cisnormista. Tällöin esimerkiksi transnaisen peniksestä saattaa tulla joko merkki hänen ”todellisesta mieheydestään” tai vaihtoehtoisesti fetismin kohde, kuten esimerkiksi pornossa. Samalla koko ihminen ja hänen sukupuolensa pelkistyy genitaaleihin, jotka kaiken lisäksi useiden transihmisten kohdalla aiheuttavat sukupuolidysforiaa eli omaa kehoa kohtaan tunnettua vierautta, inhoa tai ahdistusta. Eikä edes kehodysforiaa tuntemattomien transihmisten tilanne välttämättä ole tämän

helpompi, sillä heidänkin kohdalla kysymykset sukuelimistä aikaansaavat usein sosiaalista dysforiaa ja pelkoa väärinsukupuolittumisesta.

Naisesta tai miehestä käymisessä epäonnistumisen hyvät puolet

Koska cissukupuoliseksi tuleminen on mahdoton tavoite toteuttaa, seuraa läpimenon tarpeesta ja transkehon vertaamisesta ciskehoon usein tunne välissä olemisesta sekä pelko paljastumisesta. Häpeän pelko myös integroi yksilön elämään saavuttamattoman ihanteensa mukaisesti ja saa hänet kantamaan mukanaan tunnetta toisten katseiden edessä olemisesta. Oman epäonnistumisen häpeäminen merkitsee kuitenkin myös sitä, että yksilö on allekirjoittanut ihanteen – tässä tapauksessa cissukupuolisesta ideaalikehosta – ja pitää sitä tarpeellisena (Rojola 2011, 219–220). Läpimenossa eli cisnaisesta tai cismiehestä käymisessä epäonnistuminen saattaaakin näin ollen olla helpotus, mikäli yksilö kykenee päästämään sitä kautta irti cisnormatiivisista ihanteista ja sukupuolen määritelmistä. Sen lisäksi, että tutkimusaineistossani kuvataan läpimenon välttämättömyyttä omalle hyvinvoinnille ja yhteiskuntaan osallistumiselle, myös siinä epäonnistumista, samoin kuin sukupuolirooleista irtipäästämistä, kuvataan vapauttavina ja arkea helpottavina tekijöinä:

Tavallaan mua on helpottanut se, että en ole mitenkään läpimenevä. Ihmiset näkee päällepäin, että en ole tavallinen nainen. Mulle ei tule kiusausta mennä uuteen kaappiin ja alkaisin salaamaan ja pelkäämään paljastumista. Että ei tässä voi ketään huijata.

[...]

Tätä sydämen avoimuutta en enää vaihtaisi pois. Mulle ei ole iso juttu, että mä saan olla nainen, vaan se, että mun ei tarvitse enää salata itseäni. Mä saan olla ihminen.

Elise 46, Helsinki 2015

Mä määrittelen itseni sukupuolettomaksi, koska mua aina vain vähemmän kiinnostaa ennakko-odotukset, roolit ja muotit. Mä en oo oikeastaan minkään sukupuolinen. Mutta eläminen maskuliinisessa kehossa ei ollut mahdollista, se ei ollut yhtään ok. Vaihtoehdoksi jäi kehon feminisaatio.

Aura 27, Helsinki 2015

Kieltäytyessään jäljittelemästä mahdottomia ihanteita Elise ja Aura ikään kuin vapauttavat itsensä epäonnistumisen pelosta ja jatkuvasta sukupuolen ”suorittamisesta”. Kuten Sade Kondelin toteaa Jack Halberstamiin viitaten,

onnistuminen vaatii aina sitä, että tuhlaa paljon energiaa yrittämiseen. Tämän vuoksi epäonnistuminen saattaakin olla pitkällä tähtäimellä helpompaa ja tarjota uudenlaisia palkintoja. (Kondelin 2014b, 41; Halberstam 2011, 3.) Epäonnistuminen ja suunnan kadottaminen saattavat nimittäin mahdollistaa aikaisemmin havaitsemattoman suunnan ottamisen ja sitä kautta uusien mahdollisuuksien löytämisen. Kun syntymässä määritelty sukupuoli ja heteroseksuaalisuus on esitetty ainoina vaihtoehtoina tai vähintäänkin arvostetuimpina sellaisina, niiden mukaan elämisessä epäonnistuminen saattaa olla juuri se asia, mitä yksilö tarvitsee tullakseen tietoiseksi siitä, mitä muuta normatiivisten vaihtoehtojen ohella on tarjolla. (Kondelin 2014b, 41.)

Kuitenkin siinä missä normeista vapautuminen tai niiden tietoinen haastaminen voi olla joillekin transihmisille suuri helpotus, toiset eivät koe sitä välttämättä edes vaihtoehtona. Koska sukupuoli on aina osittain kyse myös muiden ihmisten tekemistä tulkinnoista ja tarjoamasta tunnustuksesta, on kysymys normatiivisiin sukupuolirooleihin ja kategorioihin sopeutumisesta vaikea. Jokisen ja Juhilan mukaan erilaiset subjektipositiot saattavatkin sekä tuottaa oikeuksia että riistää niitä. Kaksijakoisuus tulee heidän mukaansa esiin muun muassa tavassa, jolla erilaiset identiteetit jäsentävät yksilön toimintaa. Yksilö saattaa rakentaa itsensä ikään kuin häkkiin suljetuksi, oman kontrollinsa ulottumattomiin. (Jokila ja Juhila 1993, 99–100.) Cissukupuolisesta käyminen mahdollistaa useimmiten sujuvan arjen itselle ominaisessa roolissa, mutta samalla sen kääntöpuolena on paljastumisen pelko. Normeista poikkeava ulkomuoto ja/tai sukupuolen ilmaisu puolestaan vapauttavat ”salailusta”, mutta seurauksena saattaa olla väärinsukupuolittuminen ja jatkuva tarve selittää itseään muille. Ehkä juuri tämän vuoksi monet transihmiset kokevatkin transsukupuolisuuden merkittäväksi osaksi identiteettiään – vrt. esim. Elise, joka on kiitollinen ”sydämen avoimuudesta”, eikä koe cisnaisuudesta poikkeamisen sulkevan häntä naiseuden ulkopuolelle, vaan pikemminkin tekevän hänestä omanlaisensa naisen (ks. s. 35 ja 71). Transmiehen ja transnaisen käsitteet takaavatkin mielestäni sekä pääsyn mieheyteen tai naiseuteen että selittävät jäljelle jääviä eroja transsukupuolisuudella. Tämä puolestaan mahdollistaa sen, että meidän ei enää tarvitse väitellä siitä, ovatko transmiehet ja transnaiset ”oikeita” miehiä ja naisia jonkun toisen sanelemalla mittapuulla. Sen sijaan voimme keskittyä tarkastelemaan sitä, mitä transsukupuolisuus itsessään tarkoittaa ja minkälaisia mahdollisuuksia siihen sisältyy.

Tarkastelen seuraavaksi erilaisia transsukupuolisuuden määritelmiä sekä transtutkimusten osuutta niihin. Kysyn mm. sitä, onnistuvatko sukupuoli-identiteetin

tutkimukset tukemaan transihmisiä henkilökohtaisten identiteettien sanoittamisessa vai ovatko ne pikemminkin uhka itsemäärittelylle. Käyn läpi sekä medikalisaation kritiikkiä että tutkimuksia puoltavia puheenvuoroja ja mietin samalla erilaisia vaihtoehtoja transtutkimuksille ja nykyisille hoitokäytännöille.

5.2 Keskustelu transsukupuolisuuden merkityksestä ja transtutkimusten tarpeellisuudesta

Huuskan mukaan osa sukupuoliristiriitaa kokevista samoin kuin hoitopalvelujen tarjoajista pitää sukupuoliristiriitaa edelleen sairautena. Toisille siinä taas on kyse sukupuoleen liittyvästä luonnollisesta variaatiosta ja tähän liittyvästä identiteettikokemuksesta. Tällöin sukupuoliristiriitaan liittyvän mahdollisen kärsimyksen uskotaan olevan yhteydessä siihen, miten sukupuolijärjestelmä muokkaa psyykeä, kehon kokemuksia sekä yksilön tunnetta omasta arvostaan, mahdollisuuksistaan ja rajoituksistaan. Samalla lääketieteellisen avun tarvetta perustellaan sillä, että se edistää hoitoa saavien terveyttä ja hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. (Huuska 2011, 224.)

Axel Repka ja Adrian Repka kirjoittavat siitä, miten yhteiskunta stigmatisoi transihmiset sillä, että se huomioi ainoastaan kaksi sukupuolta: naisen ja miehen. Kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän taustalla on heidän mukaansa ajatus siitä, että naiseus ja mieheys sekä niihin liitetyt sukupuolen ilmaisutavat ovat haluttavampia ja aidompia vaihtoehtoja kuin muut identiteetit ja sukupuolen ilmaisutavat. Lisäksi kaksijakoinen sukupuolikäsitys johtaa helposti siihen, että trans- ja cisihmiset nähdään merkittävästi erilaisina keskenään. (Repka & Repka 2013, 105.) Kähkösen ja Wickmanin mukaan yritykset määrittellä – tai tässä tapauksessa uudelleenmäärittellä – ja rajata erilaisia sukupuolen kokemuksia ovat kuitenkin aina jostakin näkökulmasta ongelmallisia joko ulossulkevinä, rajoittavina tai epämääräisinä. Termien muutokset ja keskustelut siitä, mitkä termit ovat missäkin yhteydessä sopivia aiheuttavat heidän mukaansa usein hämmennystä. Kriittiset keskustelut termeistä ja niiden määrittelystä ovat kuitenkin tärkeitä, sillä ne muistuttavat esimerkiksi materiaalisista ja kulttuurisista eroista. Erot eri kieli- ja kulttuurialueiden välillä ja sosiaalisten hierarkioiden sisällä kertovat Kähkösen ja Wickmanin mukaan mm. ilmiöiden ja nimitysten paikallisesta ainutlaatuisuudesta ja suhteista erityisiin kulttuurisiin historioihin ja käytäntöihin. Lisäksi muutokset

terminologiassa ovat yhteydessä myös käynnissä oleviin epistemologisiin ja yhteiskunnallisiin murroksiin. (Kähkönen & Wickman 2013, 1-2.)

Suomessa transsukupuolisuuden lääketieteellinen määritelmä – transseksuaalisuus-diagnoosi (F64.0) – pohjautuu ainakin vielä toistaiseksi selkeisiin dikotomisiin sukupuolinäkemyksiin, joita lääketieteen ammattilaiset sekä noudattavat että ylläpitävät (ks. Tainio 2013, 19). Käsitteellä *transsukupuolisuus* on viitattu perinteisesti transmiehiin ja transnaisiin, jotka kokevat heille syntymässä määritellyn sukupuolen oman sukupuolikokemuksensa vastaiseksi ja pyrkivät korjaamaan ristiriidan siten, että he voivat elää ja ilmentää omaksi kokemaansa sukupuolta (Kähkönen & Wickman 2013, 1). Lääketieteellisiä toimenpiteitä tarvitsevia mutta kaksinapaisen sukupuolijakoon sopimattomia transihmisiä varten on puolestaan luotu nk. transgender-diagnoosi, jonka virallisena nimenä toimii ”muu sukupuoli-identiteetin häiriö” (F64.8) (Tainio 2013, 19). Muu-diagnoosien ongelmana on kuitenkin Kondelinin mukaan se, että tarvittavien hoitojen saaminen niillä on epävarmaa ja vaihtelee ajasta ja paikasta toiseen. Hänen mukaansa sukupuolen korjaushoitoja käsittelevät lakitekstit perustuvat vanhentuneisiin hoitosuosituksiin ja koskevat yksinomaan ”vastakkaisen sukupuolen” transihmisiä, mikä puolestaan johtaa helposti siihen, että muu-diagnoosin saaneita ei resurssien puutteessa hoideta. Lisäksi lääketieteellinen jako transsukupuolisiin ja transgendereihin on Kondelinin mukaan perustelematon ja intuitiivinen, sillä kuka tahansa yksittäinen transgender voi hänen mukaansa kokea yhtä paljon tai yhtä vähän sukupuolidysforiaa ja tarvita yhtä paljon tai yhtä vähän hoitoja kuin kuka tahansa yksittäinen transsukupuolinenkin. (Kondelin 2013, 60–61.)

Tarkastelen seuraavaksi sekä aineistossani esiintyvien transihmisten että eri transtutkijoiden suhtautumista sukupuoli-identiteetin tutkimusten tarpeellisuuteen. Olen Kähkösen ja Wickmanin kanssa samoilla linjoilla sen suhteen, että erilaisten näkemysten taustalla vaikuttavat lähes poikkeuksetta erilaiset materiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Siksi kysynkin, mistä trans- ja muunsukupuolisten erottelu on saanut alkunsa ja minkälaisia tekijöitä, esim. poliittisia päämääriä, eri näkökulmien taustalle kytkeytyy (ks. luku 5.3). Entä minkälainen rooli henkilökohtaisilla kokemuksilla ja elämäntilanteella on, kun keskustellaan transtutkimusten tarpeellisuudesta?

Keskustelu transtutkimusten tarpeellisuudesta

Aarnipuun ja Wickmanin mukaan osa transsukupuolisista perustaa omakuvansa ja näkemyksensä transsukupuolisuudesta lääketieteellisen tiedon ja määritelmien varaan, kun taas toiset suhtautuvat transsukupuolisuuden lääketieteellisiin määritelmiin kriittisemmin (Wickman 2001, 51; Aarnipuu 2008, 76). Joistakin ajatus transsukupuolisuudesta sairautena tuntuu hyvältä ja helpottavalta sukupuoliristiriidan saadessa lääketieteellisen selityksen ja muuttuessa sitä kautta ymmärrettäväksi. Toisille tutkimusjakso taas on välttämätön paha ja lääketieteellinen kieli pelkkä työväline tarvittavien hoitojen saamiseksi. (Aarnipuu 2008, 76.)

Tutkimusaineistostani löytyy monenlaisia näkemyksiä transtutkimusten toimivuudesta ja tarpeellisuudesta. Siinä missä toiset kertovat tutkimusten auttaneen oman identiteetin löytämisessä ja hahmottamisessa, toiset kokevat niiden hidastaneen hoitoon pääsyä ja rikkoneen omaa itsemäärittelyoikeutta vastaan. Muun muassa 38-vuotiaan Alexian, 31-vuotiaan Vennin ja 27-vuotiaan Auran kertomukset toimivat hyvinä esimerkkeinä varsin erilaisista tutkimusjaksoa ja prosessia koskevista näkemyksistä. Siinä missä Alexia kokee saaneensa mieltä rauhassa identiteettiään häntä tukevassa ympäristössä ja Venni kertoo prosessin mahdollistavan hänelle juuri oikeat asiat ilman turhia hidastuksia tai ”vääriin paikkoihin pomputtelua”, Aura puolestaan näkee tutkimukset typerinä, turhina ja jopa loukkaavina. Aura kuvaa kokemustaan seuraavin sanoin:

Mä asuin silloin Ylivieskassa. Ramppasin puoltoista vuotta siitä eteenpäin Helsingissä tutkimusjaksolla. Puoltoista vuotta multa kyseltiin kaikkea tyhmää ja psykologi tivasi musteläiskiä. Keväällä 2013 psykiatri kirjoitti mulle mielenterveysdiagnoosin, että olen transsukupuolinen. Täytyy sanoa, että musta ei koskaan ole tuntunut mieleltäni niin sairaalta kuin sen tutkimusjakson jälkeen. Se on ihan sirkusta se touhu.

Aura 27, Helsinki 2015

Transihmisten itsemäärittely- ja määräämisoikeuteen puuttumista perustellaan usein sillä, että kontrolli on transihmisten itsensä parhaaksi. Myös joissakin tutkimusaineistooni sisältyvissä teksteissä toistuu lääketieteellistä sukupuolen korjausprosessia tukeva diskurssi, jonka mukaan pitkä miettimisaika on ollut välttämätöntä oman identiteetin kehittymiselle ja prosessissa jaksamiselle. Esimerkiksi Venni korostaa sitä, miten liian aikainen korjausprosessiin lähteminen olisi voinut johtaa vääriin valintoihin, ja Alexia puolestaan painottaa löytäneensä lopullisen sukupuoli-identiteettinsä pitkälti tutkimusten ansiosta:

Olen tosi iloinen, että en lähtenyt tähän aiemmin. Että en ole tyyliin tehnyt sellaisia korjauksia itselleni mitä mä en oikeasti olisi halunnut. Koen, että mulla on nyt oikea vaihe mun elämässäni. Ei mulla olisi ollut aiemmin mitään mahdollisuutta lähteä tähän, ei mulla olisi ollut siihen tukea eikä jaksamista.

Venni 31, Helsinki 2015

Olen ollut prosessissa vuodesta 2011. Siinä oli mukana psykiatrit, psykologit ja sosiaalityöntekijät, ja sain tosi paljon apua monella tasolla mun psyyken kanssa. Sitten mulle sanottiin, että mä olen transsukupuolinen. Mä yritin tasoitella sitä, että ei kai, että mä kuulun jonnekin tähän puoliväliin.

Mutta sitten kaikkien haastattelujen ja itsetutkiskelun jälkeen mä itsekin ymmärsin... Se oli kauhean helpottavaa. Olin ollut niin hukassa, että mitä mä olen, mihin mä kuulun, mikä mun paikka on tässä maailmassa.

Alexia 38, Tampere 2015

Tällaisille kokemuksille ja tutkimusjakson tarpeellisuutta painottaville näkemyksille täysin vastakkaisena esimerkkinä toimii tutkimusaineistostani poimimani 31-vuotiaan Camillen kertomus, jossa kritisoidaan voimakkaasti sukupuoli-identiteetin tutkimuksia ja transsukupuolisuuden diagnostisia kriteerejä. Camille kertoo puolitoista vuotta kestäneiden transtutkimusten aikana tavanneensa hoitotiimin eri edustajia yhteensä noin 10 kertaa ennen varsinaista hoitoneuvotteluaan. Hänen mukaansa itse tutkimuksissa ei missään vaiheessa kerrottu, mitä hänelle tehdään tai ollaan tekemättä. Häntä ei yritetty ymmärtää, eikä tutkimusryhmä halunnut hänen parastaan. Sen sijaan hoitoneuvottelua edeltävässä psykologin palautteessa hänelle ilmeni, että vaikka kukaan hänen aikaisemmista psykiatrisista hoitokontakteistaan ei ollut koskaan aikaisemmin maininnut mitään vastaavaa, hänelle oli diagnosoitu tutkimusjakson aikana tiedostamaton seksuaalinen trauma ja epävakaata persoonallisuushäiriötä. Varsinaista hoitoneuvotteluaan Camille kuvaa seuraavin sanoin: ”*Hoitotapaamisessa niitä oli neljä ja mua oli yksi. Ja ne vain ilmoittivat, ilman sen suurempia perusteluja, että ne eivät voi antaa sitä diagnoosia. Että palataan asiaan myöhemmin uudella lähetteellä, määrittelemättömän ajan päästä.*” Tällaista taustaa vasten Camillen alla oleva näkemys sukupuoli-identiteetin tutkimuksista näyttäytyykin mielestäni varsin ymmärrettävänä:

Tutkimusprosessia ei ole suunniteltu auttamaan ketään, se perustuu vanhentuneeseen tietoon ja transfobiaan, ja siinä ei uskota ihmiseen vaan halutaan jotenkin ”tieteellisesti” varmistaa hänen sukupuolensa. Oon tutkinut transsukupuolisuuden medikalisaation historiaa, ja löysin diagnostiset kriteerit kirjasta vuodelta 1971. On uskomatonta, että niillä on edelleen nämä kriteerit käytössä, kun ajattelee miten paljon tätä asiaa

on sen jälkeen tutkittu ja miten käsitykset on muuttuneet. Mun mielestä transpoli pitäisi lakkauttaa ja perusterveydenhuollon ammattilaiset pitäisi kouluttaa kohtaamaan transasioita. Ei ne ole mitään monimutkaisia juttuja.

Camille 31, Turku 2015

Repka ja Repka painottavat, että vaikka transihmisiin erikoistuneeseen terveydenhuoltoon kohdistuva kritiikki saattaakin kuulostaa rankalta, julkisuudessa esiintyvät kertomukset ovat yhä edelleen kaikkein etuoikeutetumpien tarinoita. Sisäistetty cisnormatiivisuus, terveydenhuoltojärjestelmän luoma psykiatrinen leima, lääkäreiden ja potilaiden epätasapainoinen valtasuhde sekä korjausprosessin läpikäyneiden halu jättää transihmisiin erikoistuneen terveydenhuollon ja sukupuolidysforian aiheuttama trauma taakseen ovat heidän mukaansa syitä vähemmän etuoikeutettujen transihmisten heikkoon näkyvyyteen. (Repka & Repka 2013, 103.) Repkasta ja Repkasta poiketen haluan kuitenkin huomauttaa, että heikoimmassa asemassa olevien – esim. rodullistettujen, sairaiden, köyhien, terveydenhuoltojärjestelmän ulkopuolelle jäävien jne. – transihmisten tarinoiden lisäksi usein myös kaikkein etuoikeutetuimpien tarinat jäävät julkisuudessa piiloon: elleivät he itse päätä kertoa transtaustastaan, he eivät korjaushoitojen jälkeen yksinkertaisesti enää erotu cissukupuolisista ja vaikuta mielikuvaan transsukupuolisista.

Camillen toteamus ”*tutkimusprosessia ei ole suunniteltu auttamaan ketään, se perustuu vanhentuneeseen tietoon ja transfobiaan, ja siinä ei uskota ihmiseen vaan halutaan jotenkin ”tieteellisesti” varmistaa hänen sukupuolensa*” osoittaa hyvin sen, miten riippuvaisia transihmiset ovat hoitotiimin hyväntahtoisuudesta, sukupuolinäkemyksistä ja jopa yksittäisten ihmisten välisistä henkilökemioista. Repkan ja Repkan (2013, 103) mukaan tämä johtaa mm. siihen, että kaikki transihmiset eivät uskalla tutkimusjakson aikana ilmaista avoimesti tarpeitaan ja nostaa esille huomaamiaan epäkohtia. Viviane Namaste puolestaan korostaa, että monet transihmiset eivät edes uskalla kritisoida saamiaan hoitoja – esimerkiksi vaatia hormonivalmisteen vaihtamista toiseen – tai valittaa tiedon puutteesta siinä pelossa, että seuraava leikkaus jää saamatta. He pelkäävät, että jos he etsivät tietoa vaihtoehtoisista menetelmistä, nopeuttavat hoitojaan hakeutumalla yksityiselle puolelle tai aloittavat hormonihoidot omatoimisesti, heidät saatetaan pudottaa kokonaan pois julkisen terveydenhuollon piiristä. (Namaste 2000, 213.) Kuten olen aikaisemmin jo todennut, transihmiset ovat aktiivisia heistä tuotetun tiedon lukijoita. Namasten mukaan sekä transsukupuoliset että transgenderit lukevat psykiatrista

kirjallisuutta – keitä he psykiatrien mielestä ovat, miten he elävät ja miksi he ovat transsukupuolisia – helpottaakseen pääsyään sukupuolen korjaushoitoihin. (Namaste 2000, 192.) Tämän vuoksi voidaankin kysyä, onko transtutkimuksista nykymuodossaan enemmän haittaa kuin hyötyä. Mikäli transsukupuoliset ovat tietoisia diagnostisista kriteereistä ja pyrkivät tietoisesti jäljittelemään normatiivista transnarratiivia eli tiettyä juonirakennetta noudattavaa metakertomusta, onko arviointiprosessissa silloin kyse enää hidasteesta hoitojen tiellä; prosessista, joka turhaan loukkaa transihmisten itsemäärittelyoikeutta?

Stereotyyppiset sukupuolikäsitykset ja kohtuuttomat vaatimukset

Tainion mukaan diagnostiset kriteerit ja translaki muodostavat *juridislääketieteellisen diskurssin*, joka määrittelee korjausprosessin sisäisten näkemysten rajat ja hoitokäytännöt. Transsukupuolisuuden diagnostisissa kriteereissä mainittu halu elää ja tulla hyväksytyksi vastakkaisen sukupuolen edustajana ja translaissa sukupuolen juridisen vahvistamisen ehtona vaadittu lääketieteellinen selvitys siitä, että henkilö kokee pysyvästi kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa, sulkevat hänen mukaansa pois mm. liikkuvamman sukupuoli-identiteetin mahdollisuuden. (Tainio 2013, 22.) Ideaalia korjausprosessin lopputulosta määrittelee sopiminen normatiivisiin sukupuolirooleihin eli toisin sanoen läpimeneminen tavallisena naisena tai miehenä (ks. Tainio 2013, 27). Vaikka transgender-diagnoosi onkin osaltaan avannut sukupuolen korjausprosessin kulkua ja lopputulosta sekä luonut tilaa myös ei-normatiiviselle sukupuolen ilmaisulle, eri diskurssien välillä käydään yhä kädenvääntöä siitä, miten transsukupuolisuus tulisi määritellä tulevaisuudessa ja miten korjaushoidot pitäisi järjestää. Transgender-diagnoosin voidaan toisaalta katsoa nyt jo uudelleenmuotoilleen korjausprosessin sisäistä transnarratiivia, mutta toisaalta vaarana taas on siirtyminen yhä tarkempien kategorioiden järjestelmään. (Tainio 2013, 27.)

Vaikka transkokemuksia on monenlaisia, lääketieteen edustajat usein odottavat transnaisten olevan hyperfeminiinisiä, ja transnaisten kauneuden ja viehättävyyden on osoitettu vaikuttavan diagnoosin saamiseen erityisesti miespsykiatrien osuessa kohdalle (Ks. Namaste 2000, 203). Namasten mukaan arviointiprosessiin sisältyvä seksismi näkyy mm. arvioitsijoiden transihmisten fyysistä olemusta, vaatetusta ja nimivalintoja koskevilla asenteilla. Transnaiset näyttäytyvät helposti lääketieteen diskurssissa seksuaalisen halun kohteena ja transmiesten taas

odotetaan ylläpitävän stereotyyppiä karusta maskuliinisuudesta. (Namaste 2000, 204–205.) Tällaiset sukupuolistereotypiat nousevat jossakin määrin esiin myös omassa tutkimusaineistossani, jossa esimerkiksi 27-vuotias Aura kuvaa tutkimusjaksonsa aikana käymäänsä keskustelua transtyöryhmään kuuluneen sairaanhoitajan kanssa (ks. s. 50). Lyhyesti sanottuna kyseessä on tilanne, jossa transtyöryhmään kuuluva sairaanhoitaja ehdottaa Auralle naisellisempaa pukeutumista ja järkyttyy, kun tämä vastaa hänelle sanoin ”ei mua häittää, vaikka joku kattois että onpas tuossa äijämäinen nainen”. Sen sijaan, että tapaus olisi vahvistanut Auran sukupuolen ilmaisua ja itsemäärittelyoikeutta, Aura kokeekin vastanneensa ”väärin” ja kertoo varoneensa sen jälkeen tosi paljon sanomisiaan.

Normatiiviset sukupuolikäsitykset eivät ainoastaan loukkaa transihmisten oikeutta vapaaseen sukupuolen ilmaisuun, vaan niiden pohjalta asetetut vaatimukset ja ehdotukset saattavat myös vaarantaa transihmisten turvallisuuden. Namaste luonnehtii tosielämäkokeeseen sisältyvää vaatimusta sukupuoli-identiteetin mukaisessa roolissa elämisestä kohtuuttomiksi. Hänen mukaansa sukupuoli-identiteettiä vastaavassa (stereotyyppisessä) roolissa eläminen on monille transihmisille mahdotonta tai jopa vaarallista ennen korjaushoitojen saamista ja riittävän läpimenoasteen saavuttamista. Diagnostisia kriteerejä asettavat ja transihmisten sukupuolen ilmaisua arvioivat tahot harvoin ajattelevat, millaista on kulkea huomiota herättävän naisellisissa vaatteissa ja käyttää selkeästi naisen nimeksi miellettyä kutsumanimeä työ- tai opiskeluyhteisössä, jossa muiden ihmisten suhtautuminen ei välttämättä ole hyväksyvä. Namasten haastattelemat transnaiset kritisoivatkin sitä, miten heille ei ole annettu transtutkimuksissa minkäänlaisia vinkkejä (cis)naisesta käymiseen, eikä heille ole opetettu myöskään itsepuolustusta – jota he saattavat hyvinkin tarvita epäonnistuessaan (cis)naisesta käymisessä. (Ks. Namaste 2000, 216.)

Myös Auran kertomus osoittaa, että stereotyyppiset sukupuoliroolit ja normatiiviset kauneusihanteet vaikuttavat yhä edelleen vahvana transtyöryhmän sukupuolinäkemyksen taustalla. Lisäksi hänen sanansa vahvistavat väitettä siitä, että transihmiset eivät uskalla kertoa todellisista kokemuksistaan ja tarpeistaan varsinaisen tutkimusjakson aikana. Lääketieteen ammattilaisten tulisikin mielestäni olla tietoisia yhteiskunnan ja siten myös lääketieteellisen järjestelmän cisnormatiivisuudesta kyetäkseen helpottamaan sen aiheuttamia oireita ja ollakseen aiheuttamatta ylimääräisiä paineita ihmisille, jotka tarvitsevat tukea (ks. Repka & Repka 2013, 119). Mikäli terveydenhuoltojärjestelmän sisällä ei olla tietoisia siitä normatiivisuudesta ja

vallan epätasapainosta, jonka päälle se rakentuu, lääketieteen edustajat saattavat tuen tarjoamisen sijaan tulla vahvistaneeksi järjestelmää entisestään (Repka & Repka 2013, 107).

Leikkauskeskustelu ja katumisen pelko

Maailman terveysjärjestön tautiluokitus ICD-10-määrittää transsukupuolisuudelle (F64.0) seuraavat kriteerit: 1) Halun elää ja tulla hyväksytyksi vastakkaisen sukupuolen edustajana, johon useimmiten liittyy myös toive kirurgisten ja hormonaalisten hoitojen saamisesta kehon muuttamiseksi mahdollisimman paljon toivotun sukupuolen kaltaiseksi. 2) Vähintään kaksi vuotta kestäneen transkokemuksen – vrt. Auran toteamus ”*Se ei riitä, että on vähän hankalaa kehossa ja sitä pitäis korjata, vaan pitää jotenki identifioitua transnaiseksi, että voi saada hoitoja*”. Sekä 3) varmistumisen siitä, ettei kyseessä ole kromosomipoikkeavuus tai (muun) mielenterveyden häiriön oire – kuten esimerkiksi skitsofrenian. Vaikka transtutkimusten tarkoituksena on varmistaa identiteetin pysyvyys ja minimoida mahdollisten katujien määrä, hyvä tarkoitus menee usein pieleen. Kuten olen jo aikaisemmin tässä tutkielmassani todennut, on hoitojen vaikutusta kehoon, sosiaaliseen rooliin ja sukupuoli-identiteettiin/identifikaatioihin lähes mahdotonta arvioida etukäteen. Tämän lisäksi sukupuoliristiriita itsessään aiheuttaa monille mielenterveysongelmia, joita on toisinaan jopa mahdotonta hoitaa ennen kehon korjaamista identiteettiä vastaavaksi.

Hoitojen aiempaa parempi saatavuus on kuitenkin johtanut siihen, että transsukupuolisuudesta on voitu vihdoinkin aloittaa rakentamaan positiivista identiteettiä. Kärsimyspuhetta – josta kirjoitan tarkemmin seuraavassa alaluvussa – on alettu haastaa mm. turhia pelkoja, läheisten ja työ-/opiskelukavereiden positiivista suhtautumista sekä omaa asennetta korostamalla. Tämän kaltainen kärsimyspuhetta vastustava diskurssi näkyy esimerkiksi alla olevassa 39-vuotiaan Jamien kertomuksessa:

Monet tuntuvat ajattelevan, että transsukupuoliset ovat jotenkin tosi onnettomia ja masentuneita. Ei musta tunnu, että mä olisin mikään Frankensteinin hirviö tai että olisin jotenkin vähemmän osa yhteiskuntaa. Itse asiassa musta tuntuu, että mä olen nykyisin enemmän kuin koskaan samanlainen kuin muut.

[...]

Että tässä oo kyse mistään jokapäiväisestä taistelusta. Paitsi että miestenvessat haisee paljon pahemmalta kuin naistenvessat. Ja esimerkiksi uimahalliin tai salille meneminen on hermostuttavaa ja pelottavaa, mun pää sanoo silloin että PIILOUDU. Monet ei käy niissä paikoissa ollenkaan. Mä olen päättänyt käydä niissä niin pitkään, ettei mua enää pelota.

Jamie 39, Helsinki 2016

Sekä sukupuolen korjausprosessiin että vastadiskurssien suureen suosioon liittyy tulkintani mukaan positiivisten esikuvien tarpeen lisäksi keskustelu mahdollisista katujista. Nykyisin elämä transihmisenä esitetään julkisuudessa yhä useammin yhtenä voittokulkuna, johon ei ole sukupuolen korjausprosessiin pääsyn jälkeen mahtunut vaikeuksia. Korostetaan onnellisuutta, tyytyväisyyttä omaan kehoon ja sen mahdollistamaan sukupuolen ilmaisuun sekä itselle oikean sosiaalisen roolin merkitystä. Koska negatiivisten kokemusten ilmaiseminen ja leikkaushoitojen kritisoiminen saatetaan helposti kääntää transihmisiä vastaan, tällaista puhetta usein myös vältetään. Pelätään, että tyytymättömyys prosessin käytäntöihin tulkitaan merkiksi katumisesta tai että leikkaustuloksia kritisoimalla pönkitetään cisnormatiivisia kauneusihanteita. Vaikenemisen kääntöpuolena on kuitenkin se, että monet kuvittelevat prosessin korjaavan ongelmia, joita se ei voi todellisuudessa ratkaista, ja odottavat saavuttavansa normatiivisen naisen tai miehen kehon, jota ei enää tarvitse selitellä potentiaalisille kumppaneille tai jännittää peseytymistiloissa. Samaan aikaan kuin esimerkiksi muunsukupuolisille ajetaan oikeutta yksilöllisiin korjaushoitoihin, mainitaan melko harvoin, että androgyynin lopputuloksen sijaan seurauksena saattaakin olla esimerkiksi kaljuuntuminen tai että pitkäaikainen testosteronin käyttö ilman munasarjojen poistoa aiheuttaa monille kipuja vatsan alueella.

Olen samaa mieltä Repkan ja Repkan kanssa siitä, että transsukupuolisuus-diagnoosin tulisi olla itsemäärittelyyn pohjautuva diagnoosi. Heidän mukaansa kukaan muu kuin ihminen itse ei kykene määrittelemään tämän identiteettiä ja sukupuolikokemusta. Transihmisten identiteettien tutkimisen sijaan lääkäreiden tehtävänä tulisi olla sen varmistaminen, että hormoni- ja/tai leikkaushoitoihin hakeutuva on tietoinen sekä hoitojen tarjoamista mahdollisuuksista että niihin liittyvistä rajoituksista. Lääkäreiden tulisi mm. varmistaa, että hoitoihin hakeutuvan odotukset ovat realistisia ja että hän osaa varautua hoitojen pitkäaikaisvaikutuksiin. (Ks. Repka & Repka 2013, 114.) Tämän ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sitä, että mielenterveysongelmat jätettäisiin diagnosoimatta ja hoitamatta. Sen sijaan resurssien vapauttaminen identiteettien tutkimisesta aidon tuen

tarjoamiseen voisi mahdollistaa sukupuolidysforiasta kumpuavien mielenterveysongelmien hoitamisen transpoliklinikoilla ja tuen tarjoamisen läpi korjausprosessin.

En ole juurikaan kirjoittanut omista kokemuksistani tässä tutkielmassani, mutta edeltävän tutkimuksen suppean tarjonnan vuoksi kuvaan nyt sukupuolen korjausprosessin kielteisiä puolia omasta näkökulmastani. Vaikka pidän keskustelua katumuksesta hyvin arkaluonteisena, koen sen mukaan tuomisen tutkimukseeni erittäin tärkeänä kahdesta syystä: ensinnäkin keskustelu transsukupuolisuudesta pyörii vahvasti kahden ääripään välillä – kuten tulen seuraavassa alaluvussa esittämään – ja toiseksi kielteiset kokemukset häivyttävä sukupuolen luonnollisen moninaisuuden ja ei-normatiivisuuden ylistys hukuttaa helposti alleen sekä vertaistuen mahdollisuuden että ihan oikeat korjausprosessia koskevat ongelmat. Kokemukseni mukaan suomalaisen sukupuolen korjausprosessin suurin ongelma ei suinkaan ole transtyöryhmän kyvyttömyys karsia mahdollisia katujia pois tutkimusvaiheesta, vaan itse prosessiin sisältyvä tiedon puute. Esimerkiksi päätös sukuelinkirurgiaan hakeutumisesta on tehtävä falloplastiaa lukuun ottamatta ilman kuvia aiemmista leikkaustuloksista – ja falloplastiankin kohdalla ainoat tarjolla olevat kuvat löytyvät *Duodecim*-lehden ”Transsukupuolisten sukuelinkirurgia” -nimisestä numerosta (2015/4), jossa esitellään hyvin parantuneita, useampia leikkauskertoja vaatineita lopputuloksia. Myöskään annetut arviot leikkausjonojen pituudesta ja tarvittavien operaatioiden määrästä eivät pidä juuri koskaan paikkaansa, mikä taas johtaa helposti epärealistisiin odotuksiin, pettymyksiin ja tiedon puutteesta johtuvaan ylimääräiseen kärsimykseen. Henkilökohtaisesti olen esimerkiksi joutunut selviämään kuukausia yksin kotona näkemättä leikannutta kirurgia ja tietämättä mitään tehtyjen toimenpiteiden onnistuneisuudesta tai lopullisuudesta. Ja vaikka vastaan ei ole tullut merkittäviä komplikaatioita, eikä ensimmäisellä esikäynnillä mainittu sanaakaan useammista operaatioista, en vielä tälläkään hetkellä osaa sanoa, montako leikkausta kaiken kaikkiaan tullaan tarvitsemaan.

Yllä mainitsemieni hoitokäytäntöjen vuoksi jouduin valitsemaan leikkaustekniikan internetistä löytämieni kuvien perusteella. Yllätys oli melko suuri, kun samaa nimeä kantava leikkaustekniikka olikin täysin toisenlainen kuin olin odottanut. Leikkauksen jälkeen mietin yksin kotona, onko jotakin mennyt pieleen ja saadaankohan se korjattua. Kun vihdoin pääsin korjausleikkaukseen – 10 kuukautta myöhemmin –, luulin saavani keskustella kirurgin kanssa toiveistani ja huolistani. Sen sijaan minut lähetettiin ilman esikäyntiä suoraan leikkaussaliin ja ilmoitettiin, että

”tiedetään kyllä, mitä tehdään”. Turvotuksen laskettua iskin uusi pettymys: lopputulos ei muistuttanut vähääkään internetistä löytämiäni kuvia. Olin luopunut kesätöistä heinäkuuhun sijoittuvan leikkausajan vuoksi turhaan, sillä leikkausta päätettiin siirtää lähes seitsemällä viikolla vain muutamaa päivää ennen sovittua aikaa, ja käyttänyt jälleen kerran kaikki säästöni leikkauksesta ja sairauslomasta koituihin kuluihin. Ajatus kolmannesta leikkauksesta, johon en missään nimessä ollut osannut varautua, tuntuikin tämän vuoksi erittäin raskaalta ja tuntuu siltä osittain edelleen, vaikka olenkin jo tottunut ajatukseen.

Kaiken yllä kuvaamani pohjalta olen tullut siihen johtopäätökseen, että mikäli olisin lähtenyt korjausprosessiin vain lievää kehodysforiaa tuntien, katuisin luultavasti nyt valintaani. Siitä huolimatta, että pidän leikkauksia omalla kohdallani välttämättöminä tai vähintäänkin äärimmäisen tärkeinä, olisin nykytietojen valossa ainakin miettinyt tarkkaan rahan säästämisen ja ulkomaille hoitoihin lähtemisen mahdollisuutta.⁸ En vielääkään osaa sanoa, tulenko koskaan kokemaan lopputulosta vuosien välitilassa elämisen, rahallisten menetysten, kipujen, leikkausjonojen arvaamattomuudesta johtuvien suunnitelmien muutosten sekä tiedon puutteen aiheuttamien pettymysten ja mielialojen vaihtelujen arvoiseksi. Sen kuitenkin osaan sanoa, että mikäli olisin saanut asianmukaista tietoa ja osannut varautua sukuelinkirurgian eri vaiheisiin, olisin välttynyt monilta kärsimyksiltä.

Tavoitteena sairausleiman poistaminen

Yksi tärkeimmistä transaktivismin tavoitteista on Kondelinin mukaan transsukupuolisuuden sairausleiman poistaminen. Tällä tarkoitetaan useimmiten sitä, että transsukupuolisuus lakattaisiin määrittelemästä mielenterveyden häiriöksi mm. ICD (The International Classification of Diseases) ja DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) -sairausluokitusjärjestelmissä. Toukokuussa 2013 julkaistussa mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden diagnoosijärjestelmässä, DSM-5-tautiluokituksessa sukupuoli-identiteetin häiriötä ei enää tunneta, vaan transsukupuolisuuteen liitettyjä hoitoja annetaan sukupuolidysforiadiagnoosilla. Myös suomalaisessa hoitojärjestelmässä on enenevässä määrin alettu painottaa sukupuoliristiriidan vähentämistä sukupuolen korjaushoitojen ensisijaisena

⁸ Nimellisestä maksuttomuudestaan huolimatta sukuelinkirurgian hinta on Suomessa melko suuri jatkuvien sairauslomien, epätietoisuuden ja odottamisen syömien voimavarojen sekä pitkien leikkausjonojen vuoksi; mm. erilaisten palvelumaksujen ja lääkekulujen vuosiomavastuut eivät ehdi täyttyä leikkausten osuessa eri vuosille.

tavoitteena, mutta voimassa olevan ICD-10-luokituksen transsukupuolisuusdiagnoosin antamisen kriteerinä on kuitenkin yhä edelleen pysyvä kokemus vastakkaiseen sukupuoleen kuulumisesta. (Kondelin 2013, 59–60.) Kondelin kirjoittaa, että mikäli transhoidot kohdistuisivat identiteetin häiriön sijaan sukupuolidysforiaan, niitä voitaisiin tarjota sukupuoli-identifikaatiosta riippumatta niitä tarvitseville. Hänen mukaansa translakia voitaisiin uudistaa sanamuodoltaan esimerkiksi siten, että sukupuolen korjaaminen olisi mahdollista henkilölle, joka kokee kuuluvansa ”muuhun” sukupuoleen kuin johon hänet on väestötietojärjestelmässä merkitty. Tämä ei kuitenkaan vielä poistaisi sitä ongelmaa, että juridisessa järjestelmässä on vain kaksi sukupuolivaihtoehtoa, nainen ja mies, eikä kaikki koe kuuluvansa näistä kumpaankaan. (Kondelin 2013, 61.)

Tarkastelen seuraavaksi sukupuolen korjaushoitojen tarpeellisuutta ja transsukupuolisuutta selittäviä diskursseja. Keskityn erityisesti transyhteisön sisäisiin kiistoihin eri käsitteiden määritelmistä ja poliittisista pyrkimyksistä. Pohdin mm. sitä, minkälaisista lähtökohdista binääristen – selkeästi joko naisiksi tai miehiksi identifioituvien – transsukupuolisten ja muunsukupuolisten jaottelu on lähtenyt liikkeelle, mitä sillä on pyritty saavuttamaan ja minkälaisia etuja yhden käsitteen alle asettuminen voi tuoda mukanaan.

5.3 Transyhteisön sisäiset kiistat eri käsitteiden määritelmistä ja yhteisöä koskevista poliittisista päämääristä

Olenko mä transsukupuolinen? Mulle se on vaan sana. Suomessa jotkut erottelee trans- ja muunsukupuoliset erilleen siten että muunsukupuolisista käytetään sanaa transgender.

Mun mielestäni transsukupuolisuus ei millään tavalla sulje pois muunsukupuolisuutta. Mutta se, mihin mä asetun... Se on mulle ihan täysin sama, mitä sanaa tästä käytetään. Mähän oon mä.

Anne 37, Helsinki 2016

Yllä olevat 37-vuotiaan Annen sanat toimivat mielestäni hyvin johdatuksena transsukupuolisuudesta käytyyn keskusteluun, sillä Annen esimerkissä nousevat erinomaisesti esiin keskusteluun viime aikoina kohdistuneet haasteet. Transsukupuolisuuden lääketieteellinen määritelmä on pyritty haastamaan useista eri syistä niin transaktivismiin ja -tutkimuksen parissa kuin julkisessa keskustelussakin. Transsukupuolisuusdiagnoosi ensinnäkin perustuu dikotomiseen sukupuolijakoon vaatien samalla aiemmin kuvaamiani onnistuneita ”roolisuorituksia”. Toiseksi se rajaa

muunsukupuoliset ulkopuolelleen, minkä seurauksena ei ole ainoastaan oma diagnoosinsa vaan myös ei-binääristen transihmisten rajoittunut hoitopääsy ja syrjintä.

Vaikka yllä kuvatut ongelmat ovatkin yleisesti melko tunnustettuja, herättävät vakiintuneiden käsitteiden kyseenalaistaminen ja muuttaminen myös hämmennystä ja vastustusta. Lisäksi keskusteluun ilmaantuu uusia kysymyksiä ja huolenaiheita. Voidaan esimerkiksi kysyä, mitä tapahtuu, jos sukupuolen korjaushoitoja haluamattomat/tarvitsemattomat Annen kaltaiset muunsukupuoliset sisällytetään transsukupuolisuus-kategoriaan. Tuleeko transsukupuolisuudesta tällöin ilmaisullinen valinta tai kenties jonkinlainen kolmas sukupuolikategoria, jolloin binäärisillä transsukupuolisilla ei ole enää pääsyä mies- ja naiskategorioihin? Lisäksi voidaan kysyä, pitäisikö sukupuolen korjaushoitoja tarvitsemattomilla tai kehodysforiaa kokemattomilla ylipäätään olla oikeus puuttua lääketieteelliseen keskusteluun transsukupuolisuudesta. Eroavatko lääketieteellistä sukupuolen korjausprosessia ja normatiivisia leikkaustuloksia/päämääriä kritisoivat muunsukupuoliset ja/tai transtutkijat juurikaan niistä feministeistä ja queer-tutkijoista, jotka aikoinaan käyttivät transsukupuolisia omien poliittisten päämääriensä edistämiseen unohtaen samalla transihmisten todelliset kokemukset, kuten esimerkiksi kehodysforian ja jokapäiväiset haasteet erilaisissa vuorovaikutustilanteissa? (Vrt. esim. Rubin 1998, 273.)

Riki Lane kirjoittaa siitä, miten feministinen teoria ja transteoria haastavat binäärisen sex/gender-jaottelun, mutta tulevat samalla luoneeksi uuden oppositioparin vallankumouksellisen transgenderin ja konservatiivisen transsukupuolisen välille. Hänen mukaansa monet feministit ja queer-teoreetikot asettavat joko tarkoituksella tai tarkoittamattaan kumoukselliset, sosiaalisesti rakentuneet ja sukupuolen kaksijakoisuutta haastavat transgenderit ja konservatiiviset, essentialistiset, biologista determinismia kannattavat, sukupuoleltaan yhdenmukaiset transsukupuoliset vastakkain. Toisena ääripäänä toimivat Lanen mukaan puolestaan sellaiset transteoreettiset näkemykset, joissa transsukupuolisuus hahmotetaan useimmiten biologisena, synnynnäisenä ja ei-valittuna kokemuksena kun taas transgenderiys nähdään sosiaalisena, opittuna ja vapaasti valittuna ominaisuutena. Tällaisen jaottelun seurauksena on usein se, että vain transsukupuolisuus nähdään sosiaalisen ja juridisen tunnustamisen arvoisena, kun taas transgenderiys jää juridisen sukupuolen muutoksen – ja toisinaan myös sukupuolen korjaushoitojen – ulkopuolelle. (Lane 2009, ilman sivunumerointia.)

Tainio puolestaan korostaa queer-teorian vaikutuksen transaktivismiin ja identiteettipoliittisiin pyrkimyksiin olleen Suomessa melko vähäistä siitä huolimatta, että se näkyi amerikkalaisessa keskustelussa jo 1990-luvulla (Tainio 2013, 28). Vaikka dikotomista sukupuolikäsitystä ja transihmisten medikalisointia kritisoitiinkin järjestökentällä voimakkaasti vuosina 1995–1996 (Wickman 2001, 144–149; 208–213; Tainio 2013, 28), on kaksijakoinen sukupuolikäsitys hallinnut tämän jälkeen pitkälti julkista keskustelua transsukupuolisuudesta. Merkkejä lääketieteen paradigman muutoksesta essentialismiin taipuvasta ja dikotomisesta sukupuolinäkemyksestä identiteettien moninaisuuden laajemmin huomioonottavaan näkemykseen on Tainion mukaan vähitellen kuitenkin alkanut nousta ilmaan (ks. Tainio 2013, 27–28). Tällä hetkellä keskustelua trans- ja muunsukupuolisuudesta ohjaa nähdäkseni pitkälti pyrkimys vaikuttaa translakiin (563/2002: Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta), joka sisältää transihmisten ihmisoikeuksia polkevia ehtoja. Voimassa oleva laki mm. edellyttää, että juridisen sukupuolensa sukupuoli-identiteettiään vastaavaksi muuttavan henkilön on oltava täysi-ikäinen ja joko steriloitu tai muusta syystä lisääntymiskyvytön. (Kähkönen & Wickman 2013, 6; Tainio 2013, 28.) Lisäksi Suomen laki monien mielestä myös sivuuttaa hoidon järjestämiseen liittyviä kysymyksiä, eikä se ota riittävässä määrin huomioon ihmiselämän monimuotoisuutta. (Kähkönen & Wickman 2013, 7.)

Transyhteisössä ollaan melko yksimielisiä sairausleiman poistamisen, translain muutoksen sekä itsemäärättelyoikeuden vahvistamisen tarpeesta, vaikka joitakin poikkeuksia toki myös löytyy (ks. esim. <http://mustaorkidea.blogspot.fi/>). Esimerkiksi tutkimusaineistossani näkyy, miten myös hoitoihin vapaaehtoisesti hakeutuneet, binääriset transsukupuoliset kommentoivat lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen järjettömyyttä ja pyrkivät parantamaan ei-binääristen transihmisten oikeuksia:

Sitte piti kohtu ottaa pois. Mä olin siinä leikkauspöydällä, ja olin et hei otattekste näitä johonkin talteen. Se hoitaja vai mikä se oli naurahti, et ”ei, nää menee roskikseen”. Siinä vaiheessa tajusin, et nii, mä en tosissaan ikinä saa omia lapsia. Ja sit alko nukutusaine vaikuttaa.

Vasta sen leikkauksen jälkeen sai henkilötunnuksen vaihdettua. Se on järkyttävää. Mun mielestä se on ihmisoikeuksien vastaista, et sä et voi saada omia lapsia tän takia. Mut kyl ne lait tässä pikkuhiljaa muuttuu.

Luka 25, Helsinki 2015

Valo Vähäpassi kirjoittaa siitä, miten transsukupuolisuudessa rakentuu mahdottoman ruumiillisuuden figuuri. Hänen mukaansa synnyttävä mies saa osakseen ruumiillistaa rajaa mahdollisen ja oikean ruumiillisuuden sekä mahdottoman ruumiillisuuden välillä. ”Mahdottoman ruumiillisuuden figuuri toimii eräänlaisena rajana tai stop-merkkinä, ruumiillisena uhkakuvana tulevaisuudesta, johon voitaisiin kenties ajautua, mikäli joillekin ”mahdottomuuksille” annettaisiin lain suoja.” (Vähäpassi 2012, 46.) Tällaisten uhkakuvien torjumisen hintana on kuitenkin se, että esimerkiksi transnaisen on adoptoitava omat biologiset lapsensa, mikäli hänen juridinen sukupuolensa on muuttunut sulusolujen säilömisen ja lasten syntymän välisenä aikana. Vähäpassin mukaan lisääntymisklinikat saattavat myös tulkita lakia siten, että säilöttyjä sulusoluja ei voida juridisen sukupuolen muututtua enää käyttää. Vaikka kirurginen sterilointi ei yleensä kuulukaan vaatimukseen, vaan lisääntymiskyvyttömyys saavutetaan hormonihoitojen avulla, sekin saattaa tulla kyseeseen, mikäli hormonihoitojen aloittaminen ei ole jostakin syystä mahdollista tai se ei riitä kuukautisten loppumiseen. Tällöin lisääntymisoikeuksien rajoittaminen vaikuttaa konkreettisesti myös transmiesten mahdollisuuksiin tulla raskaaksi hormonihoitojen väliaikaisen keskeyttämisen avulla. (Ks. Vähäpassi 2012, 48–49.)

Moneen suuntaan toimivat oikeusdiskurssit

Eri diskurssien käytön taustalla vaikuttaa usein kysymys siitä, miten transsukupuolisuus tulisi esittää, jotta transihmiset tulisivat hyväksytyiksi yhteiskunnassamme. Wickman nimittää transyhteisön sisäpuolisten käyttämää näkökulmaa, joka hyväksyy binäärisen sukupuolikäsityksen, *mukautumis- tai sopeutumisenäkökulmaksi* (adjustment perspective). Hänen *sukupuolikapinalliseksi näkökulmaksi* (gender rebellion) kutsumansa näkökulma puolestaan perustuu eidentomiseen sukupuoliparadigmaan ja pyrkii haastamaan dikotomisen sukupuolikäsityksen sukupuolen ilmaisun vapautta painottavan diskurssin avulla. Näitä molempia transyhteisön sisäpuolisten näkökulmia yhdistää Wickmanin mukaan oikeusdiskurssi, jonka käytössä ilmenee kuitenkin tiettyjä eroja. Hyväksyntää painottavan näkökulman kannattajat nimittäin korostavat transihmisten oikeutta toteuttaa identiteettinsä mukaista sukupuolta – tulla hyväksytyiksi ”tavallisina” naisina ja miehinä – kun taas sukupuolikapinallisen näkökulman edustajat painottavat transihmisten oikeutta vapaaseen sukupuolen ilmaisuun, jota ei tarvitse oikeuttaa identiteetin käsitteen kautta. (Wickman 2001, 228.) Toisinaan nämä molemmat diskurssit yhdistyvät myös saman ihmisen puheessa:

Aiemmin, kun mä en tiennyt, että mulla on oikeuksia, mä ajattelin, että minä olen jotenkin väärässä, kun ihmiset oletti mut naiseksi. Mutta nykyään, kun tiedän että mulla on oikeus omaan sukupuoleen, niin se turhauttaa, kun ihmiset olettaa.

[...]

Kun sain myöhemmin tietää, että myös köyhemmät ihmiset pystyy saamaan hoitoja, turhauduin. Mä olisin halunnut tietää siitä jo ennemmin. En ymmärrä, minkätakia sain tietää asioista vasta nyt. Että mitä mä enää teen tässä kehossa. Tuntuu että tuhlasin monta vuotta elämästäni siihen että elin netissä enkä fyysisessä elämässä.

Iiro 28, Oulu 2015

Yllä olevassa Iiron kuvauksessa näkyy, miten myös lääketieteellisiä hoitoja voidaan sekä tukea että vastustaa oikeusdiskurssin avulla. Oikeusdiskurssilla voidaan mm. tukea juridislääketieteellistä diskurssia painottamalla yksilön oikeutta korjaushoitojen saamiseen. Tällöin ongelmana nähdään lähinnä tiedon puute tai sen liian myöhäinen saaminen. Vaihtoehtoisesti oikeusdiskurssilla voidaan hyökätä medikalisaatiota ja luonnollisuusrepertuaaria vastaan painottamalla yksilön oikeutta määrittellä itse oma sukupuolensa anatomisista ja juridisista seikoista riippumatta. Toisaalta nämä kaksi oikeusdiskurssia voidaan myös yhdistää, jolloin voimme vaatia samaan aikaan sekä oikeutta yksilöllisiin korjaushoitoihin että painottaa hoitojen määrästä, vaiheesta, juridisesta sukupuolesta ja/tai muiden ihmisten tulkinnoista riippumatonta itsemäärittelyoikeutta.

Diskurssien moninaiset tavoitteet ja seuraukset

Sen lisäksi, että tämän luvun – 5.3 – alussa esittämäni transsukupuolisuuden määrittelyyn liittyvät kysymykset eivät ole yksinkertaisia, tilannetta ei nähdäkseni myöskään helpota se, että samalla transsukupuolisuutta selittävällä diskurssilla saattaa olla jopa täysin vastakkaisia seurauksia. Esimerkiksi binäärisen sukupuolijärjestelmän haastava *sukupuolikapinallinen diskurssi* – transyhteisön sisäpuolisten näkökulma, joka haastaa dikotomisen sukupuoliparadigman sukupuolen ilmaisun vapautta painottavaa diskurssia apunaan näyttäen (ks. Wickman 2001, 228) – voi samaan aikaan sekä vahvistaa transihmisten itsemäärittelyä ja sukupuolen ilmaisua että heikentää heidän mahdollisuuksiaan tulla hyväksytyiksi ”tavallisina” ihmisinä. Monimutkaiset, tuttuja ajatuskuvioita haastavat määritelmät nimittäin johtavat usein siihen, että yhä harvempi valtaväestön edustaja joko ymmärtää tai haluaa oppia ymmärtämään

transihmisten sukupuoli-identiteettejä ja kokemuksia. Voimakas kritiikki binääristä sukupuolijärjestelmää kohtaan näkemykseni mukaan sekä vapauttaa transihmisten itseilmaisua että tuo mukanaan vastustajia, joiden mukaan binääristä poikkeaminen on ”epänormaalia” tai uhka vallitsevalle sukupuolijärjestelmälle. Lisäksi osa binääristä transsukupuolisista kuvaa kokevansa transnormatiivisuuden kritiikin ja ei-binääristen sukupuolen kokemusten esiintuomisen uhaksi sukupuolen korjaushoitoihin pääsulle sekä transihmisten integroitumiselle yhteiskuntaan ”tavallisina” naisina ja miehinä (ks. Wickman 2001, 195–169, 213).

Wickmanin kuvaukset transukupuolisten ja transvestiittien välisistä kiistoista toimivat nähdäkseni hyvin pohjana myös tämän päivän keskusteluille muunsukupuolisten/transgendereiden ja binääristen transsukupuolisten eroista sekä selityksenä heidän välisille diskursiivisille kiistoilleen. Monet transsukupuoliset nimittäin käyttävät yhä edelleen Wickmanin kuvaamaa 1980-luvulla suosituksi nousutta kärsimysdiskurssia, jonka avulla he painottavat niin sukupuolen korjaushoitojen välttämättömyyttä kuin sukupuoliristiriidan aiheuttamia päivittäisiä ongelmiakin. Transsukupuollisuus kuvataan tässä diskurssissa hyvin vakavaksi tilaksi, ja korjaushoitojen tarvetta selitetään ensisijaisesti sukupuolidysforialla. Wickmanin kuvaamat transvestiitit puolestaan eroavat transsukupuolisista erityisesti siinä, että monet heistä välttelevät politisoivia diskursseja transsukupuolisuudesta ja kuvaavat toimintaansa pikemminkin harmittomana ja viattomana hauskanpitona kuin vakavana asiana. (Ks. Wickman 2001, 117–118.) Siitä huolimatta, että monet muunsukupuoliset ovat poliittisesti hyvinkin aktiivisia, tällaisen puheen voidaan nähdäkseni katsoa tulevan lähelle niiden muunsukupuolisten puhetta, jotka kertovat pikemminkin leikittelevänsä sukupuolella ja pyrkivänsä horjuttamaan binääristä sukupuolijärjestelmää kuin merkittävästi kärsivänsä siitä.

Kuten esimerkiksi Josephine Krieg toteaa, osa transihmisistä pelkää transsukupuolisuutta selittävän sosiaalisen mallin käytön olevan joko tehotonta tai pahimmassa tapauksessa jopa kääntyvän itseään vastaan. Hän myöntää, että sosiaaliseen malliin – jossa esimerkiksi sukupuolidysforia nähdään pikemminkin cisnormatiivisesta yhteiskunnasta kumpuavana tekijänä kuin yksilöstä lähtöisin olevana ongelmana – liittyvät huolenaiheet, kuten pelko hoitoon pääsyn rajoittumisesta, ovat todellisia ja että transaktivistien käyttämiä diskursseja tulee tarkastella varoen. Lopputuloksena ei saa hänen mukaansa olla se, että transsukupuolisuuden (laajasti ymmärrettynä) uudelleenmäärittäminen johtaa siihen, että nämä määritelmät pikemminkin oikeuttavat palveluiden ja oikeuksien

takaisinvetämisen kuin tulevat parantaneeksi niitä. Tästä huolimatta sosiaalisen mallin käytön voidaan kuitenkin katsoa mahdollistavan eri diskurssien potentiaalisten seurauksien tarkastelun ja uudenlaisien ratkaisujen etsimisen. (Krieg 2013, 46.)

Olen tässä tutkielmassani päätenyt erottelemaan trans- ja muunsukupuoliset lähinnä siksi, että kaikki muunsukupuoliset eivät koe tarvitsevansa sukupuolen korjaushoitoja ja/tai tunne sukupuolidysforiaa. Koin tutkielmaa aloittaessani erittäin tärkeäksi erottaa vähintään sukupuolidysforiasta kärsivät ja sukupuolen korjaushoitoja tarvitsevat transihmiset pelkästään pukeutumisen avulla sukupuoli-identiteettiään ilmaisevista muunsukupuolisista, sillä pelkäsin transsukupuolisuus-kategorian liiallisen laajentamisen johtavan binääristen transsukupuolisten aseman heikentymiseen – pääasiassa hoitojen välttämättömyyden kyseenalaistamiseen ja sukupuolen sosiaalisten ulottuvuuksien vähättelyyn eli toisin sanoen ympäröivän todellisuuden kieltämiseen. Tutkielman edetessä olen kuitenkin alkanut nähdä asian toisin. Etenkin alaikäiset ja terveydellisistä syistä hoitojen ulkopuolelle jäävät transihmiset kärsivät usein dysforian ja hoitojen liiallisesta painottamisesta. Lisäksi lääketieteen rooli nykyisessä muodossaan heikentää myös korjaushoitoja tarvitsevien mahdollisuutta vaikuttaa omiin hoitoihinsa riittävässä laajuudessa – esim. sukelinkirurgiaan sisältyy paljon ehtoja, jotka liittyvät pikemminkin normatiivisen lopputuloksen aikaansaamiseen kuin transihmisten yksilöllisten toiveiden toteuttamiseen ja erogeeniset tunteet maksimoimiseen. Nämä lähtökohdat huomioon ottaen transsukupuolisuus-kategorian laajentamisen voidaankin mielestäni nähdä binääristen transsukupuolisten aseman heikentämisen sijaan pikemminkin mahdollistavan oikeuksien vaatimisen yhä suuremmalle ihmisryhmälle – eikä tätä ryhmää voida enää sivuuttaa yhtä helposti kuin ennen olemattoman pienenä vähemmistönä, jonka tarpeet jäävät jatkuvasti ”isompien ongelmien” varjoon. Tällöin esiin nousee kuitenkin sellaisia uusia kysymyksiä kuin, miten korjaushoitojen tarvetta tulisi perustella, mikäli niitä ei enää oikeuteta kärsimysdiskurssilla.

Kärsimysdiskurssista vastadiskurssien suureen suosioon

Wickmanin mukaan ongelmia ja vastoinkäymisiä painottavan diskurssin haittapuolia on alettu tunnistaa ja kritisoida transyhteisön sisällä 1990-luvulta alkaen. Kärsimysdiskurssin on esimerkiksi pelätty kääntävän nuoret, transyhteisöön liittymistä ja sukupuolen korjaushoitoja harkitsevat, ihmiset pois. (Wickman 2001,

117–118.) Olen osittain samaa mieltä tällaisen kritiikin kanssa ja pidän erittäin tärkeänä positiivisten kokemusten esilletuomista. Tästä huolimatta on myös tärkeää painottaa, että luonnollisuusrepertuaari ja normaaliusdiskurssi näkyvät yhä edelleen vahvoina monien perheiden arvomaailmassa, lainsäädäntöä koskevissa keskusteluissa sekä erilaisten uutisten kommenttiosastoilla. Muun muassa asuinalue, työyhteisö ja sosioekonominen tausta vaikuttavat siihen, miten helppoa tai vaikeaa oman sukupuoli-identiteetin ilmaiseminen voi olla. Tämä näkyy esimerkiksi 25-vuotiaan Lukan kertomuksessa:

Duunarimaailmassa ei kyl oo niin helppoo. Nykyisessä työpaikassa ne ei tiedä tästä. Ei niille voi sanoo, ne on sellasia persuja kaikki. Oon mä miettinyt et mitä jos tulisin niille kaapista ulos, mut multa vois lähtee työpaikka oikeesti alta, koska ei ne hyväksyis sitä. Välillä ku asennetaan jotain, me ollaan tosi lähekkäin. Ni siitä katois se rentous, ei se varmaan onnistuis.

Luka 25. 2015 Helsinki

Transihmisten välisistä, usein suuristakin, eroista huolimatta voidaan kuitenkin todeta, että kärsimysdiskurssin käyttö on vähentynyt huomattavasti viime aikoina. Tulkintani mukaan sitä on lähdetty jopa haastamaan jonkinlaisella vastapuheella, sillä siinä missä aikaisemmin on korostettu läheisille kertomisen vaikeutta, ongelmia perhesuhteissa ja työyhteisössä esiintyviä ennakkoluuloja, nykyisin yhä useammat painottavat pelänneensä turhaan muiden ihmisten reaktioita. Tämä näkyy mm. seuraavissa aineistoesimerkeissäni:

Mun suurimpia pelkoja oli, että mua ei enää hyväksytä, musta ei enää pidetä. Oon aina ollut se hyvä tyyppi ja tykännyt ihmisistä, ja pelkäsin, että menetän sen.

Väärässähän mä olin.

Mulla ei katkennut yhtään kaverisuhdetta. Äiti otti asian ok – isä kuoli 2008 eikä saanut asiasta koskaan tietää. Jopa mun suvussa sellaiset vähän vanhoillisemmat ihmiset eivät nähneet tässä ongelmaa.

Alexia 38, Tampere 2015

Yleisesti ottaen mun perhe suhtautui tähän hyvin. Ajattelin ensin, että mun isä ja äitipuoli ottaisivat tän tosi raskaasti ja olisivat ihan shokissa. Mutta kun kerroin asiasta, mun äitipuoli olikin, että ”Ai sä olet transsukupuolinen? Mutta sehän on ihanaa!”. Mä olin että täh, mitä täällä tapahtuu. Kävi ilmi, että yksi heidän perhetuttunsa lapsi oli korjannut sukupuoltaan parikymppisenä. Lapsesta tuli prosessin myötä enemmän oma itsensä ja paljon onnellisempi. Mun isä ja äitipuoli olivat nähneet tän ja ymmärtäneet, että se oli ollut oikea ratkaisu.

Diskursiivista muutosta kärsimyksen ja vaikeuksien painottamisesta turhien pelkojen korostamiseen selittää hyvin pitkälti aika. Yllä olevassa 39-vuotiaan Jamien kertomuksessa näkyy, miten esimerkiksi valtaväestön kasvava tietoisuus transsukupuolisuudesta ja sukupuolen korjausprosessin katsominen vierestä vähentävät samalla ennakkoluuloja ja auttavat ymmärtämään transihmisten tekemiä valintoja. Myös 46-vuotias Jaana painottaa sitä, miten hänen muuttaessa Turkuun 25 vuotta sitten ”täällä vielä osoiteltiin ja naurettiin, mutta nyt ei ole enää sellaista”. ”Katsotaan vain pitkään jos jotain”, hän toteaa. Jaanan kanssa saman ikäinen Elise puolestaan kertoo työskentelevänsä vanhusten kanssa, joiden kanssa voisi helposti kuvitella tulevan konflikteja, koska he eivät osaa määritellä Elisen sukupuolta. ”Mutta pienintäkään ongelmaa ei ole tullut”, Elise selventää.

Siitä huolimatta, että kärsimysdiskurssia haastavien, turhia pelkoja ja suurta yhteiskunnallista muutosta painottavien diskurssien käyttö on lisääntynyt merkittävästi, kärsimyspuhe näkyy vieläkin vahvana esimerkiksi transihmisten menneisyyden kuvauksissa. Sen avulla perustellaan edelleen esimerkiksi sukupuolen korjaushoitojen tarvetta, ja vastadiskurssit lähtevät vain harvoin haastamaan lääketieteen diskurssia. Vastadiskurssien kuvaaman onnellisuuden taustalla on päinvastoin usein juuri onnistunut sukupuolen korjausprosessi ja sen kautta saavutettu muutos sosiaalisessa roolissa. Tällöin ne eivät onnistu haastamaan lääketieteen määrittelyvaltaa, vaan pahimmillaan jopa häivyttävät korjausprosessin sisältämät ongelmat kuvaamalla sen jälkeistä aikaa vain positiivisten kokemusten näkökulmasta. Tästä huolimatta sen kaltaiset lausahdukset kuin ”ei musta tunnu, että mä olisin mikään Frankensteinin hirviö tai että olisin jotenkin vähemmän osa yhteiskuntaa” ja ”itse asiassa musta tuntuu, että mä olen nykyisin enemmän kuin koskaan samanlainen kuin muut” (Jamie 39, Helsinki 2015) onnistuvat parhaimmillaan purkamaan jakoa trans- ja cisihmisten välillä sekä muuttamaan näkemystä, jonka mukaan transihmiset ovat jotenkin keskeneräisiä tai keinotekoisia miehiä ja naisia.

Moninaisten erojen huomioimisen tärkeys

Transyhteisön sisällä syntyy helposti riitoja, kun joko vapaamielisessä, itsemääritystä kunnioittavassa yhteisöissä elävät, ainoastaan vähän sukupuolidysforiaa kokevat transihmiset, kritisoivat perinteisiä sukupuolikäsityksiä ja normatiivisia korjaushoitoja tai vaihtoehtoisesti voimakkaasta dysforiasta kärsivät korostavat sukupuolen

korjaushoitojen tarvetta jonkinlaisena ehtona transsukupuolisuus-kategoriaan kuulumiselle. Samalla kuitenkin unohdetaan, että sukupuolidysforia on pitkälti sidoksissa sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, vaikka se heijastuisikin fyysisinä tuntemuksina. Me binääriset transsukupuoliset emme voi tietää, miten kokisimme kehollisuutemme, mikäli olisimme saaneet täyden tunnustuksen identiteettillemme – vaikka sukupuolen korjaushoitojen tarve olisikin yhä jäljellä, koettu dysforia voisi siitä huolimatta olla vähäisempää tai näkemyksemme sukupuolesta toisenlainen. Eivätkä sukupuolidysforiasta vain vähän tai ei ollenkaan kärsivät transihmiset heidän tiedä, miten he suhtautuisivat sukupuoleensa ja sukupuolen ilmaisun mahdollisuuksiinsa ei-normatiivisella tavalla, mikäli he eivät olisi saaneet tunnustusta sukupuoli-identiteetilleen. Kuten jo johdannossa mainitsin, omakin kokemukseni sukupuolestani – siitä, koenko olevani normatiivinen mies vai transmies – vaihtelee tilanteittain. Useimmiten en näe eroa itseni ja muiden miesten välillä, mutta alastomuutta vaativissa tilanteissa muistan kuitenkin yhtäkkiä olevani transsukupuolinen.

Samantha Frostin mukaan materia onkin aina vallan kyllästämää: instituutiot, objektit ja ruumiit kirjaimellisesti materialisoituvat valtasuhteissa. Normit ja kulttuuriset muodostelmat nousevat historiallisista käytännöistä, jolloin ne eivät ainoastaan rajoita ja kutsu oman käytöksen kontrollointiin, vaan ne myös vaikuttavat toiveisiimme, ryhtiimme, eleisiimme ja meidän fenomenologiseen kokemukseen itsestämme. (Frost 2011, 73.) Näin ollen kysymys siitä, kumpi on aidompi, identiteetti vai ruumiillisuus – tai esimerkiksi transsukupuolisuus vai muunsukupuolisuus – on turha, sillä molemmat niistä ovat ilmiöitä, joita eletyt kokemukset ovat muovanneet. Ne ovat riippuvaisia niin tietystä kulttuurista, yksilön seksuaalisesta suuntautumisesta kuin hänen ruumiistaankin. Kuten olen aiemmin jo todennut, keho voi olla monella tavalla maskuliininen tai feminiininen – toiset käyvät miehistä/naisista jo ennen korjaushoitoja, kun taas toiset eivät saa tunnustusta identiteetilleen edes korjaushoitojen jälkeen esimerkiksi suuren kokonsa vuoksi –, eri yhteisöjen sisällä eri ominaisuudet saavat eri painoarvon – vrt. homoyhteisön peniskeskeisyys tai lisääntymiskyvyn merkitys heteroyhteisössä – ja elämäntilanteella saattaa olla valtava vaikutus sukupuolen kokemukseen – sinkkuna sukuelimet saavat usein suuremman painoarvon kuin vakituisessa suhteessa, jossa oman kumppanin hyväksyntä saattaa riittää. Sukupuoli-identiteetissä onkin näin ollen aina kyse ruumiillisesta identiteetistä, eikä sitä siksi voida jakaa aitoihin ja alkuperäisiin (biologisiin) ja opittuihin ja keinotekoisiiin (sosiaalisiin/kulttuurisiin) ominaisuuksiin. (Vrt. Pulkkinen 1998, 183.)

Tällainen lähestymistapa transsukupuolisuuteen mahdollistaa sekä kärsimyksen ja sukupuoliristiriidan painottamisen että sukupuolen ilmaisun vapauden korostamisen tavalla, joka ei edellytä kiinteää sukupuoli-identiteettiä tai tietynlaista sukupuolikokemusta. Sukupuolidysforian ja kärsimyksen voidaan ajatella olevan yhtä aikaa sekä kehosta kumpuavaa että olosuhteiden aiheuttamaa. Sukupuolidysforian määrän voidaan katsoa olevan pikemminkin tilannesidonnaista kuin merkki yhtenäisestä ja lopullisesta sukupuolikokemuksesta. Sama ihminen saattaa esimerkiksi tutussa ympäristössä olla melko tyytyväinen kehoonsa ja sukupuolen ilmaisun mahdollisuuksiinsa, kun taas tietyt tilat tai vieraat ihmiset saattavat aiheuttaa hänessä epävarmuutta tai saada hänet hetkellisesti jopa vihaamaan kehoaan tai yksittäisiä piirteitään. Mikäli kuitenkin siirrymme puhumaan yhtenäisen identiteetin sijaan jatkuvasti vaihtelevista identifikaatioista ja eri tilanteissa aktivoituvasta sukupuolidysforiasta, törmäämme hyvin nopeasti kysymykseen transsukupuolisuuden diagnostisista kriteereistä ja sukupuolen korjaushoitojen järjestämisestä.

Olen aikaisemmin tässä tutkielmassani ehdottanut mm. resurssien siirtämistä sukupuoli-identiteettien tutkimisesta moninaisen tiedon tuottamiseen ja jakamiseen, jonka ansiosta mahdollisten katujien määrä on helppo minimoida, ja keskittymistä kokonaisvaltaisen tuen tarjoamiseen. Jäljelle jää kuitenkin yhä edelleen sellaisia kysymyksiä kuin, tulisiko julkisen terveydenhuollon kattamat sukupuolen korjaushoidot perustua voimakkaan sukupuolidysforian hoitamiseen vai pitäisikö ne avata myös hyvin lievää dysforiaa kokeville trans- ja muunsukupuolisille, jotka toivovat vain pieniä muutoksia ulkoiseen olemukseensa. Julkisella puolella hoidot kuitenkin oikeutetaan hyvin pitkälti kärsimyksellä ja ongelman vakavuudella, jolloin esimerkiksi rintojen pienennystä toivovat cisnaiset ja voimakkaan laihtumisen vuoksi ylimääräisestä ihosta kärsivät ihmiset saavat hoitoja vasta täytettyään tietyt vähimmäisrajat. Tämän vuoksi en haluakaan ottaa kantaa tässä tutkielmassani sen tarkemmin sukupuolen korjaushoitojen järjestämiseen julkisen terveydenhuollon piirissä, vaan pyrin sen sijaan korostamaan yksilön oikeutta päättää itse omasta kehostaan ja sukupuolen määrittelystään; tapahtuipa tämä sitten yksityisen plastiikkakirurgin vastaanotolla tai julkisen terveydenhuollon piirissä.

Tarkastelen seuraavaksi vielä lyhyesti trans- ja muunsukupuolisuuden vaihtoehtoisia määritelmiä, hormonihoitojen omatoimista aloittamista ja terveydenhuoltojärjestelmän suhtautumista ihmisiin, jotka hankkivat tarvitsemansa korjaushoidot tai osan niistä virallisen järjestelmän ulkopuolelta. Tämän jälkeen

käsittelen vielä muutamalla sanalla transtutkimuksen ja -aktiivisuuden haasteita.

5.4 Vaihtoehtoiset tulkinnat ja transtutkimuksen tulevaisuus

Olen pyrkinyt tässä tutkielmassani kuvaamaan sekä juridislääketieteellisten auktoriteettien transihmisiin kohdistamaa valtaa että nostamaan esiin kokemuksia, jotka jäävät usein julkisessa keskustelussa näkymättömiin. Transtutkimuksen piirissä on jonkin verran jo tutkittu virallisen sukupuolen korjaushoitojen ulkopuolelle pudonneita transihmisiä, jotka ovat aloittaneet esimerkiksi hormonihoitot omatoimisesti (mm. Repka & Repka 2013), mutta toivottua diagnoosia ja/tai hoitoja vaille jääneet, yksin selviämään jätetyt transihmiset ansaitisivat mielestäni vielä lisähuomiota. Olisi esimerkiksi mielenkiintoista kuulla, miten kielteiset päätökset ovat vaikuttaneet hoitoja toivoviin transihmisiin. Ovatko he esimerkiksi selvinneet päätökseen johtaneista mielenterveysongelmista omin voimin vai ajautuneet entistä huonompaan tilaan?

Tutkimusaineistossani 31-vuotias Camille kertoo aloittaneensa hormonikorvaushoidot omatoimisesti jo tutkimusjaksonsa aikana, joka venyi kohtuuttoman pitkäksi ja päättyi kehotukseen palata takaisin uudella lähetteellä, määrittelemättömän ajan päästä. Mielestäni hänen kertomuksensa osoittaa hyvin sen, miten negatiivisesti vallan omiin käsiin ottamiseen transpoliklinikoilla suhtaudutaan:

Mä aloitin hormonit ilman valvontaa jo silloin kun kävin transpolilla. Siellä ei tarjottu verikokeita, ne oli vaan että voi voi, omapa on riskisi, tää on sun omalla vastuulla. Kyllä mä olisin aloittanut ne lääkärin valvonnassa, jos se olisi ollut mahdollista. Mä tarvitsen hormoneita, mun elämä olisi ihan helvettiä, totaalista paskaa ilman niitä.

Camille 31, Turku 2015

Repkan ja Repkan mukaan sukupuolen korjaushoitoja tarvitsevat kokevat olevansa lääketieteen edustajien stigmatisoimia ja ylhäältä päin harjoitetun vallan uhreja niin kauan kuin transsukupuolisuus määritellään psykiatrisen diagnoosin kautta. Sekä diagnostiset käytännöt että kriittisten näkökulmien puute ruokkivat heidän mukaansa ajatusta siitä, että esimerkiksi diagnoositta jääneet omatoimisesti hoitonsa aloittaneet transihmiset olisivat irrationaalisia, itsekkäitä ja epätoivoisia tapauksia, jotka eivät ymmärrä ottamiaan riskejä. Ensiluokkaisena ja objektiivisena pidetyssä terveydenhuollossa usein ajatellaan diagnoosin kyseenalaistamisen tai hoitojen omatoimisen aloittamisen olevan merkki siitä, että henkilö on irtaantunut

todellisuudesta, sen sijaan, että se nähtäisiin seurauksena lääketieteen ulossulkevista käytännöistä. (Ks. Repka & Repka 2013, 115.) Mikäli me kuitenkin tarkastelemme hoitojen omatoimista aloittamista (self-medication) aktiivisena yrityksenä ottaa oma keho ja elämä haltuun ja saavuttaa tätä kautta parempi terveys, aiemmin kuvaamani tulkinta muuttuu melkoisesti (vrt. Repka & Repka 2013, 119).

Kriegin mukaan sekä queer- että vammaisidentiteetit haastavat normeja poikkeamalla sellaisista hegemonisista konsepteista kuin heteroseksuaalisuus ja/tai kyvykkyys. Molemmissa teorioissa korostetaan sitä, miten kulttuuriset hegemoniat ovat jääneet laajalti näkymättömäksi yhteiskunnallisessa keskustelussa samaan aikaan kuin niiden ”vastakohtat” on määritelty poikkeaviksi. Transidentiteettien ja -kokemusten patologisoinnin taustalla, samoin kuin erilaisten vammojen tai rajoitteiden, onkin usein näkemys, jonka mukaan normista poikkeava yksilö on jollakin tavalla puutteellinen. (Krieg 2013, 46.) Puhe sukupuoli-identiteettiin liittyvistä ongelmista ja transsukupuolisuudesta kärsimisestä vierittää helposti vastuun transihmisten kohtaamista ongelmista yksilöille ja patologisoi itse kokemukset sen sijaan että se herättäisi keskustelua cisnormatiivisen yhteiskunnan roolista sukupuolidysforian aiheuttajana (Repka & Repka 2013, 112). Juuri tämän vuoksi meidän tulisi kiinnittää yksilöllisten erojen ja tarpeiden lisäksi huomiota myös ympäristön stigmatisoivaan ja patologisoivaan rooliin.

Tutkimusaineistossani painotetaan, miten erityisesti transnuoria kohdellaan kuin he eivät tietäisi, mitä he kokevat. Muun muassa 28-vuotias Iiro toteaa, että ”jos nuorta, joka on muutenkin epävarma kaikesta, kohdellaan silleen että sä et tiedä mitä sä koet ja sä et saa mitään apua, niin sä laitit sen nuoren ihan saatanallisiin ongelmiin”. Hänen mielestään vähintään murrosikää tulisi voida siirtää lääkkeillä siihen asti, että laki katsoo ihmisen olevan riittävän vanha tietämään, mitä sukupuolta hän on. Lisäksi hän toteaa koko prosessin olevan ylipäätään ”hulvattoman naurettava”. Hän kertoo, miten hänelle tehtiin ”kaikki älykkyys- ja hulluustestit ja muut” ja hänen oli vain tyydyttävä miettimään, miten tällaiset tutkimukset liittyvät hänen sukupuoleensa. Iiro kuvaa testejä seuraavin sanoin:

Niissä testeissä on paras olla näsäviisastelematta. Siellä oli kysymys tyyliin ”Uskotko, että pappi voi parantaa käsillä?” – no totta kai voi, jos sillä on myös lääkärin koulutus. Mutta jos sä laitit siihen kyllä, niin ne olettaa, että sä luulet että se pystyy maagisilla voimilla parantamaan ihmisiä. Niin kun ne kumminkin tulkitsee näsäviisastelun väärin, niin kannattaa miettiä mahdollisimman kapulasti ne asiat.

Iiro 28, Oulu 2015

Tarkastelen seuraavaksi vähän tarkemmin sitä, miten transihmisten käsitystä terveydestä ja heille ominaisesta kehollisuudesta on arvosteltu niin lääketieteen edustajien kuin valtaväestönkin toimesta. Väitän, että ”normaalius” ei ole aina tervettä ja ei-normatiivisuus voi itse asiassa olla toisinaan hyvinkin tervettä.

Ei-normatiivinen voi olla myös erittäin tervettä

Repkan ja Repkan (2013, 107) mukaan transkokemusten ja -identiteettien psykopatologisointi rakentuu ajatukselle, jonka mukaan ”trans” on jotakin luonnotonta ja ei-haluttua. Susan Stryker puolestaan kirjoittaa siitä, miten moraalista argumenttia luonnottomuudesta on usein käytetty transihmisiä vastaan. Kuten toin jo luvussa kolme esille, hänen mukaansa osa ihmisistä haluaa esimerkiksi ajatella, että transihmisten korjausleikkaukset ja pukeutumiskäytännöt ovat vain teknisiä parannuksia tai että heidän käyttämänsä proteesit merkitsevät keinotekoista lisäystä luonnolliseen kehoon. Tämän vuoksi toteamus siitä, että sen enempää cis- kuin transihmiset eivät koskaan ole olleet luonnollisia, vaan luonto itsessään on aina jo valmiiksi teknologian muokkaama, on Strykerin mukaan tehokas keino haastaa luonnottomuusväite. (Stryker 2013, 149.) Kuten Frost toteaa, biologia, kulttuuri, organismit ja kontekstit ovat kaikki vuorovaikutuksessa keskenään. Ne liittyvät toisiinsa jatkuvasti, provosoivat ja haastavat toisiaan, ja näin ollen ne myös muokkaavat toisiaan. (Frost 2011, 77.)

Strykerin mukaan meidän tuleekin vastustaa ajatusta, jonka mukaan kansalaisuuteen liitettyjen oikeuksien ja etujen saavuttaminen vaatii normeihin sulautumista ja niiden viljelyä – mukaan lukien sukupuolinormit – tai ainoana sosiaalisesti hyväksyttävänä lääketieteellisinä toimenpiteinä pidetään normaaliutta tuottavia hoitoja. Hänen mukaansa meidän tulee vastustaa etenkin sellaisia terveystähtäyksiä, jotka perustuvat normeihin sopimattomien ihmisten moraaliseen sensurointiin, ja myöntää, että toisinaan vallitsevien terveystähtäysten vastustaminen on välttämätöntä. (Stryker 2013, 153.) Esimerkiksi tutkimusaineistostani poimimani Camillen kertomus toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten transihmisten tarvitsee toisinaan pyrkiä vakuuttamaan muut siitä, että se, mitä yleisesti ottaen pidetään epäterveenä, onkin itse asiassa heidän hyvinvointiaan ja terveystään kohottavaa (vrt. Stryker 2013, 154). Stryker vertaa transihmisten hoitojen tarvetta feministiseen lisääntymiskeskusteluun ja painottaa transihmisten tarvitsevan palveluita ei-patologiseen tilaan, joka on usein muiden leimaama – samoin kuin epätoivottu raskaus

ja abortti. Sekä sukupuolen korjaushoidoissa että abortissa on kyse toimenpiteistä, joita kaikki eivät tarvitse ja joiden päämääränä on tehokas, turvallinen ja laillinen hoito ennemmin kuin hoidottomuus tai vaarallinen hoito. Tästä huolimatta ei hänen mukaansa kuitenkaan ole väärin kääntyä affektiivisesti ja poliittisesti pois päin ideasta, jonka mukaan transihmisten toiveet ja unelmat täyttyvät parhaiten asianmukaisilla lääketieteellisillä hoidoilla. Halusimmepa sitten hoitoja tai emme. Voimme yhtä hyvin kääntyä kohti uusia keskusteluja, erityisesti poliittista keskustelua moninaisuuden ja erojen viljelystä. (Stryker 2013, 159.)

Kuten olen jo aikaisemmin todennut, lääketiede ei ole ainoastaan neutraalia sairauksien tutkimista ja parantamista, vaan sen sijaan lääketieteen käytänteet, sen parissa käydyt keskustelut ja käytetyt käsitteet myös ylläpitävät tehokkaasti binääristä sukupuolijärjestelmää ja toimivat sosiaalisen kontrollin välineinä (ks. Aarnipuu 2008, 107). Tämän vuoksi meidän tuleekin pitää mielessämme aina se, keiden kehoista ja terveydestä me puhumme; minkälaisia normeja, standardeja ja tarkoituksia keskusteluun liittyy. Voimme esimerkiksi kysyä, ovatko kehomme olemassa meitä itseämme varten vai ovatko ne valtion omaisuutta. Kenellä tulisi olla oikeus päättää, miten juuri minun kehoni tulisi elää? (Ks. Stryker 2013, 163.)

Olen samaa mieltä Strykerin kanssa siitä, että siinä ei ole mitään vikaa, jos tavoittelee ”normaaliutta” ja haluaa tulla arvostetuksi. Sen sijaan on ongelmallista väittää, että elämän arvo tai ihmisen tapa olla maailmassa perustuu siihen, sopeutuuko hän normeihin vai ei. Kuten Stryker toteaa: ”Transsukupuolisuus on queeria, queer ei ole normaalia, eikä myöskään normaalius ole tervettä. Queer terveys ei ole normaalia, ja transihmisten terveys on queeria.” (Stryker 2013, 163.) Juuri tämän vuoksi transkokemusten ja -identiteettien psykiatrisesta diagnosoinnista tulisikin luopua ja keskittyä sen sijaan psykiatrisen leiman poistamiseen ja vähemmän cisnormatiivisen yhteiskunnan puolesta työskentelemiseen.

6. LOPUKSI

Tarkastelin pro gradu -tutkielmassani normatiivisen transnarratiivin ja transaktivismiin vaikuttamista transihmisten itsemäärittelyyn ja tapaan sanallistaa menneisyyttään. Lähestyin aineistoani – eli *Sukupuolena ihminen* -projektia – diskurssinalalyysin ja feministisen etnografian avulla hyödyntäen samalla myös niin kutsuttua transgender-standpoint -näkökulmaa. Tämä tarkoittaa sitä, että tein tutkimusta transihmisestä transihmisistä ja pyrkimyksenäni oli edistää transihmisten toimijuutta ja asemaa yhteiskunnassamme. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni olivat sekä eri auktoriteettien ja epätasaisten valtasuhteiden vaikutus tiedon tuottamiseen ja transihmisten mahdollisuuksiin valita tarvitsemansa sukupuolen korjaushoidot että sukupuoli-identiteetin tutkimusten tarpeellisuuden pohtiminen. Kysyin esimerkiksi sitä, miten pelko mahdollisista katujista vaikuttaa lääketieteen käytäntöihin ja millä tavoin tyytyväisyys valittuihin hoitoihin olisi helpointa varmistaa. Tapahtuuko tämä pitkien, raskaiden ja transihmisten itsemäärittelyyn puuttuvien sukupuoli-identiteetin tutkimusten avulla vai kenties hoitokäytäntöjä muuttamalla?

Aloitin tutkielmani tarkastelemalla erilaisia sukupuolen tulkintarepertuaareja, joita vasten transihmiset muodostavat sukupuoli-identiteettinsä. Lähdin liikkeelle tarkastelemalla feministisestä tutkimuksesta alkunsa saaneen biologisen ja sosiaalisen sukupuolen jaottelun lähtökohtia. Tulkintani mukaan näkemys sosiaalisesta sukupuolesta mahdollistaa sekä biologisten sukupuolipiirteiden ja niistä kumpuavien oletusten tunnustamisen että sukupuoliroolien kyseenalaistamisen. Ongelmana on kuitenkin se, että biologinen sukupuoli nähdään usein sosiaalista sukupuolta aidompana ja jonkinlaisena viimesijaisena sukupuolen määrittäjänä. Ajatus sosiaalisesta sukupuolesta auttaa purkamaan sukupuolirooleihin liittyviä oletuksia, mutta se ei yksinään vielä riitä muuttamaan muiden ihmisten yksilön sukupuolesta tekemiä määritelmiä. Totesinkin biologisen repertuaarin olevan niin vahva, että sitä ei voida täysin ohittaa, mutta siihen pohjautuva luonnollisuusrepertuaari voidaan kääntää itseään vastaan. Sosiaalisen repertuaarin monitulkintaisuus sekä olemuksellinen tulkintarepertuaari mahdollistavat kulttuurisesti ja sosiaalisesti vakiintuneiden merkitysten, kuten esimerkiksi stereotyyppien ja sukupuoliroolien, valjastamisen transihmisten käyttöön siten, että erilaiset luonteenpiirteet ja kiinnostuksen kohteet tulkitaan merkiksi sisäsyntyisestä, olemuksellisesta naiseudesta tai mieheydestä. Performatiivisen repertuaarin käyttö puolestaan mahdollistaa sekä tyylillisten ominaisuuksien korostamisen osana omaa

sukupuoli-identiteettiä että hyökkäämisen ahdistavia sukupuolirooleja vastaan tulkitseamalla sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliiklinikoiden asettamat rooliodotukset keinotekoisiksi. Sukupuoliroolit ja niitä vastaava sukupuolen ilmaisu voidaan nähdä esimerkiksi tietoisena esittämisenä ja ”todellinen” sukupuoli sisäsyntyisenä olemuksellisenä ja/tai ruumiillisena tekijänä.

Yllä kuvattujen sukupuolen tulkintarepertuaarien tarkoituksena on hyvin pitkälti taata transihmisille oikeus kuulua mies- tai naiskategoriaan syntymässä määritellystä sukupuolesta riippumatta. Nämä repertuaarit sekä pohjautuvat dikotomiseen sukupuolijärjestelmään että tulevat ainakin osittain tukeneeksi sitä. Sen sijaan sukupuolisen androgynian repertuaarilla voidaan vedota ihmisyyteen ja yksilöllisyyteen sekä cis- ja transihmisiä yhdistävänä tekijänä että eroja tärkeämpänä seikkana. Lisäksi kaikkia aiemmin mainitsemiani repertuaareja yhdistelevällä sukupuolisen moninaisuuden tulkintarepertuaarilla voidaan painottaa biologisen sukupuolen moninaisuutta ja korostaa sekä ruumiin että identiteetin olevan elettyjen kokemusten muokkaamia ilmiöitä, jotka ovat riippuvaisia niin tietystä kulttuurista, yksilön seksuaalisesta suuntautumisesta kuin hänen fyysisestä kehostaankin.

Tutkielmani toinen pääluku (luku 4) käsitteli sukupuoli-identiteetin tutkimuksissa esitettyä vaatimusta pysyvästi vastakkaiseen sukupuoleen kuulumisesta. Kyseenalaistin näkemyksen täysin yhtenäisestä ja muuttumattomasta sukupuoli-identiteetistä ja totesin yhtenäisyyden vaikutelman sen sijaan kumpuavan kulttuuriimme sisältyvästä eri repertuaarien kokonaishallinnan vaatimuksesta. Totesin monien muiden tutkijoiden tavoin, että transsukupuolisuuden diagnostiset kriteerit, samoin kuin epätasaiset valtasuhteet potilaiden ja hoidontarjoajien välillä, johtavat helposti normatiivisen transnarratiivin suosimiseen ja ongelmista vaikenemiseen. Etenkin transtutkimusten aikana käytetyt diskurssit ja repertuaarit valitaan hyvin pitkälti sellaisten kysymysten pohjalta kuin, mitä uskalletaan sanoa ja kuinka paljon vallitsevia käsityksiä voidaan haastaa hoitoja kuitenkaan vaarantamatta. Tällöin transihmisten todelliset kokemukset ja tarpeet jäävät helposti kuulematta, nykymuotoiseen sukupuolen korjausprosessiin liittyvät ongelmat ratkaisematta ja monenlaiset yhteistyömahdollisuudet hyödyntämättä.

Tutkielmani viimeisessä pääluvussa (luvussa 5) käsittelin sekä sukupuolen tulkintarepertuaarien että lääketieteen diskurssien pohjalta muodostuneita transdiskursseja sekä niiden käytöstä koituvia seurauksia. Luvussa 5.1 tarkastelin valtaväestön suosimaa luonnollisuusrepertuaariin pohjautuvaa normaaliusdiskurssia sekä sen toiseuttavaa vaikutusta. Totesin transihmisten jäävän tässä diskurssissa

parhaimmillaankin ikuisesti ”melkein, mutta ei aivan”-tilaan, joka johtaa helposti joko paljastumisen pelkoon tai tarpeeseen selitellä itseään muille. Luvussa 5.2 puolestaan keskityin erilaisiin transsukupuolisuuden määritelmiin ja transtutkimusten tarpeellisuutta käsitteleviin näkemyksiin. Totesin toisten pitävän transsukupuolisuutta edelleen sairautena ja hyötyvän hyvinkin paljon tutkimusjaksosta ja toisten taas kokevan transtutkimukset leimaavina ja omaa itsemäärittelyoikeutta vastaan rikkovina. Mikäli transsukupuolisuus käsitetään luonnollisena sukupuolen moninaisuutena ja sukupuolidysforian nähdään kumpuavan cisnormatiivisen yhteiskunnan aiheuttamista ongelmista, transkokemusten ja -identiteettien tutkiminen ja lääketieteellistä hoitoa vaativiksi sairauksiksi tai poikkeamiksi leimaaminen tulkitaan usein vihamieliseksi ja yksilön itsemääräämisoikeuteen tarpeettomasti puuttuvaksi toiminnaksi. Kuten luvussa 5.3 osoitin, osa transihmisistä kuitenkin pelkää lääketieteellisten määritelmien muuttamisen johtavan korjaushoitoihin pääsyn vaarantumiseen. Pelkona on, että transsukupuolisuutta selittävän sosiaalisen mallin käyttö osoittautuisi joko tehottomaksi tai pahimmillaan jopa kääntyisi itseään vastaan siten, että se toimisi selityksenä hoitojen rajoittamiselle. Siinä missä koko ajan laajentuva transsukupuolisuuden määritelmä mahdollistaa oikeuksien vaatimisen yhä suuremmalle ihmisryhmälle, jonka tarpeita ei enää voida hukuttaa ”isompien ongelmien” alle, oikeutta julkisen terveydenhuollon kattamiin yksilöllisiin korjaushoitoihin – joita ei välttämättä tarvitse enää edes oikeuttaa kärsimysdiskurssin avulla – on yhä vaikeampi perustella. Diskursiivisella muutoksella vakavasta hoitoa vaativasta sairaudesta luonnolliseen moninaisuuteen ja yksilöllisiin tarpeisiin on siis hintansa.

Luvussa 5.4 – ja osittain myös luvussa 5.3 – tavoitteenani oli etsiä kaikkia transihmisiä yhdistäviä vaihtoehtoisia diskursseja. Kuten tulin jo johdannossa maininneeksi, tutkielmani tarkoituksena on ennen kaikkea auttaa erilaisia transihmisiä ymmärtämään paremmin toisiaan ja etsiä sellaisia kaikkia transihmisiä palvelevia diskursseja, jotka mahdollistavat yhteisten poliittisten päämäärien asettamisen ja yhtenä rintamana epäoikeudenmukaisuutta vastaan taistelemisen. Mikäli päätämme erilaisten transihmisten jaottelun sijaan painottaa sukupuolidysforian – myös kehodysforian eli erilaisten fyysisten tuntemusten ja kehoon kohdistuvan vierauden tai jopa inhon tunteen – olevan hyvin pitkälti sidoksissa sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, voimme keskittyä yhdessä yhteiskunnan muuttamiseen. Samalla voimme myös päästää irti yhtenäisen identiteetin vaatimuksesta ja myöntää eri tilojen, tilanteiden ja yhteisöjen vaikuttavan yksilön sukupuolikokemukseen. Kuten Samantha

Frost toteaa, normit ja kulttuuriset muodostelmat eivät vain rajoita ja kutsu oman käytöksen kontrollointiin, vaan ne myös vaikuttavat toiveisiimme, ryhtiimme, eleisiimme ja meidän fenomenologiseen kokemukseen itsestämme. Ne ovat riippuvaisia niin tietystä kulttuurista, yksilön seksuaalisesta suuntautumisesta kuin hänen ruumiistaankin. (Frost 2011, 73.)

Transihmisten käyttäessä ja soveltaessa diskursseja oman elämänsä hahmottamiseen ja identiteettiensä rakentamiseen, repertuaarit paitsi uudistuvat myös uusiutuvat. Diskurssien elementeillä, kuten esimerkiksi käsitteillä, ideoilla ja näkökulmilla, ei ole pysyviä ja kiinteitä merkityksiä, joten niitä voidaan myös merkityksellistää uusilla tavoilla. Olenkin pyrkinyt tässä tutkielmassani haastamaan vakiintuneita transsukupuolisuuden määritelmiä paljastamalla niiden taustalla olevia ajatusmalleja ja poliittisia päämääriä ehdottaen samalla uusia merkityksellistämisen tapoja niiden rinnalle/tilalle. Siitä huolimatta, että sukupuolta ei voida merkityksellistää miten tahansa, eri vaihtoehtoja kuitenkin löytyy ja niiden ideologiset seuraukset vaihtelevat toisinaan melko rajustikin. Tämän vuoksi onkin tärkeää miettiä, millaisia seurauksia kielen käytöllä voi olla ja miten me voimme tulevaisuudessa kieltä uudistamalla parantaa erilaisten vähemmistöjen tai sorrettujen ryhmien asemaa ja itsemäärittelyoikeutta entisestään.

6.1 Muutama sana tulevaisuuden tutkimuksesta

Tulevaisuuden tutkimukselta toivon huomion kiinnittämistä sukupuolen korjausprosessin negatiivisiin puoliin, kuten esimerkiksi epärealistisiin odotuksiin, tiedon puutteeseen, hoitokäytäntöihin ja leikkaustuloksiin liittyvään tyytymättömyyteen sekä odottamattomiin sosiaalisiin seurauksiin. Monet transihmisten tyytyväisyyttä korjaushoitoihin tarkastelevat tutkimukset kuvaavat hyvin pitkälti vain prosessin positiivisia puolia ja julkisuudessa esiintyvät kertomukset esittävät elämän korjaushoitojen jälkeen yhtenä voittokulkuna, johon ei mahdu pettymyksiä. Tämä taas johtaa mielestäni turhaan kärsimykseen epärealististen odotusten ja pettymysten muodossa sekä vahvistaa lääketieteen valtaa transihmisiin entisestään. Siinä missä tutkimusjakson ongelmallisuutta ja korjaushoitojen ulkopuolelle pudonneita transihmisiä on alettu tarkastella yhä enemmän viime aikoina, toivoisin vastaavaa tutkimusta myös varsinaisten sukupuolen korjaushoitojen ja hoitokäytäntöjen toimivuudesta.

Myös transaktivismiin vaikutusta transihmisten itsemäärittelyyn ja eri lähtökohdista tulevien transihmisten näkemyksiä transaktivismiin suunnasta olisi kiinnostavaa tutkia lisää. Ovatko transihmiset todella niin erimielisiä lääketieteen roolista transsukupuolisuuden määrittelyssä kuin julkinen keskustelu toisinaan antaa ymmärtää, vai ovatko erilaiset ääripäät kenties vain eniten äänessä? Ennen kaikkea olisi kuitenkin tärkeää tarkastella trans- ja muunsukupuolisuutta omina identiteettikategorioinaan sekä pyrkiä irrottautumaan sellaisista cisnormatiivisista sukupuolen määritelmistä, jotka eivät jätä tilaa muille määritelmille. Näin voisimme sekä haastaa vakiintuneita näkemyksiä ja diskursseja että löytää mielekkäämpiä vaihtoehtoja niiden tilalle; toisin sanoen viedä tässä tutkielmassani esittämiäni näkemyksiä vielä pidemmälle.

LÄHTEET

Tutkimuskohde

Sukupuolena ihminen projekti 2015–2016

<http://www.sukupuolenaihminen.fi/> [haettu 9.12.2017]

<https://www.facebook.com/sukupuolenaihminen/> [haettu 11.12.2017]

Painetut lähteet

Aarnipuu, Tiia 2008. *Trans. Sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Like.

Ahmed, Sara 2006. *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*. Durham and London: Duke University Press.

Aultman, B. 2014. Cisgender. *Transgender Studies Quarterly*. Vol. 1, No. 1-2, May 2014, 61–62.

Bettcher, Talia Mae 2007. Evil Deceivers and Make-Believers: On Transphobic Violence and the Politics of Illusion. *Hypatia* vol. 22, no. 3, 2007.

Braidotti, Rosi 2003. Becoming Woman: or Sexual Difference Revisited. *Theory, Culture & Society*. Vol 20, Issue 3, 2003.

Butler, Judith 1990/2006. *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Gender trouble: feminism, and the subversion of identity*. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Fanon, Frantz 1986. *Black Skin, White Masks*. Transl. by Charles Lam Markmann. London: Pluto Press.

Frost, Samantha 2011. The Implications of the New Materialism for Feminist Epistemology. Teoksessa *Feminist Epistemology and Philosophy of Science. Power in Knowledge*. Toim. Heidi E. Grasswick. Springer.

Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Huuska, Maarit 1998. *Transseksuaalisen sukupuoli-identiteetin rakentuminen*. Tutkimuksia A:30/1998. Tampereen yliopisto: Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.

Huuska, Maarit 2010. Transsukupuolisuuden tutkimus Suomessa. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino.

Huuska, Maarit 2011. Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Toim. Liisa Tuovinen, Olli Stålström, Jussi Nissinen & Jorma Hentilä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 222–259.

- Ihanus, Juhani 2009. Sanat että hoitaisimme: kirjallisuusterapia ja kertomukset. Teoksessa *Sanat että hoitaisimme. Terapeuttinen kirjoittaminen*. Toim. Juhani Ihanus. Helsinki: Duodecim.
- Ilmonen, Kaisa 2009. Miten romaani sääntelee vapautta? Karibialainen kirjallisuus ja paikoiltaan siirtynyt kehitysromaani. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti *AVAIN*. 1/2009.
- Jokinen, Arja 1993. Poliitikkojen puheet puntarissa: kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino.
- Kalha, Harri 2015. Sukupuolen sotkijat: Queer-kuvastoa *Anno 1900*. *SQS* 1–2/2015.
- Kinnunen, Taina 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden ruumiillinen muoto-oppi. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino.
- Kondelin, Sade 2014b. Dis/Orientations of Gender and Sexuality in Transgender Embodiment. *TSQ* 1-2/2014, 32–43.
- Krieg, Josephine 2013. A Social Model of Trans and Crip Theory. Narratives and Strategies in the Redefinition of the Pathologized Trans Subject. *lambda nordica*, 3-4/2013.
- Kähkönen, Lotta ja Wickman, Jan 2013. Sukupuolen moninaisuus ja queer-näkökulmat. Johdanto. *SQS* 1-2/2013.
- Lennon, Erica & Mistler, Brian J. 2014. Cisgenderism. *Transgender Studies Quarterly*. Vol. 1, no. 1-2, May 2014, 63–64.
- Namaste, Viviane K. 2000. Clinical Research or Community Health? Transsexual Perceptions of Gender Identity Clinics. Teoksessa *Invisible Lives. The Erasure of Transsexual and Transgendered People*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Paasonen, Susanna 2010. Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino.
- Pulkinen, Tuija 1998. *Postmoderni politiikanfilosofia*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Reinikainen, Pepi 2009. Elämänkaarikirjoituksen dialogia. Teoksessa *Sanat että hoitaisimme: Terapeuttinen kirjoittaminen*. Toim. Juhani Ihanus. Helsinki: Duodecim.
- Repka, Axel & Repka, Adrian 2013. The (Im)patients: An Analysis of How Stigma Leaks Through the Layers of Trans Specific Health Care. *lambda nordica* 3-4/2013.
- Rojola, Lea 2009. Sivistyksen ihanuus ja kurjuus: suomalaisen nousukkaan tarina. Teoksessa *Läpikulkuihmisiä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Toim. Kukku Melkas, Heidi Grönstrand, Kati Launis, Maarit Leskelä-Kärki, Jussi Ojajarvi, Tutta Palin ja Lea Rojola. Helsinki: SKS.
- Rojola, Lea 2011. Sivistymättömyyden häpeä. Teoksessa *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*. Toim. Siru Kainulainen & Viola Parente-Capková. Turku: Utukirjat.

- Rossi, Leena-Maija 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino.
- Rubin, Henry S. 1998. Phenomenology as Method in Trans Studies. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 4: 263-281.
- Saarikangas, Kirsi 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sloop, John M. 2000. Disciplining the transgendered: Brandon Teena, public representation, and normativity. *Western Journal of Communication*, 64:2, 165-198.
- Stryker, Susan 2013. Trans Health Is Queer (and Queer Health Isn't Normal). *lambda nordica*, 3-4/2013.
- Suoninen, Eero 1993a. Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, Eero 1993b. Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino.
- Tainio, Luca 2013. Dikotomisesta transsukupuolisuudesta queeriin transgenderiin? Paradigmanmuutoksen mahdollisuus lääketieteen tavassa käsitteellistää trans*kokemusta. *SQS* 1-2/2013.
- Wickman, Jan 2001. *Transgender Politics. The Construction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Painamattomat lähteet

- Bryant, Karl 2009. Transgender Studies. *Encyclopedia of Gender and Society*. Edit. Judi O'Brien. SAGE Knowledge.
<http://sk.sagepub.com/reference/gender/n425.xml> [Haettu 6.2.2018]
- Kolehmainen, Maija & Suominen, Sinikka 2015. Transsukupuolisten sukelinkirurgia. Lääketieteellinen aikakausikirja *Duodecim* 2015;131(4)387–91.
<http://duodecimlehti.fi/api/pdf/duo12110> [Haettu 7.2.2018]
- Johnson, Austin H. 2016, i.s. Transnormativity: A New Concept and Its Validation through Documentary Film about Transgender Men. *Sociological Inquiry*. Volume 86, Issue 4, November 2016, Pages 465–491.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/soin.12127/abstract> [Haettu 11.12.2017]
- Kondelin, Sade 2014a. *Transforming Bodies, Wandering Desires. Intra-actions of Gender and Sexuality in Non-heterosexual Transgender Embodiment*. Pro gradu - tutkielma. Turun yliopisto, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, sukupuolentutkimus.
<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/96946/kondelin2014gradu.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [Haettu 11.12.2017]

Lane, Riki 2009, i.s. Trans as Bodily Becoming: Rethinking the Biological as Diversity, Not Dichotomy. *Hypatia* 24(3), 136–157.

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1527-2001.2009.01049.x/abstract>

[Haettu 11.12.2017]

Ovaska, Anna 2011. *Toisia todellisuuksia, murtumia kielessä ja subjektissa: Mielen sairaus ja kirjoittaminen terapiana Maria Vaaran omaelämäkerrallisessa tuotannossa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28243/toisiato.pdf?sequence=1>

[Haettu 11.12.2017]

Vilkka, Hanna 2006. *Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla*. Akateeminen väitösjärkä. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos. Yliopistopaino 2006.

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/vilkka/kehoomaa.pdf>

[Haettu 11.12.2017]

Vähäpassi, Valo (ent. Emmi) 2012. *Mediakohu synnyttävistä miehistä ja figuraation politiikka*. Helsinki: Suomen naistutkimuksen seura.

<http://www.doria.fi/handle/10024/103916> [Haettu 6.2.2018]

<http://transtukipiste.fi/intersukupuolisuus/> [Haettu 2.12.2017]

<http://mustaorkidea.blogspot.fi/> [Haettu 11.12.2017]